

FRANJEVCI U SLAVONIJI I PODUNAVLJU U VREMENU KASNOG JOZEFINIZMA

Franjo Emanuel HOŠKO, Rijeka

Mađarski povjesničari ističu da povijest jozefinizma u ugarskom dijelu Habsburške monarhije, kojem je pripadala i banska Hrvatska, završava sa smrću cara Josipa II. jer je on prije smrti opozvao svoje najvažnije administrativne reformne uredbe. Ta tvrdnja ipak nije točna ako se slijedi život redovnika općenito u prvoj polovici 19. st., a franjevaca na području Slavonije i Podunavlja napose. Po zakoniku franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, djelu Grge Čevapovića (1786.-1830.) Statuta municipalia (Budae 1829) je očito da u razdoblju kasnog jozefinizma Monarhija nije izmijenila u svom ugarskom dijelu temeljne jozefinističke uredbe prema Crkvi premda je realno ublažila neke zahtjeve programa svog cezaropapizma. U odnosu prema redovnicima i nadalje su ostali na snazi temeljni jozefinistički zakoni: nexus passivus, tj. prekid odnosa s vrhovnom upravom i dokidanje redovničke izuzetosti od vlasti biskupa, numerus fixus ili ograničen broj članova i zakon širokog raspona državne kontrole placetum regium. Stoga Čevapovićeve Statuta municipalia priznaju odlukama vladara i države ugled jednog od izvora franjevačkog zakonodavstva; isto priznaju i odlukama mjesnih biskupa, ali izričito teže restauraciji predjozefinističkog franjevačkog zakonodavstva kao jamstva franjevačke obnove nakon što je kruti jozefinizam svojim uredbama gotovo rastočio autentičan način franjevačkog života.

KLJUČNE RIJEČI: *franjevci, Grgo Čevapović, Slavonija, Podunavlje, kasni jozefinizam, Statuta municipalia, crkvena povijest.*

Habsburška monarhija se je pravno odrekla jozefinističkih zakona, osobito onih prema Crkvi, tek sklapanjem konkordata 1855. sa Svetom Stolicom. Tako je tada završilo povijesno razdoblje jozefinizma, tog osobitog oblika društvenog i državnog uređenja u vremenu prosvjetiteljstva koji su u drugoj polovici 18. st. uspostavili carica Marija Terezija (1740.-1780.) i car Josip II. (1780.-1790.). Bio je to društveno-upravni sustav, zasnovan na posebnoj filozofiji, a došao je napose do izražaja na području državne politike prema Crkvi.¹ Već su stariji povjesničari isticali da jozefinizam u svojim stavovima prema Crkvi ne nastupa kao jednoidejni i zatvoreni sustav jer je konglomerat različitih pokreta

¹ E. ZOELLNER, TH. SCHUESSEL, *Povijest Austrije*, Barbat, Zagreb 1997., 209, 210.

među kojima se napose ističu: jansenizam, galikanizam, febronijanizam, rišerizam i prosvjetiteljski racionalizam. Suvremeni pak povjesničari odlučnije ukazuju na njegovu dvostruku uvjetovanost i upravljenost: s jedne strane on naglašava potrebu obnove vjerskog i crkvenog života, a s druge strane beskompromisno stavlja Crkvu pod najstrožu pasku države.² U jozefinističkom stavu prema Crkvi su tako vidljive dvije bitne odrednice: obnovo katoličanstvo (*Reformkatholizismus*) i izgradnja državne Crkve, čak cezaropapizam (*Staatskirchentum*);³ kako je taj osobit program država ostvarivala u ozračju prosvjetiteljstva, vidljiv je njegov utjecaj u sustavu zakona kojima je izmijenila odnos između Crkve i države izgrađujući lik »državne Crkve«.⁴

Ne samo zbog vremenskog tijeka, nego prije svega zbog sadržaja, načina i zauzetosti u provođenju jozefinističkih reformi opravdano je razdoblje jozefinizma označiti jasnijim vremenskim oznakama: rani, kruti ili razmahali i kasni jozefinizam. Vrijeme vladavine Marije Terezije je razdoblje ranog jozefinizma,⁵ dok za cara Josipa II, njegovog brata Leopolda II. (1790.-1792.) i u prvom desetljeću vladanja Franje I (1792.-1835.) u 18. st. traje razdoblje krutog ili razmahalog jozefinizma. Kasni jozefinizam podržavaju carevi Franjo I. i Ferdinand V. (1835-1848) u prvoj polovici 19. st. tako da on prestaje tek za cara Franje Josipa (1848.-1916.) kad su konkordatom »uklonjene razne jozefinističke mjere« u državi.⁶

U razdoblju kasnog jozefinizma realno je ipak ugarska vlada, tj. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće, dopuštalo odstupanje i od temeljnih jozefinističkih zakona ne vodeći nikada u pitanje temeljne jozefinističke stavove; barem je to jasno u stavu države prema redovnicima.⁷ U ranom i razmahalom jozefinizmu su radikalni jozefinisti isticali da sve crkvene redove valja zabraniti na području Monarhije; dijelom su proveli svoje nakane

² A. SCHROTT, *Seelsorge im Wandel der Zeiten*. Graz-Wien, 1949., 122.

³ Obnovo katoličanstvo kao sastavnica jozefinizma proizašlo je iz kasnog jansenizma koji se je oblikovao kao crkveni pokret u zemljama Habsburške monarhije već u vremenu ranog jozefinizma, i to gotovo neovisno o državi. Ne valja izgubiti s vida da je jedan dio najviših državnika iskoristio ideje preoblikovanog kasnog jansenizma u obnovo katoličanstvo u razdoblju krutog jozefinizma u onoj mjeri u kojoj su one odgovarale izgradnji države po principima prosvjećenog apsolutizma. Pobornici obnovnog katoličanstva u tom razdoblju krutog jozefinizma ostali su ipak vjerni jozefinističkom državnom apsolutizmu u nadi da će uz njegovu pomoć moći provesti program obnove Crkve kojem su bili prionuli. To je razlog da zasade obnovnog katoličanstva, premda nekima od njih država manipulira u svoje svrhe, ostaju i nadalje temeljni program mnogih crkvenih ljudi ne samo u vremenu kad se je ustalio državni jozefinistički sustav već i u kasnom jozefinizmu.

⁴ F. MAASS, *Der Josephinismus. Quellen zu seiner Geschichte in Oesterreich 1760-1790*, Band I, Wien 1951. 9-22; E. ZOELLNER, Bemerkungen zum Problem der Beziehung zwischen Aufklaerung und Josephinismus, u: *Oesterreich und Europa. Festgabe fuer Hugo Hantsch zum 70. Geburtstag*. Graz, Wien, Koeln, 1965, 206; P. HERSCHE, Neuere Literatur zur katholischen Aufklaerung in Oesterreich. *Internationale kirchliche Zeitschrift*, 62(1972), 125; ISTI, *Der Spaetjansenismus in Oesterreich*. Wien 1977, 376-390; U. DELL'ORTO, *La nunziatura a Vienna di Giuseppe Garampi 1776-1785.*, 15; F. M. DOLINAR, *Jožefinci med Rimom in Dunajem. Škof Janez Karel grof Herberstein in državno cerkvenstvo*, 43, 44.

⁵ F. MAASS, *Der Fruehjoephinismus*. Herold, Wien, 1969.

⁶ R. ZINNHOBLE, Joseph II. und der Josephinismus. *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 139(1991), br. 4, 402.

⁷ Opravdano je imati na umu tvrdnju suvremenog građanskog povjesničara Buczynskog koji naglašava da Bečki kongres 1815. »predstavlja političku restauraciju, ali ne i crkvenu«. – Aleksander BUCZYNSKI, Rimokatolička i Pravoslavna crkva u Vojnoj Krajini (1740.-1868.), u: *Povijesni prilozi*, 12(1993), 42.

jer je država sustavno dokidala tzv. kontemplativne redove. Ostalim redovnicima država je prepolovila broj i desetkovala broj samostana, a njihov život i djelovanje podložila nadzoru mjesnih biskupa i zemaljskih vlasti. K tome je preusmjerila njihovo djelovanje prema ostvarivanju državno-crkvenog programa preuređenja župa i biskupija, propisala uvjete za primanje novih članova i odredila program obrazovanja. I u Crkvi na području kontinentalne Hrvatske jozefinizam je nemilo udario crkvene redove: dokinuo je pavline i klarise, a franjevcima i drugim redovnicima narušio samu osnovicu prisutnosti jer im je oduzeo veći broj samostana, bitno promijenio nutarnje ustrojstvo i životni program ugrozivši na taj način i sam njihov identitet.⁸ Odmah poslije smrti cara Josipa II. carevi Leopold II. i Franjo I. dijelom odstupaju od prethodnih jozefinističkih uredbi. Ublažili su uredbe o uvjetima pristupa u redovničke zajednice, odustali od zakona o generalnim sjemeništima kao obrazovnim ustanovama za svećeničke kandidate iz redovničkih zajednica, a dijelom su promijenili i zakone o organizaciji redovničke uprave.⁹ Te su promjene omogućile zaustavljanje pada broja redovnika, ali nisu zaustavile rastakanje redovničkog sustava života.¹⁰ U razdoblju pak kasnog jozefinizma vladari i Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće često pozivaju redovnike na obnovu redovničke stege, ali ne odustaju od načelnog jozefinističkog stava prema njima.¹¹ Povremeno pokazuju spremnost ublažiti jozefinističke zakone, i to više nedosljednim postupcima u odnosu na pojedine proglašene uredbe nego li njihovim dokidanjem. Državne vlasti u ugarskom dijelu Monarhije, unatoč poziva redovnicima na obnovu redovničkog života, i nadalje ponavljaju najveći dio svojih zakona iz razdoblja krutog jozefinizma koji su i doveli do teškog stanja redovništva.¹² Pape i središnje crkvene vlasti u Rimu nisu se nikada pomirile s jozefinističkim zakonima koji su Crkvu

⁸ U ugarskom dijelu Monarhije je država dokinula 140 samostana. – Moritz CSAKY, *Der Kulturkampf in Ungarn*. 11.

⁹ Careva odluka, koju je redovničkim provincijalima priopćilo 5. kolovoza 1791. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće, jasno govori da država ne odustaje od prekinute povezanosti redovnika u Monarhiji s njihovim vrhovnim starješinama u Rimu i ne dokida zabranu »*nexus cum superioribus*«, ali franjevcima vraća upravni sustav s većom kolektivnom odgovornošću i suodlučivanjem, kako u pojedinim samostanima tako u pokrajinskoj zajednici. – Arhiv Hrvatske franjevačke provincije, /AHP/Zagreb, *Isto mjesto*, 334, 335.

¹⁰ Ugarsko namjesničko vijeće u svom dopisu 24. kolovoza 1793. naglašava da je stega kod redovnika naglo opala pa zabranjuje sve dosadašnje zloporabe i traži obnovu redovničke stege, tj. cjelovitog redovničkog života, napose poštovanje odgovornosti redovničkih starješina: »*conformis Instituto cuiuslibet Religionis disciplina restituatur, quem in finem clementer pracingere dignatur Sua Maiestas Sacratissima, ut ad resitendum relaxatam disciplinam religiosam et eius debitam observationem promovendam exacta erga superiores suos subordinatio habeatur...*«. Provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Ladislav Jezik je pak tu uredbu iskoristio da članove svoje pokrajinske zajednice upozori kako redovnička obnova treba početi s obnovom franjevačkog siromaštva, molitvenog života, nepovredivosti samostanske klauzure i napuštanjem zloporabi u franjevačkom odijevanju. – Arhiv franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, /APIK/Budim, *Svezak 40*, ad annum.

¹¹ Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće 5. kolovoza 1791. svim redovničkim provincijalima u Ugarskoj uručilo je carevu odluku kojom odobrava i traži obnovu redovničke stege u skladu s duhom pojedinog crkvenog reda. U tom dopisu Vijeća izričito stoji: »*Suam Majestatem disciplinam restituti velle secundum cuiusvis Instituti religiosorum principia qua uniformiter praexistiterunt, usque recenter interventiam alterationem.*« – Arhiv Hrvatske franjevačke provincije sv. Ćirila i Metoda, /AHP/Zagreb, *Svezak B11*, 4.

¹² Zakonik franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga *Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano* (Buda 1829) u dijelu »*Benignae resolutiones caesareo-regiae horsum pertinentes*« (str. 68-86) uglavnom ističe državne uredbe iz razdoblja kasnog jozefinizma, i to one koje je objavilo Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće.

u Habsburškoj monarhiji učinili službenicom države, ali su bili jedino u stanju povjerljivim vezama formalno osigurati redovnicima potrebnu zakonitost njihovog ustrojstva. U samoj pak Monarhiji nije bio malen broj biskupa koji su prihvatili jozefinizam i obavljali svoju službu u njegovom duhu i po njegovim uredbama.¹³ Opravdano je ipak istaknuti da su u ugarskom dijelu Monarhije, a to znači i u banskoj Hrvatskoj, ugarski primas i neki biskupi pokazali odlučnost izmijeniti stanje Crkve u Ugarskoj i radi toga napustiti barem dio jozefinističkih zakona. Njihov glas se čuo na Ugarskoj narodnoj sinodi 1822. nakon pola stoljeća šutnje tako da je država morala o njem voditi računa u daljnjem provođenju jozefinističke politike prema Crkvi.¹⁴

Stav biskupa na Ugarskoj biskupskoj sinodi je oslobodio i franjevcima prostor za drukčiji odnos prema jozefinističkim uredbama. Franjevačku provinciju sv. Ivana Kapistranskoga na području Slavonije i Podunavlja vodio je u to vrijeme Grgur Čevapović; on je u trećem desetljeću bio u dva trogodišta provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga (1821.-1824; 1827.-1830.) i 1822. sudionik Ugarske narodne sinode.¹⁵ Upravo se je on zauzeo osobitim marom oko obnove slavonskih i podunavskih franjevača i uspostave takvog

¹³ Mihajl Horvath, biskup koji je 1848. u Mađarskoj revoluciji izgubio pravo na svoju biskupiju, javno je nije kao pravo na postojanje većini crkvenih redova. – M. CSAKY, *Die Katholische Kirche und der liberale Staat in Ungarn im 19. Jahrhundert*, u: *Ungarn-Jahrbuch*, 5(173), 125.

¹⁴ Upravo Adrianyi spominje da je »bečki apsolutizam zabranio objavljivanje i praktičnu provedbu zaključaka te sinode premda je to bilo vrlo nužno«. – Gabriel ADRIANYI, *Die Stellung der Ungarischen Kirche zum oesterreichischen Konkordat von 1855.*, Roma 1963, 13.

¹⁵ Grgur Čevapović (Bertelovci, 23. travnja 1786. – Budimpešta, 21. travnja 1830) je pohađao gimnaziju u Požeži, a 8.11. 1802. ga je Josip Jakošić primio u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je studirao kod Grge Peštalića na filozofskom učilištu u Baji (1803.-1805.) a zatim je ondje (1805.-1807.) i u Vukovaru (1807.-1809.) nastavio školovanje u teologiji. Na budimpeštanskom sveučilištu je 1806. postigao doktorat filozofije i 1811. položio profesorski ispit iz teologije. U međuvremenu je 1809. postao svećenik. Predavao je filozofiju na učilištima u Slavonskom Brodu i Našicama (1809.-1811.), a onda teološke predmete na bogoslovnim školama u Mohaču, (1811.-1814.) i Vukovaru (1814.-1820.) Njegov student Tadija Stojanović predstavio je u javnoj raspravi njegove postavke *Assertiones ex theologia morali et pastorali nec non universo iure ecclesiastico* (Budae 1815). U Vukovaru je samo godinu dana bio gvardijan i župnik (1820/21), ali je u to vrijeme obnovio samostan. U dva navrata je kao provincijal (1821-1824, 1827-1830) predvodio slavonske i podunavske franjevece; tada je boravio u Budimu. Predsjedao je redovitom kapitulom 1824. i izvanrednom kapitulom 1829. u Mohaču, kad su sudionici prihvatili nove uredbe o životu i djelovanju u Provinciji. Dao je tiskati svoje govore na kapitulom 1824. godine pod naslovom *Allocutiones capitulares...tempore capituli provincialis ann. 1824.* (Budae /1824/). Iste godine je sudjelovao u provedbi odluke viših državnih i crkvenih vlasti o pridruživanju četiri donjoaustrijskih samostana Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. U Beču je bio gvardijan (1824.-1827.) nakon što je i taj samostan ušao u sastav te Provincije. Pripravio je za tisak prijevod Svetoga pisma Matije Petra Katančića. Odluke crkvene sinode 1822. u Požunu je ugradio u novi franjevački zakonik *Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano* (Budae 1829). Sastavio je i danas izgublenu povijest hrvatskog naroda, dok je tiskom objavio dvije knjige o Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga: *Synoptico-memorialis catalogus observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae* (Budae 1823) i *Recensio observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano* (Budae 1830). Raspravljao je o pravopisu hrvatskog jezika s Tomom Koščakom. Objavio je i dramu *Josip, sin Jakoba patriarke, u narodnoj igri prikazan od učenika vukovarski*. (Budim 1820). Tiskao i dva prigodna govora: *Dolorem animo meo ex obitu...Alexandri Tomikovich* (Essekini 1829) i *Sermo occasione jubilaei sacredotalis...Antonii Scmidt* (Budae /1829/). U franjevačkom samostanu u Vukovaru bila su i njegova dva spisa u rukopisu: *Ethica christiana* i *Paedagogia sublimior*. Bio je središnja ličnost Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u prvoj polovici 19. st. i istodobno promicatelj hrvatske kulture u predpreporodnom razdoblju među Hrvatima u Slavoniji i u Ugarskoj, nastavljajući kulturnog stvaralaštva na tom prostoru u

programa života koji će, unatoč jozefinističkim uredbama, u cijelosti obnoviti njihov idejni i povijesni franjevački identitet. Priredio je za svoju pokrajinsku zajednicu novi franjevački zakonik koji je izričit dokument kasnojozefinističkog vremena, ali je također dokument posustajanja jozefinističkog zakonodavstva u tom razdoblju i istodobno, zbog nastojanja oko rehabilitacije predjozefinističkog franjevačkog i crkvenog zakonodavstva unutar zadanih okvira jozefinističkog sustava, dokument katoličke restauracije.

1. Kasnojozefinistički franjevački zakonik *Statuta municipalia* Grgura Čevapovića

Statuta municipalia observantis Minorum Provinciae S. Ioannis a Capistrano e suis fontibus evoluta ac praesentibus necessitatibus ad mentem Generalium Ordinis Constitutum adcommodata bila su od 15. siječnja 1829. godine do kraja 19. stoljeća temeljni zakonik franjevačkoga življenja u Slavoniji, Srijemu i mađarsko-austrijskom Podunavlju.¹⁶ Premda *Statuta municipalia* kao tiskana knjiga ne ističu Čevapovića kao svoga pisca ili sastavljača, treba ih povezati s njime jer je lako prepoznatljiv njegov osobni ulog u nastanku ovog spisa. Otkriva, naime, autorovo poznavanje kasnojozefinističkog zakonodavstva, ali i hrabro promicanje općeg crkvenog i općeg franjevačkog zakonodavstva kako bi rasvijetlio franjevački ideal da bi se tako moglo autentično oblikovati život i djelovanje u franjevačkoj pokrajini sv. Ivana Kapistranskoga. Samo je on bio u to vrijeme u stanju ukazati na čimbenike koji ugrožavaju franjevački identitet i usaditi u taj spis uvjerenje da je moguće zaustaviti rasap franjevačkog života i pružiti franjevcima zakonik života koji će im u vrijeme kasnog jozefinizma biti jasan vodič do pune autentičnosti života po Pravilu sv. Franje Asiškoga. Zato je opravdano *Statuta municipalia* pripisati Čevapoviću što otkriva da je on njihov idejni začetnik i usmjeritelj, organizator probiranja gradiva knjige i vodič na putovima do zakonskog prihvaćanja i kodificiranja kao i do objavljivanja knjige u Budimu 1829. godine u tiskari Ugarskog sveučilišta. Posjedovao je dostatno poznavanje specifičnog pravnog gradiva koje je potrebno za takav zakonik, a i upravno iskustvo kao kriterij izbora pravnih zasada potrebnih sustavnom i cjelovitom zakoniku franjevačkoga života. Upravo kao bivši i djelatni provincijal bio je najviše svjestan potrebe takvoga zakonika, a kao razborit upravitelj svjesno nije želio biti autor te knjige u konvencionalnom

duhu katoličke restauracije, i to usprkos onovremenih usmjerenosti javnog i crkvenog života po zasadama kasnog jozefinizma. Svoju biblioteku je ostavio samostanu u Vukovaru. – Usp. W. KRSMERRY, *Onomasticon... Gregorio Csepapovich... oblatum*. Budae/1830/; E. MAYERIK, *Elegia honoribus... G. Csepapovich*. Eszekini (1830); A. SCHERZER, »Josip, sin Jakoba« od G. Čevapovića. *Nastavni vjesnik*, 14(1896), 151-158; J. JELENIĆ, Pravopisna rasprava između dra Tome Koščaka i dra fra Grge Čevapovića. Zagreb 1930; T. MATIĆ, *Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda*. Zagreb 1945; E. BERTHOLD, Die Vereinigung der Franziskanerklöster Niederösterreichs mit der Ungarischen Kapistranerprovinz, u: *Religiones paeninsulae Balcanicae et proximi Orientis*. Zbornik B.S. Pandžića. Bamberg 1988, 95-112; Zbornik radova o fra Grgi Čevapoviću. Osijek 1990.

¹⁶ O *Statuta municipalia* autor je govorio na znanstvenom skupu u Požegi 20. i 21. svibnja 1987. U Požegi. U zborniku skupa je objavio proširen tekst predavanja pod naslovom »Čevapovićevo *Statuta municipalia* i jozefinsko zakonodavstvo« u: *Zbornik radova o fra Grguru Čevapoviću*, Osijek 1990, 53-65. Prilog je bez izmjena objavljen u autorovoj knjizi *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz vjekove*. KS, Zagreb 2000, 295-308. – Zbog novih spoznaja spomenuti tekst ovdje je bitno nadopunjen, prestrukturiran i izmijenjen.

smislu te riječi i pripisati je svom stvaralaštvu. U nastajanju takvog dokumenta bilo je važno sudjelovanje više ljudi pa nije isključeno da je Čevapović neke članove svoje pokrajinske zajednice koristio i kao sastavljače, a sigurno je nekima prepustio posao pregledavača, dok je najuglednije u Provinciji pozvao da budu sudionici zakonodavnog skupa koji će svojim autoritetom spisu dati snagu obveze, a zatim sami preuzeti zadaću biti promicatelji njegovog usvajanja. To *Statuta municipalia* naglašavaju u svečanom uvodu,¹⁷ a u zaključnom dijelu razotkrivaju završni put svoga nastanka: početno su ih prihvatili članovi provincijskog upravnog vijeća u kojem su bili provincijal Grga Čevapović i savjetnici Ladislav Szép i Ignacije Lovrić.¹⁸ Zatim su spis pregledali profesori teologije Erazmo Tomeček,¹⁹ Stjepan Ninković²⁰ i Marijan Jaić.²¹ Nakon što su oni revidirali tekst, on je 23. listopada 1828. godine postao predmetom rasprave skupa samostanskih poglavara, bivših provincijala i članova upravnog vijeća provincije sv. Ivana Kapistranskoga pod Čevapovićevim predsjedanjem. Skup u Mohaču je taj dokument jednoglasno prihvatio i

¹⁷ *Statuta municipalia*, 1.

¹⁸ *Statuta municipalia*, 154, 157.

¹⁹ Erazmo Tomeček (Szaklocza, Njitra, Slovačka, 24. ožujka 1792.- Bač, 27. ožujka 1868.) postigao je tzv. licencijat iz teologije i crkvenoga prava (1823.), djelovao je u Slavonskoj Požezi kao hrvatski propovjednik (1823.), profesor crkvene povijesti i kanonskoga prava u Baji (1823.-1833.); također je bio upravitelj filozofskog učilišta u Iloku (1834.).

²⁰ Stjepan Ninković (Slav. Brod 1. srpnja 1796. – Slav. Brod, 2. svibnja 1844.) nosio je naslov profesora orijentalnih jezika i Svetoga pisma obaju zavjeta (1823.-1833.) jer je stekao kvalifikaciju tzv. licencijata teologije i crkvenoga prava; kao profesor u Vukovaru i Mohaču (1815.- 1819.). Kao mlad svećenik bio je učitelj trivijalke (1819.-1821.) a zatim profesor bogoslovne škole u Vukovaru (1821/22, Aradu (1822.-1824.) i Mohaču (1828.-1830.) Naslov profesora teologije postigao je 1823. u Budimpešti. U Vukovaru je bio također samostanski starješina, župnik i dekan bogoslovne škole (1830.-1833.) a u Osijeku samostanski starješina i direktor gimnazije u Osijeku (1836.-1845.) dok je u Budimu bio gvardijan, župnik i direktor područne pučke škole, tzv. normalke (1850.-1854.) Predvodio je Provinciju u dva navrata kao provincijal (1833.-1836; 1845.-1848.). God. 1854. se vratio u Vukovar u svojstvu kustoda Provincije i dekana bogoslovne škole (1854.-1857.). Pripadao je krugu crkvenih ljudi u Hrvatskoj i Mađarskoj koji su radili na obnovi crkvenog djelovanja i vjerskog života po nadahnuću obnovnog katoličanstva, preoblikovnog u kasnom jozefinizmu po mjeri katoličke restitucije. Svojim glazbenim i književnim djelovanjem Jaić je također podupirao ideje Ilirskog preporoda i Hrvatskog narodnog preporoda. Tiskom je objavio više djela: *Istinito ispisanje čudotvorne prilike B.D. Marije u Radnoj* (Arad, 1824; Budim 1856), *Assertiones ex institutionibus theologicis* (Arad 1824), *Indianski mudroznanač illiti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora Mylorda Chesterfielda* (Budim, 1825), *Nauk mudroga Katona* (Budim 1825), *Bogoljubne pisme koje se pod svetom misom i razlicitim svetkovinama pivati mogu; iz razlicitih knjigah skupljene* (Budim 1827), *Vinac bogoljubnih pisamah koje se nediljom i s prigodom razlicitih svetkovinah pod s. misom pivati obicsaju iz razliciti duhovnih knjigah sastavljen i s nacsinom csiniti Put krixia* (Budim 1830), *Promishljanje u molitve za csiniti put Krixia koi se obderxaje u cervkami... Reda sv. Franceska... Deroxave sv. Ivana Kapistrana* (Budim 1830), *Nasljeduj Krista pod naslovom Thome od Kempah kanonika redovnog od naslidovanja Isukerstova knjige csetiri* (Budim, 1833), *Rucsna knjixica za nerediti i na sritno priminutje sa svitima sakramentih dostojno pripraviti bolesnike* (Budim, 1837), *Napivi bogoljubnih cerkvenih pisamah ponajviše u poznatoj pismarici, Vincu naimenovanoj, zaderžanih* (Budim 1850), *Sammlung von frommen Kirchenliedern* (Pest, 1856), *Asfuerliche Geschichte des Gnadenbildes der seligsten Jungfrau von Radna* (Budim, 1857). – Usp. F. E. HOŠKO, *Marijan Jaić, obnovitelj među preporoditeljima*. Zagreb 1996.

²¹ Marijan Jaić (Slav. Brod, 4. srpnja 1795. – Budim, 4. kolovoza 1858) je 1812. završio privatnu gimnaziju u rodnom gradu i zatim u Baču postao franjevac Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Filozofiju je učio u Našicama (1813.-1815.) a teologiju u Vukovaru i Mohaču (1815.- 1819.). Kao mlad svećenik bio je učitelj trivijalke (1819.-1821.) a zatim profesor bogoslovne škole u Vukovaru (1821/22, Aradu (1822.-1824.) i Mohaču (1828.-1830.) Naslov profesora teologije postigao je 1823. u Budimpešti. U Vukovaru je bio također samostanski starješina, župnik i dekan bogoslovne škole (1830.-1833.) a u Osijeku samostanski starješina i direktor gimnazije u Osijeku (1836.-1845.) dok je u Budimu bio gvardijan, župnik i direktor područne pučke škole, tzv. normalke (1850.-1854.) Predvodio je Provinciju u dva navrata kao provincijal (1833.-1836; 1845.-1848.). God. 1854. se vratio u Vukovar u svojstvu kustoda Provincije i dekana bogoslovne škole (1854.-1857.). Pripadao je krugu crkvenih ljudi u Hrvatskoj i Mađarskoj koji su radili na obnovi crkvenog djelovanja i vjerskog života po nadahnuću obnovnog katoličanstva, preoblikovnog u kasnom jozefinizmu po mjeri katoličke restitucije. Svojim glazbenim i književnim djelovanjem Jaić je također podupirao ideje Ilirskog preporoda i Hrvatskog narodnog preporoda. Tiskom je objavio više djela: *Istinito ispisanje čudotvorne prilike B.D. Marije u Radnoj* (Arad, 1824; Budim 1856), *Assertiones ex institutionibus theologicis* (Arad 1824), *Indianski mudroznanač illiti nacsin i vishtina kako csovik na svitu xiviti mora Mylorda Chesterfielda* (Budim, 1825), *Nauk mudroga Katona* (Budim 1825), *Bogoljubne pisme koje se pod svetom misom i razlicitim svetkovinama pivati mogu; iz razlicitih knjigah skupljene* (Budim 1827), *Vinac bogoljubnih pisamah koje se nediljom i s prigodom razlicitih svetkovinah pod s. misom pivati obicsaju iz razliciti duhovnih knjigah sastavljen i s nacsinom csiniti Put krixia* (Budim 1830), *Promishljanje u molitve za csiniti put Krixia koi se obderxaje u cervkami... Reda sv. Franceska... Deroxave sv. Ivana Kapistrana* (Budim 1830), *Nasljeduj Krista pod naslovom Thome od Kempah kanonika redovnog od naslidovanja Isukerstova knjige csetiri* (Budim, 1833), *Rucsna knjixica za nerediti i na sritno priminutje sa svitima sakramentih dostojno pripraviti bolesnike* (Budim, 1837), *Napivi bogoljubnih cerkvenih pisamah ponajviše u poznatoj pismarici, Vincu naimenovanoj, zaderžanih* (Budim 1850), *Sammlung von frommen Kirchenliedern* (Pest, 1856), *Asfuerliche Geschichte des Gnadenbildes der seligsten Jungfrau von Radna* (Budim, 1857). – Usp. F. E. HOŠKO, *Marijan Jaić, obnovitelj među preporoditeljima*. Zagreb 1996.

proglasio ga zakonikom franjevačkoga života, uređenja i djelovanja u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga. Konačnu potvrdu *Statuta municipalia* udijelio je 15. siječnja 1829. godine ugarski primas Aleksandar Rudnay.

1.1. Zašto su Statuta municipalia nastala tek krajem trećeg desetljeća 19. stoljeća?

Statuta municipalia su nastala u ozračju kasnog jozefinizma, i to tek koncem trećeg desetljeća 19. stoljeća, da bi postala zakonikom franjevaca u Slavoniji i Podunavlju u tom razdoblju političke i crkvene povijesti banske Hrvatske. Nastala su tada jer je Čevapović nakon Ugarske narodne sinode bio siguran da je nastupilo vrijeme i u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga kad je moguće, unatoč jozefinističkim zakonima koji su još uvijek na snazi, pravnim postupkom utvrditi postavke za autentičan franjevački način života. Čevapović je još na spomenutoj sinodi otkrio svoju odlučnost zalagati se za obnovu redovnika, napose obnovu franjevaca, što jasno govori da je svoje stavove o obnovi franjevaca izgradio još dok je bio profesor bogoslovne škole u Vukovaru. Sinoda mu je pokazala put kojim valja poći jer je jedan od njezinih zaključaka bio da redovnici trebaju prirediti svoje statute kako bi bili trajan dokument života i djelovanja koji ih obvezuje u savjesti.²² Ipak Čevapović nije *Statuta municipalia* predložio 1824. izbornom saboru svoje pokrajinske zajednice na kraju svog prvog upravnog trogodišta na odobrenje, nego potkraj svog drugog upravnog trogodišta u službi provincijala, stoga se može zaključiti da je tek on u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga stvorio uvjete za prihvaćanje takvog dokumenta.

Premda nema zapisa o otporu prema *Statuta municipalia* u vremenu njihova nastajanja, valja uočiti da Čevapoviću nije bilo dovoljno opravdati njihovo nastajanje pozivom na odluku Ugarske narodne sinode jer veoma ističe i četiri državne odluke, dvije Ugarske državne kancelarije i dvije Austrijske dvorske kancelarije iz 19. st. Ugarsko kraljevsko vijeće traži 9. rujna 1817. i 26. veljače 1825. da redovnici obdržavaju statute svoga Reda i svoje Provincije ukoliko nisu dokinute ili izmijenjene, a redovničke starješine imaju zadaću truditi se oko obnove redovničke stege potičući članove svojih zajednica na vjernost prema redovničkom pravilu i provincijskim statututima. Austrijska pak dvorska kancelarija traži 14. siječnja 1822. i 21. srpnja 1827. od franjevaca poštivanje uredbi svoga Reda, Pravila sv. Franje i redovničke stege koja im je svojstvena i poštivanje propisa o održavanju izbornih sabora, izbora starješina, zatim osobito vjernost odredbama o odgajanicima, kako novacima tako studentima teologije.²³ Naglašava, dakle, državne zakone koji spominju pravo poštovanja temeljnih tradicionalnih franjevačkih pravnih dokumenata, a zatim ističe da su takvi zakoni objavljeni ne samo u ugarskom dijelu Monarhije nego i u njezinom austrijskom dijelu; bilo je to potrebno jer su Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga 1824. pripali i samostani bivše austrijske franjevačke Provincije sv. Bernardina.

²² *Statuta municipalia*, 123.

²³ *Statuta municipalia*, 74.

Da je Čevapović morao izgraditi u svojoj pokrajinskoj zajednici spremnost na prihvaćanje *Statuta municipalia* potvrđuje i činjenica što on spominje,²⁴ ali ne naglašava, odluku Bečkog dvora od 2. travnja 1802. godine, koju Gerhard Winner naziva »prijelomom jozefinističkog samostanskog sustava«,²⁵ tj. odustajanjem od jozefinističkih uredbi koje su u razdoblju krutog jozefinizma trebale uspostaviti kod redovnika tzv. novi poredak. Car Franjo II. je, naime, još 6. svibnja 1799. upravio pismo biskupima austrijskog dijela Monarhije kojim traži zajedničke komisije pojedinih biskupskih uprava s lokalnim državnim vlastima, a u zadatak im daje istražiti kako će pojedini samostani na području njihove odgovornosti bolje zadovoljiti državne potrebe, zaustaviti proces smanjivanja broja duhovnih osoba i redovnicima osigurati redovničke zakonike, tzv. konstitucije i statute da im tako zajamči prikladno ustrojstvo i uređenje te osigura ubuduće njihovo postojanje. Ta careva odredba predstavlja osobitu novost jer dva desetljeća nakon djelomičnog odustajanja za cara Leopolda I. od krutog jozefinizma po prvi puta postavlja u žarište zanimanja pitanje redovnika, i to kao isključivu temu; jozefinistički državno-crkveni sustav u vremenu krutog jozefinizma je s redovništvom računao samo kao s rezervnim radnicima u izvršavanju pastoralnih ili socijalnih zadataka.²⁶ Nakon izvještaja spomenutih komisija car je 25. ožujka 1802. osobno predstavio Austrijskoj vladi svoje prijedloge o promjeni zakonodavstva o redovnicima, a Dvorska vlada ih je objavila 2. travnja 1802. godine. Te uredbe ne isključuju daljnje dokidanje pojedinih samostana; i nadalje ostavljaju na snazi jozefinističke zakona o *numerus fixus* i zabrani *nexus passivus*, ali osjetljivo umanjuju prava mjesnih biskupa nad redovnicima u izvansamostanskoj pastvi jer redovnici u izvansamostanskoj pastoralnoj službi ne mogu više primati crkvene nadarbine i u toj službi ostaju pod vlašću svojih redovničkih starješina dok su u izvansamostanskoj službi, dopušta im redovničku odjeću, a sredstva za život i ostalo potrebno redovnici mogu nabavljati uz odobrenje redovničkih starješina. Spomenute uredbe brane i nadalje stupanje u crkveni red kandidatima koji nisu završili i filozofsko školovanje,²⁷ ne dopuštaju im polagati redovničke zavjete prije navršene 24.

²⁴ *Statuta municipalia*, 79.

²⁵ G. WINNER, *Die Kosteraufhebungen in Niederoesterreich und Wien*. Herold. Wienn 1967, 6; 259.

²⁶ Komisije su trebale istražiti stanje svakog samostana i predložiti koliko je redovnika potrebno da u pojedinom samostanu živi i djeluje da bi zajamčili dosadašnji duhovni utjecaj na društveno okruženje. Također im je bila zadaća predložiti kako će se uzdržavati eventualni veći broj redovnika, a da to ne bude teret za Vjerozakladu te statute tih samostana približiti izvornim zakonikima, i to tako da ih mogu opsluživati i oni redovnici koji su u izvansamostanskoj pastoralnoj službi. Komisija je trebala predložiti nove uredbe kako će mjesni biskupi s redovničkim starješinama nadgledati kako se redovnici brinu o odgoju svojih mladih članova i kako drže redovničku stegu. To ispitivanje je također trebalo uključiti izvještaje o broju redovnika i ekonomskom stanju pojedinih redovničkih zajednica, o broju onih koji su u izvansamostanskoj pastvi ili rade kao učitelji u javnim školama, a napose je moralo rasvijetliti zašto i u kojoj mjeri su se pojedine redovničke zajednice udaljile od svog izvornog redovničkog zakonodavstva. – G. WINNER, *Die Kosteraufhebungen in Niederoesterreich und Wien*, 250-251.

²⁷ Jozefinistički zakoni nisu u cijelosti bili isti za austrijski i za ugarski dio Habsburške monarhije. U vrijeme krutog jozefinizma redovito su najprije proglašavani za austrijski dio države, a zatim za ugarski. No, uredbe koje su ublažavale te zakone, čini se, najprije je objavljivalo Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće, a tek zatim Dvorska kancelarija u Beču, odnosno Austrijska vlada. Tako je, na primjer, na temelju izričite odluke cara Leopolda II. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je još 5. kolovoza 1791. dopustilo redovnicima u

godine života, ali dokidaju zakon po kojem su studenti redovničkih bogoslovnih škola trebali svake godine polagati semestralne ispite pred profesorima sveučilišta ili tzv. biskupijskih liceja.²⁸ Uredbe cara Franje II. vidno udaljuju od zakona iz razdoblja krutog jozefinizma, osobito kad dopuštaju redovnicima koristiti negdašnje statute i po njima oblikovati redovničku stegu u samostanima uz uvjet da ti statuti omogućuju članovima reda izvansamostansku pastoralnu i školsku službu; obnovljene statute imaju pravo potvrditi mjesni biskupi. Car Franjo I. nije osporio jozefinističko dokidanje redovničke izuzetosti jer je mjesnim biskupima i nadležnim državnim vlastima i nadalje pridržao pravo potvrđivati na provincijskim kapitulima izabrane redovničke starješine, ali je ipak proširio vlast i odgovornost provincijala jer im je dopustio obavljati kanonske vizitacije svih samostana, ali uz dužnost slati vizitacijske izvještaje mjesnim biskupima. Značajno odstupanje od prethodnog jozefinističkog zakonodavstva jest i uredba da se stavlja izvan snage negdašnji propis po kojem su samostanska bratstva sebi birala starješine; sada to pravo imaju provincijali i provincijski kapituli.²⁹

Dakle, ove su uredbe cara Franje I. imale prijelomnu vrijednost u jozefinističkim stavovima prema redovnicima, i to ne samo zbog novih odredbi o izboru samostanskih starješina već prvenstveno zbog toga što su im vratile pravo na vlastite redovničke statute. Zašto to pravo nisu tada iskoristili franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga i tada objavili provincijske statute? Iстина je da među sačuvanim odredbama Ugarskog kraljevskog namjesničkog vijeća iz tog vremena nema i takve koja traži provedbu gornje uredbe cara Franje II. i u ugarskom dijelu Monarhije. No, ima dovoljno dokaza da su careve uredbe izazvale promjene kod franjevaca i u tom dijelu Monarhije što spominje i sam Čevapović. On također spominje u *Statuta municipalia* da je 1806. Provincija presv. Spasitelja objavila svoje statute; naziva ih *Statuta Provinciae Salvatorianae*.³⁰ No, ne spominje statute Provincije sv. Ladislava koji su nastali u isto vrijeme, tj. *Statuta provincialia inclytae Provinciae S. Ladislai Regis Ordinis Minorum S. Francisci regularis observantiae* (Zagrabiae 1806),³¹ prvenstveno nastojanjem

ugarskom dijelu države primati u novicijati i završene gimnazijalce, i to onim redovnicima koji su izgubili toliko članova da im se je broj spustio ispod od države nekoć dopuštenog broja članova, sposobnih za pastoralni rad i obavljanje dužnosti u samostanima. Ipak tu odluku Ugarskog vijeća svi redovnički starješine nisu tumačile na isti način pa se stoga neki franjevački provincijali nisu usudili primati u novicijati završene gimnazijalce, već su i nadalje slijedili prethodnu odluku da u novicijati mogu samo oni koji su završili filozofsko školovanje. Josip Pavišević, tadašnji provincijal Provincija sv. Ivana Kapistranskoga, se je 20. rujna 1791. izričito izjasnio da će primati u novicijati završene gimnazijalce. – Arhiv franjevačke Provincije sv. Ivana Kapistranskoga /APIK/Budim, *Svezak 13-3/37*, ad diem.

²⁸ I u tom pitanju su bili različiti zakoni u austrijskom i ugarskom dijelu Monarhije. Naime, takvu uredbu o polaganju ispita studenata redovničkih bogoslovnih škola pred profesorima sveučilišta i biskupijskih liceja Ugarsko kraljevsko vijeće nije nikada objavilo.

²⁹ F. MAASS, *Der Josephinismus*, 4. svezak, Wien 1957, 302-308; G. WINNER, *Die Kosteraufhebungen in Niederoesterreich und Wien*, 259-269.

³⁰ Čevapović spominje statute Provincije presv. Spasitelja iz 1806. i iz 1826. godine. – *Statuta municipalia*, 8; 121.

³¹ Ni *Statuta provincialia ... Provinciae S. Ladislai* ne spominju da je Ugarsko kraljevsko vijeće proglasilo uredbe cara Franje I. No, nema sumnje da su upravo statuti Provincije sv. Ladislava objavljeni u skladu s tom uredbom cara Franje I. jer u uvodu spominju da je car potakao na ponovno poštovanje negdašnjih statuta u pojedinim redovničkim zajednicama (*Statuta provincialia ... Provinciae S. Ladislai*, str. IV). K tome je ta *Statuta provincialia ... Provinciae S. Ladislai* 10. prosinca 1806. odobrio zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac što je također u skladu s carevim uredbama.

Benvenuta Orlića,³² već spominje stare statute te provincije iz 1687. godine. Čevapović k tome izbjegava postaviti pitanje zašto Provincija sv. Ivana Kapistranskoga nije nakon uredbi cara Franje I. iz 1802. godine priredila svoje vlastite statute i zatim ih objavila premda su to učinile susjedne pokrajinske zajednice, Provincija presv. Spasitelja i sv. Ladislava. Štoviše, ne spominje, što je dobro znao, da je Marijan Lanosović, u to vrijeme provincijski vikar Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, upravio tri pisma slavonskim i podunavskim franjevcima koji su takva sadržaja da se može pretpostaviti da je on namjeravao pripremiti slične statute za svoju pokrajinsku zajednicu.³³ K tome je i način na

³² Benvenut Orlic (Hrvatska Kostajnica, 7. siječnja 1758. – Varaždin, 28. svibnja 1829) se je pridružio 1774. Provinciji sv. Ladislava stupivši u Ormožu u novicijat. Crkveno govorništvo je učio u Kanjiži (1775/76), filozofsko školovanje je započeo u Čakovcu, a teološko u Varaždinu; i jedno i drugo je zaključio na filozofskom učilištu (1776-1778) i u bogoslovnoj školi (1778-1782) Generalnog učilista I. razreda u Zagrebu. Branio je filozofske teze D. Skurjanca i u dva navrata teološke teze B. Galjufa. Za svećenika je zaređen 7. IV. 1782. i zatim započeo pastoralno djelovanje kao propovjednik u Koprivnici (1784/85), Krapini (1785/86) i Zagrebu (1786). Bio je tajnik provincije u vrijeme upravljanja trojice provincijala: Apolinara Horjača (1785-1791), Sabina Sekovanića (1797-1800) i Eugena Klimpachera (1803-1806), a savjetnik provincijala Inocenta Hercera (1806-1809) i Ladislava Lackovića (1815-1817). U zagrebačkom samostanu je bio gvardijan više godina (1794-1797, 1800-1802, 1815-1818) i dva puta je obnavljao samostan: prvi puta poslije Dubičkog rata s Turcima (1788-1791) i drugi puta nakon ratovanja s Napoleonovom Francuskom (1816), jer je u tim godinama vojska koristila samostan za bolnicu. U dva navrata je bio provincijal (1809-1812; 1827-1829); umro je obavljajući tu službu, a kao vikar Provincije ga je naslijedio Ladislav Lacković. – God. 1796. se je pripremao na polaganje ispita za profesora filozofije na Akademiji u Zagrebu, ali je odustao i nastavio pastoralno djelovanje. Isticao se kao vrstan propovjednik, »blagorečnik horvatski« koji »vna g productva vu rukopisih ima« (Mikloušić); spominju se četiri sveska njegovih propovijedi (Strohal), ali danas je sačuvan samo jedan: *Proeductva korizmena za csetiri letta i nekoja za svzetechnne dane* (Zagreb 1813; rkp. 17 x 22 cm, str. /18/+416+/6/). Preostali su također njegovi administrativni spisi: *Ordo divinorum pro ven. conventus Zagrabienensis* (1810), *Catalogus bibliothecae inferioris conventus Zagrabienensis PP. Franciscanorum* (1813), *Series legatorum piorum ...conventus Zagrabienensis* (svi ti rukopisi su u knjižnici franjevačkog samostana na Kaptolu u Zagrebu). Važni izvori crkvene i književne povijesti su spisi: *Matricula Provinciae S. Ladislai Regis pro usu P. Benvenuti Orlich* (1817; rkp. u samostanskoj knjižnici u Varaždinu) i *Scriptores ex Ordine Sancti Patris Francisci Provinciae Bosnae Argentinae in Croatia connotati* (rkp. u franjev. samostanu u Novom Mestu, br. 37, VI, str.14). Za provincijala E. Klimpachera (1803-1806) je priredio uredbu o redovničkom životu, prilagodivši negdašnje zakonike Provincije sv. Ladislava novim prilikama i jozefinističkom zakonodavstvu. Ta je *Statuta provincialia inclytae provinciae s. Ladislai Regis* (Zagreb 1806) prihvatilo i proglasilo 28. VI. 1806. provincijski kapitul pod Klimpacherovim predsjedanjem; važan su svjedok crkvenog, napose franjevačkog, života u Habsburškoj monarhiji u prvoj polovici 19. stoljeća. – L. POTOČNJAK, *Liber notitiarum*, marginalni br. 78; R. STROHAL, Svećenici hrvatski književnici u 18. i početkom 19. vijeka ovkraj Velebita. *Katolički list*, 61(1910), 331; *Znameniti i zaslužni Hrvati*. Zagreb 1925, 203; T. MIKLOUŠIĆ, Izbor dugovanj vsakoverstnih. *Građa za povijest hrvatske književnosti*, 12(1933), 166; F.E. HOŠKO, Doprinos franjevačkih visokih škola skotističkoj filozofiji i teologiji. *Franjevci Hrvatske provincije sv. Ćirila i Metoda*. Zagreb 1992, 74, 79.

³³ Marijan Lanosović (Orubica, 12. lipnja 1742. – Slavonski Brod, 25. studenoga 1812.) je pisac, gramatičar, leksikograf i redovnički upravnik. Stupio je 1760. u Provinciju sv. Ivana Kapistranskoga da bi zatim studirao na filozofskom učilištu u Budimu (1763-1766) i na bogoslovnoj školi u Osijeku (1766-1770). Djeluje najprije kao učitelj pučke škole u Vukovaru (1770.), a zatim kao profesor filozofskog učilišta u Slavonskom Brodu (1770-1773) i profesor dogmatskog bogoslovlja i crkvenog prava bogoslovne škole u Osijeku (1774; 1777-1783). Vraća se pastoralnoj službi te je župnik i gvardijan u Našicama (1783.-1788.), a na preporuku Antuna Mandića, školskog nadzornika poziva ga 1788. vlada u Beč da sudjeluje u konačnoj redakciji rječnika Joakima Stullija. Ondje je također profesor hrvatskog jezika u kraljevskom sjemeništu. Napustio je 1791. Beč da bi boravio u Budimu kao tajnik Provincije (1791.-1794, 1797.-1800.) i kao savjetnik provincijala (1794.-1797.). Zatim je gvardijan u Baču (1800.-1804.) dok ga nije 7. ožujka 1804. provincijsko upravno vijeće izabralo za nasljednika preminulom provincijalu Josipu Jakošiću (1804-1806). – U rukopisu

koji su ta pisma napisana takav da su se lako mogla prereći u pravne odluke. Prvu od tih triju okružnica Lanosović je napisao 2. rujna 1804. godine, drugu 12. veljače 1805. i treću 12. ožujka 1806. godine.³⁴ Premda provincijski sabor Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, koji je održan sredinom svibnja 1806. u Baji, nije odlučio preoblikovati Lanosovićeve pisma u statute, ipak je po završetku tog kapitula 15. svibnja 1806. novoizabrani provincijal Celestin Schneider³⁵ s bivšim provincijalima Ivanom Krizostomom Spathom³⁶ i Lanosovićem te dvojicom savjetnika odlučio da se Lanosovićeve okružnice od 2. rujna 1804. čita svaka tri mjeseca svim okupljenim članovima pojedinih samostana. No, bio je to stav samo upravnog vijeća Provincije; ostali članovi kapitula nisu bili spremni Lanosovićevim uputama dati dostojanstvo i značenje statuta u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga.³⁷ Tako je Provincija sv. Ivana Kapistranskoga ostala bez statuta sve do Čevapovićevih *Statuta municipalia*.

1.2. Razlozi nastanka Statuta municipalia

U Uvodu *Statuta municipalia* Čevapović se ne ustručava kritički primijetiti da je državna odluka o prekidu *nexus passivus*, tj. zabrani povezanosti s vrhovnom upravom Reda, izlo-

su ostala jedan njegov teološki spis i dva pravna, ascetički priručnik i dijelovi višejezičnog rječnika koji je radio dok je unosio njemačke riječi u Stullijev latinsko-hrvatsko-talijanski rječnik. Autor je dviju gramatika hrvatskog jezika, namijenjenih Nijemcima: *Uvod u latinsko riči slaganje s nikima nimačkog jezika biličkama za Nijemce koji žele naučiti ilirički jezik* (Osijek 1776.) i *Neue Einleitung zur slavonischen Sprache* (Osijek 1778, Osijek 1789; Budim 1795). Priredio je nedjeljeni i blagdanski lekcionar, jedan molitvenik, a Jakošić mu 1795. pripisuje i danas izgubljena objavljena djela: *Način sticanja jubilarnog oprosta u Jubilarnoj godini* (Osijek 1776), *Pjesma o slavonskim graničarima* (Osijek 1778), *Elogium s. Martini confessoris ex Gregorio Turonensi* (Osijek 1780, latinski, hrvatski i njemački); *Ilirska pjesma koja se pjeva pod misom* (Osijek 1786) i bilježi da je više godina uređivao i izdavao *Ilirički kalendar* (1778-1786). – Usp. *Zbornik radova o Marijani Lanosoviću*. Osijek 1985.

³⁴ Arhiv franjevačkog samstana u Osijeku /AFSOSijek/, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /400/-/413/; /413/-/422/ i /429/-/438/.

³⁵ Celestin Schneider (Budim, 5. prosinca 1743. – Baja, 29. kolovoza 1816.) je bio nastavnik na filozofskim učilištima u Aradu (1770.-1773.) i na učilištu moralnoga bogoslovlja u Našicama (1775./76.) Zatim je najvjerojatnije završio filozofsko školovanje na budimpeštanskom sveučilištu da bi 1776. ponovno preuzeo katedru filozofije na filozofskom učilištu u Budimu. Poslije 1783. je više godina bio samostanski starješina u Temišvaru. Nakon što je država 1791. dopustila obnavljanje redovničkih bogoslovnih škola, Schneider je u Vukovaru predavao od 1803. do 1805. dogmatsko bogoslovlje i u isto vrijeme je bio dekan ili prodirektor škole. (AFSB, *Acta capitulorum*, tomus II; *Protocollum conventus Budaë*, I,447; AHPZ, *Protocolum conventus Petrovaradini*, 313.).

³⁶ Krizostom Spath (Budim, 27. svibnja 1749. – Budim, poslije 1823.) je šest godina bio tajnik provincijala Josipa Paviševića (1785.-1791.), savjetnik njegovih nasljednika Ladislava Jezika i Ladislava Spaića (1791.-1794), a zatim provincijal (1794.-1797.).

³⁷ Teško je pružiti nedvojben odgovor na pitanje zašto se kapitul Provincije sv. Ivana Kapistranskoga 1806. u Baji nije odlučio Lanosovićeve upute i zahtjeve preoblikovati u statute. Čevapović je sam izbjegao postaviti to pitanje i pružiti odgovor premda i on sam iz spomenutog Lanosovićevog pisma preuzima građu za *Statuta municipalia* (str. 9.). Po svemu sudeći bila su dva, međusobno suprotstavljena, razloga pa je provincijski kapitul u Baji 1806. prosudio da Lanosovićeve predloži nisu prikladni za statute Provincije. Prvi je razlog što Lanosovićeve uredbe gotovo isključivo slijede tradicionalno franjevačko zakonodavstvo, kako opće franjevačke tako vlastite Provincije, i ne vode računa o jozefinističkim zakonima. Jedva je bilo moguće naći biskupa koji će odobriti takve statute, a ni eventualno odobrenje biskupa nije još jamčilo da se Provincija sv.

žila franjevence procesu udaljavanja od tradicionalnog načina franjevačkog življenja i od samog franjevačkog identiteta. Opće društveno i crkveno stanje u Monarhiji, uvjetovano jozefinističkim zakonima, jasno piše Čevapović, traje 49 godina pa je izazvalo kod franjevaca mnoge promjene: drukčiji način življenja, pad broja, promjenu temeljnog shvaćanja zavjetovanja Pravila sv. Franje, napuštanje redovničke stege koju je nadahnjivao duh sv. Franje, prepuštanje utjecaju svjetovnog duha i gubitak Franjevačkom redu vlastitih značajki. To se nije dogodilo samo franjevcima jer je proces udaljavanja od vlastitog identiteta kod članova pojedinih crkvenih redova u Ugarskoj išao tako daleko da se ne zna kojem crkvenom redu zapravo pridružuje redovničko zavjetovanje.³⁸ Svjestan toga stanja kod franjevaca Čevapović naglašava da *Statuta municipalia* imaju zadaću prije svega zaustaviti taj proces napuštanja franjevačkog identiteta, zatim potaknuti na redovničku stegu, a napominje da ne žele proizvoljno omesti način života onih franjevaca koji se i u takvim okolnostima trude živjeti u redovničkom duhu.³⁹

Nakon što je naveo stvarne razloge za pisanje i objavljivanje franjevačkog zakonika u svojoj pokrajinskoj zajednici, Čevapović ističe da je neposredni povod za taj pothvat jedan od zaključaka Ugarske narodne sinode 1822. koja je odlučila da pojedine redovničke pokrajinske zajednice, i to svih crkvenih redova, imaju zadaću prilagoditi svoje uredbe sadašnjem stanju Crkve. Čevapović ne skriva da mu nije bilo lako provesti taj naum jer se suočio s različitim shvaćanjima zahtijevane prilagodbe novom vremenu. U uvodnom dijelu *Statuta municipalia* Čevapović otkriva duhovno stanje u svojoj Provinciji kad spominje da su neki njezini članovi prilagodbu novom vremenu u kojem živi Crkva u ugarskom dijelu Habsburške monarhije vidjeli u prihvaćanju svjetovnog ukusa koji odobrava društvena javnost,⁴⁰ drugi su smatrali da valja pretočiti sadašnji franjevački način života u pravne uredbe, a neki opet su tražili da se valja suprotstaviti državnim uredbama o redovnicima koje su proglašene u posljednjim desetljećima. Prihvatiti bilo

Ivana Kapistranskoga neće poslije toga naći u sukobu s državnim vlastima koji su takve spise povjeravale i svojoj cenzuri. Drugi je razlog bio predvidiv otpor većeg broja članova Provincije koji nisu bili pripravnici na ponovno prihvaćanje zahtjevnijeg načina redovničkog života. Jozefinizam je, naime, otvorio pristup svjetovnom duhu i među članove Provincije sv. Ivana Kapistranskoga pa se članovi kapitula nisu usudili javnim uredbama izazvati njihovo protivljenje za koje nisu bili sigurni da ga mogu svladati.

³⁸ *Statuta municipalia*, 2: Čevapović zapravo prenosi tvrdnju Dvorske kancelarije u Beču koja je izriče u svom dopisu 14. siječnja 1822. godine: »valido mollescentis seculi influxu e caracteristica sanctissimi Instituti nota ade excuti, ut subinde nescire cogamur, cui quis Ordini religioso professione adhaereat.« – Benvenuto Orlić u *Statuta provincialia ... Provinciae S. Ladislai* (str. IV) se 1806. jada se da je zabrana primanja franjevačkih kandidata u novicijatu kroz 11 godina imala za posljedicu zaborav uredbi franjevačkog života koje je sadašnje pokoljenje franjevaca primilo od svojih prethodnika. Stoga te uredbe valja ponovno sabrati i pružiti članovima Provincije kako bi se moglo obnoviti redovničko opsluživanje i zanemarenu redovničku stegu.

³⁹ *Statuta municipalia*, 2.

⁴⁰ Čevapović je kritičan prema prosvjetiteljstvu pa bilježi sud pisca iz *Požunskih novina* koji 1826. ne skriva razočaranje nad činjenicom što napredak u kulturi ne znači i napredak u moralnom životu. Naprotiv, zastupnici svjetovnog duha siju nepovjerenje prema onom što je dobro, izopačuju ga i razaraju ono što je časno (*Statuta municipalia*, 5). Tako se Čevapović ne razlikuje u ocjeni vjerskog stanja u ugarskom dijelu Monarhije od prosudbe starijih crkvenih historičara koji tvrde da je jozefinizam prekinuo s katoličkim barokom koji je uspješno povezivao svijet s Bogom pa je posljedica jozefinizma vjerski indiferentizam, a vrijeme kasnog jozefinizma jest bezbožno i u njemu je sve nastojanje upravljeno stvaranju vjerski indiferentne nacionalne države (usp. M. CSAKY, *Der Kulturkampf in Ungarn*, 13).

koje od spomenutih shvaćanja značilo bi priznati da je sadašnja epoha doista iskvarena i do te mjere drukčija od prethodnih da treba izmijeniti franjevačke statute na taj način da prekinu svaku vezu s prethodnom franjevačkom poviješću te da u tom smislu budu izraz sadašnje epohe. Čevapović je bio drukčijeg mišljenja: ne prihvaća prilagodbu duhu vremena pa odbija tvrdnje onih koji misle da valja napustiti izvorno franjevačko opsluživanje i organizirati franjevački život po nekim drugim idejnim zasadama;⁴¹ ne miri se sadašnjim stanjem jer je malaksao franjevački život napustivši neke temeljne zahtjeve franjevačkog zakonodavstva,⁴² a ne misli ni da je potrebno čekati da država dokine jozefinističke zakone. Naprotiv naglašava da se u svakom vremenu može živjeti po Pravilu sv. Franje jer je ono izdanak evanđelja pa se zato može biti vjeran punoj zahtjevnosti Pravila i u vremenu kasnog jozefinizma, i to unatoč okolnostima koje ne podržavaju ili ne odobravaju takav način života.⁴³ Izričito tvrdi, i to smatra polazištem za sav sustav *Statuta municipalia*, da se Franjevački red ne može i ne smije na takav način prilagoditi vremenu da u toj prilagodbi izmijeni temeljne postavke franjevačkog identiteta. Upozorava zatim da tako valja shvatiti dopuštenje Bečkog dvora da se održi Ugarska nacionalna sinoda jer u tom dopuštenju stoji da je jedna od zadaća sinode prilagoditi redovničke uredbe sadašnjem stanju Crkve. Ta uputa ne traži prilagodbu koja bi napustila bitne zahtjeve redovničkih pravila i odobrila pad i nestajanje redovničke stege, a ni prilagodbu koja bi prihvaćanjem različitih državnih propisa zanemarila bit redovničkog života jer državno zakonodavstvo zapravo ne dira u samu bit redovničkih statuta.⁴⁴ Taj svoj stav Čevapović smatra opravdanim u zaključku Ugarske narodne sinode koja je proglasila da su redovnici dužni držati i obdržavati uredbe crkvenih redova kojima pripadaju ako su te uredbe, i u mjeri u kojoj su, prihvaćene i provedene u Ugarskoj; to isto vrijedi i za postojeće provincijske statute.⁴⁵ U svakom slučaju, tvrdi Čevapović, ta sinodalna odluka ne odobrava takve izmjene redovničkih statuta koje bi značile napuštanje naslijeđene redovničke stege i prihvaćanje svjetovnog duha.⁴⁶

Čevapović je u *Statuta municipalia* naveo, očito s namjerom da odvraća državne vlasti od zadiranja u novo zakonodavstvo Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, da je carica Marija Terezija još 2. veljače 1764. bila odobrila uredbe Franjevačkog reda i Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a njezino je odobrenje franjevcima te Provincije 1. ožujka te godine priopćilo Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće. Čevapović ne spominje da je ista državna vlast nizom jozefinističkih zakona bitno narušila prije od Crkve utvrđen i po državi

⁴¹ *Statuta municipalia*, 6.

⁴² *Statuta municipalia*, 6, 7.

⁴³ *Isto*, 4-6.

⁴⁴ Benvenut Orlić je kao drugi razlog za objavljivanje provincijskih statuta spomenuo uspostavljanje jednodušnosti u načinu života u pojedinim samostanima jer su se kroz tri desetljeća razmahalog jozefinizma od samostana do samostana pojavili različiti dnevni redovi, različiti načini samostanskog života, čak razlike u zajedničkoj korskoj molitvi i u redovničkom odijevanju. – *Statuta provincialia ... Provinciae S. Ladislai*, str. V.

⁴⁵ *Statuta municipalia*, 7: »Auctoritatae sacrae huius Synodi declaratur, Constitutiones Religiosorum Ordinum, si et in quantum in hocce Regno receptae usque roboratae fuerant, item provincialia et municipalia eorum Ordinum Statuta, qui his provisi sunt; porro etiam tenenda et observanda esse.«

⁴⁶ *Statuta municipalia*, 7.

potvrđen franjevački sustav života i rada, ali naglašava da je Ugarsko namjesničko vijeće 9. rujna 1817. ponovno potvrdilo da franjevci trebaju poštovati i živjeti po uredbama svoga Reda i Provincije, ako one nisu u međuvremenu promijenjene ili dokinute.⁴⁷ Premda je ova uredba ponovila stav države iz vremena razmahalog jozefinizma,⁴⁸ njezin sadržaj bitno mijenja odnos države prema predjozefinističkom franjevačkom zakonodavstvu. Promjenu pravnih izraza također koristi Austrijska vlada kad je 14. siječnja 1822. bila odredila da franjevci prije svega trebaju održavati zakone vlastitih pokrajinskih zajednica, provincija. Ista je vlada 21. srpnja 1827. objavila da zapravo dopušta drukčiji odnos prema jozefinističkim zakonima o redovnicima kad je naredila da su svi redovnici dužni poštovati nove i promijenjene svoje redovničke zakone jer tako potvrđuju vjernost prema zavjetu redovničke poslušnosti. Ta odluka Austrijske vlade i naredba Ugarskog namjesničkog vijeća 26. veljače 1825. također naglašavaju da sve uredbe koje su državne vlasti upravile redovnicima imaju zadaću obnoviti redovničku stegu, a viši redovnički poglavari imaju dužnost osobito se truditi oko te obnove.⁴⁹ Čevapović zaključuje da pozivi državnih vlasti na obnovu redovničke stege u isto vrijeme otvaraju do tada čvrsto zaključana vrata negdašnjem franjevačkom zakonodavstvu. Istina, kasnojozefinistički zakoni ostavljaju u tom franjevačkom zakoniku malo prostora negdašnjem franjevačkom zakonodavstvu, ali ga ne isključuju kako je to bilo u vrijeme krutog jozefinizma. Stoga Čevapovićeva *Statuta municipalia* predstavljaju dokument u kojem je on s velikim marom saznao u jasnu cjelinu pravne uredbe različitih izvora, tj. opće crkvene zakone i franjevačko opće crkveno zakonodavstvo kao i ono koje je nastalo u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga u vremenu ranog jozefinizma, te jozefinističke uredbe krutog jozefinizma koje su još uvijek ostale na snazi.

⁴⁷ *Statuta municipalia*, 71.

⁴⁸ Gornja uredba Namjesničkog vijeća od 14. siječnja 1782. posebno želi osigurati utjecaj državnih vlasti na život redovnika u pojedinim samostanima pa propisuje da se u svakom samostanu moraju voditi knjige prijepisa svih uredbi i propisa državnih i crkvenih vlasti. Ne želi dirati u granice pojedinih provincija. U slučaju da se proteže na području dviju ili više državnih upravnih nadležstava, tada konačne odluke o provedbi propisa državnih vlasti pripadaju carskom Dvoru. Kako je Monarhija bila podijeljena na austrijski i ugarski dio, uredba traži da treba razdijeliti redovničku provinciju koja se prostire na ugarskom i austrijskom dijelu Monarhije, i to po granicama tih dvaju upravnih sustava u državi. Uredbu je u cijelosti prepisao ljetopisac samostana u Baji. – *Historia domus Bajensis*, Band I, 114-116; AHPZagreb, *Svezak B 6*, 211. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je 25. srpnja 1782. zabranilo franjevcima služiti se ubuduće Pravilom sv. Franje i generalnim statutima ili konstitucijama pa je zatražilo od provincijala da Vijeću stavi na uvid dokumente Franjevačkog reda da u duhu *placetum regium* ako oni nisu u skladu s dosadašnjim državnim uredbama ili im se čak suprotstavljaju. Štoviše, Ugarsko namjesničko vijeće u istom dopisu traži da franjevci iz svojih Generalnih konstitucija izostave uredbu o povezanosti s Generalnom upravom koja ih obvezuje na posluš u savjesti toj upravi, i to uz obrazloženje da se to protivi državnim uredbama. Provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Josip Jakošić prenosi 29. rujna 1782. tu uredbu Vijeća članovima Provincije i dodaje provedbene upute zahtijevajući od svakog pojedinog člana da preda Pravilo sv. Franje i tzv. Generalne konstitucije stariješini samostana koji će ih sve staviti u ovitak, spremiti na posebno mjesto u knjižnici i zapečatiti ga da ne budu dostupni drugima. Budu li državne vlasti tražile te knjige, onda će ih trebati njima predati. Na mjesto pak tih općih franjevačkih zakona sada dolaze uredbe koje je su propisale državne vlasti. Namjesničko vijeće je u spomenutoj svojoj odluci 2. travnja 1782. također zabranilo redovnicima tiskati vlastite časoslove, misale i druge liturgijske priručnike ako za njih nisu prethodno dobili suglasnost istog Vijeća; i taj je zahtjev vodio gubljenju franjevačke samosvojnosti jer su franjevci imali vlastite časoslove, misale, godišnje liturgijske kalendare i obrednike. – Arhiv franjevačkog samostana u Našicama /AFSNašice/, *Litterae ab Episcopis*, sv. 1, 1-3; AFSOSijek, *Dopisi đakovačkog biskupa*, sv. 1, 130-132.

⁴⁹ *Statuta municipalia*, 71.

Kad Čevapović taj zakonik predstavlja članovima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, ističe svoje uvjerenje da je tako sazdan zakonik u stanju njegovati istinske franjevačke vrednote i iskorijeniti zloporabe koje su se uvukle kroz gotovo pet desetljeća jozefinizma i svjetovni duh koji se je uvukao među franjevce u vremenu kasnog jozefinizma.⁵⁰

1.3. Opravdane i neopravdane promjene u franjevačkom životu

Još u uvodnom dijelu *Statuta municipalia* navodi Čevapović šest, po njegovom sudu, opravdanih promjena u franjevačkom načinu života koje izričito ne odobrava franjevačko tradicionalno zakonodavstvo, ali ih opravdavaju okolnosti u kojima žive i djeluju franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. U nizanju tih opravdanih promjena počinje od onih koje se odnose na odjeću pa navodi da su zbog hladnoće i udaljenih odredišta putovanja članovi Provincije sv. Ivana Kapistranskoga počeli nositi vunene kape i obuvati vunene čarape, što je još 1764. bila zakonita praksa u toj pokrajinskoj zajednici, a i u susjednim provincijama sv. Ladislava i presv. Spasitelja. Isto tako je zbog naglog rasta cijene vune u vrijeme ratova s Francuskom dozvolio provincijal Aleksandar Tomiković, a zatim 1821. i sam Čevapović, da franjevci mogu nositi ispod redovničkog odijela donje rublje od lanene tkanine umjesto od vunene.⁵¹ Na trećem mjestu Čevapović spominje osjetljivo pitanje čuvanja i upotrebe novca. Kako u nekim samostanima franjevci nisu u stanju naći povjerljivog sindika da on upravlja novcem, preuzimaju tu zadaću samostanski starješine u suodgovornosti sa svojim savjetnicima, tzv. diskretima.⁵² Čevapović otkriva da je takav postupak 1801. bio odobrio nuncij u Beču pa on pretpostavlja da bi ga najviše crkvene starješine odobrile i sada jer se stanje u međuvremenu nije izmijenilo.⁵³ Četvrta promjena je u obući. U posljednjim desetljećima se smanjio broj braće laika koji su radili sandale pa su samostanski starješine bili prisiljeni nabavljati cipele. Peta promjena se opet tiče osjetljivog pitanja franjevačkog siromaštva; riječ je o samostanskim posjedima: poljima, vinogradima, livadama, vrtovima i voćnjacima. Čevapović podsjeća da je od 1766. u Provinci-

⁵⁰ *Statuta municipalia*, 6.

⁵¹ Državne vlasti su početkom 1792. naredile franjevcima da se na župama odijevaju onako kao što se odijevaju franjevci u službi vojnih kapelana. No, osim te odredbe opće je stanje uvjetovalo da su u razdoblju razmahalog jozefinizma franjevci podlegli čak zloporabi napuštanja nošenja franjevačkog odijela pa provincijal Ivan Krizostom Spath 24. rujna 1794. zabranjuje nositi svjetovno odijelo i cipele. I poslije Spatha su provincijali isticali obvezu nositi redovničko odijelo i stalno zabranjuju nošenje svjetovne odjeće. Ne odobravaju ni promjene u šivenju samoga franjevačkog habita po izgledu sličnog svećeničkoj svjetovnoj odjeći s kolarom. To ističu 1797. provincijal Pavišević i 1800. provincijal Jakošić. Pavišević zabranjuje također nošenje ogrtača umjesto redovničkoga plašta i košulja različitih boja, a suprotstavlja se izmijenjenom kroju franjevačkog odijela, habita, koji neki nose s neuobičajenim oblikom rukava i različitim otvorima. Spomenuti provincijali su zabranili nošenje visokoga šešira, tzv. cilindra, a dopustili jednostavne šešire ili kape, crne ili sive boje. – APIKBudim, *Svezak 13-3/37*, ad annum.

⁵² Služba sindika je bila dugog vijeka među franjevcima. Prema *Sambukanskim konstitucijama* (gl. 4, par. 1, br. 2) provincijalova je bila obveza imenovati svakom samostanu za sindika uglednog građanina koji nije bio preopterećen nekom drugom službom. Njegova je zadaća bila brinuti o ekonomskim poslovima samostana, poslovati samostanskim novcem pri kupovanju i prodaji te sudjelovati u sklapanju pravnih ugovora ili sporazuma koje je obavljao samostan; on je mogao predložiti svog zamjenika, ali i njega je trebao potvrditi provincijal. – *Statuta municipalia*, 105.

⁵³ Država je bila zabranila crkvenim osobama utjecanje nunciju u Beču u bilo kojem crkvenom pitanju i poslu, a od samoga nuncija je tražila da ne koristi nikakvu crkvenu vlast nad podanicima Monarhije. Očito je da

ji sv. Ivana Kapistranskoga vrijedio zakon da se takvi posjedi mogu zadržati samo ako su prostorno vezani uz samostane; posjede koji su bili udaljeni od samostana tada je trebalo otuđiti. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je u više navrata izjavilo da samostanske posjede smatra imovinom koja je nastala darom ili ostavštinom, a franjevci ih mogu koristiti jer su jedan od oblika nadoknade za njihov pastoralni rad.⁵⁴ Posljednji u tom nizu od šest otklona od tradicionalnog franjevačkog načina života Čevapović novodi činjenicu da samostani Provincije sv. Ivana Kapistranskoga za svoje potrebe posjeduju i koriste kola, tegleću marvu, osobito konjsku zapregu. Redovito ih koriste kad skupljaju milostinju po selima, a i za prijevoz u udaljena mjesta. Na to ih goni nužda jer nisu u stanju na drugi način riješiti te i slične potrebe. Naravno, državne vlasti smatraju opravdanim posjedovanje i korištenje konja i kola, a Čevapović smatra da je ono opravdano i u samom Pravilu sv. Franje gdje je riječ o prilagodbi mjestima, vremenu, hladnim krajevima i potrebama.⁵⁵

Ovim opravdanim promjenama, koje je Čevapović obrazložio na uvjerljiv način, on stavlja uz bok i četiri neopravdana zahtjeva za promjenama, odnosno ukazuje da su ti zahtjevi već izazvali promjene koje on ne može odobriti pa ih stoga odbacuju i *Statuta municipalia*. To su promjene koje se nastoji opravdati sljedećim razlozima: prvi je tvrdnja da franjevci nemaju dovoljno sredstava za život u naravi pa su dužni osigurati ih novcem što znači i primati novac. Ne odobrava ni promjene koje se opravdavaju obavljanjem javnih poslova koji opet uvjetuju primanje plaće za te poslove što je drugi neopravdani razlog promjena. Čevapović spominje da je u Franjevačkom redu i prije bilo članova koji su obavljali različite visoke crkvene i državne službe, ali zato Red nikada nije odustajao od zakona o načinu življenja franjevačkog siromaštva. Zatim osuđuje i promjene koje franjevci uvode očekujući da će ih odobriti državne vlasti. I njih smatra neopravdanim jer samo pape imaju vlast oslobađati od bitnih zahtjeva Pravila sv. Franje. Četvrti razlog u tom nizu promjena jest očekivanje da će te promjene odobriti provincijali, premda im to pravo ne pripada po općem crkvenom zakonu, jer im je država proširila ovlasti nakon što je dokinula povezanost s vrhovnim voditeljem Reda, generalnim ministrom. Nakon što je Čevapović nabrojio ova četiri neopravdana razloga promjena, priznaje da su to stvarni razlozi na koje se pozivaju mnogi franjevci, ali upozorava da ih franjevci ne mogu prihvatiti jer bi njihovo prihvaćanje bilo franjevcima na sramotu.⁵⁶

Osim načelnog odbijanja spomenutih razloga spominje da franjevci nisu oskudijevali u hrani ni 1815. kad je vladala glad u zemlji, a zatim napominje da je Ugarska narodna sinoda upozorila redovnike da s njihovim načinom života nisu u skladu gozbeno jela i odlična vina kao ni sjajna odjeća, raskošno uređenje soba te ostale svjetovne naslade i pogodnosti. Naprotiv, od redovnika Sinoda traži skromnost u hrani i odjeći te odricanjem svjetovnih

se provincijal Josip Jakošić nije obazirao na tu državnu uredbu već je nastojao tim putem doći do potrebnih ovlasti i tako svoje upravno djelovanje uskladiti s franjevačkim zakonodavstvom.

⁵⁴ Odluke Ugarskog namjesničkog vijeća iz 1796., 1797., 1798., 1801. i 1824. godine.

⁵⁵ Sam Čevapović je 1823. donio odluku da u okolnostima u kojima žive franjevci u Monarhiji nije uputno da provincijal sa svojim upravnim vijećem mijenja gornje propise već tu odluku prepušta najvišim franjevačkim vlastima. – *Statuta municipalia*, 8-11.

⁵⁶ *Statuta municipalia*, 12-29.

zadovoljstava.⁵⁷ Čevapović, jasno, kao supotpisnik sinodalnih zaključaka odobrava njezine zahtjeve i poziva članove svoje Provincije na franjevačko siromaštvo ne skrivajući da samostani koji joj pripadaju posjeduju više nego što je potrebno članovima samostanskog bratstva. Naravno, osvrće se i na drugi neopravdani razlog promjena: obavljanje javnih službi. Spominje da su mnogi franjevci obavljali službe i dužnosti na kraljevskim dvorovima, ali zato nisu izmijenili svoj franjevački način života u jednostavnosti i siromaštvu.⁵⁸ Primanje novca odbija pozivajući se ne samo na Pravilo sv. Franje nego i na odluku Tridentuskog crkvenog sabora. Čevapović smatra da se pitanje korištenja novca može razlagati samo u skladu s općim franjevačkim zakonikom, tj. *Sambukanskim konstitucijama*, a zatim podsjeća da su franjevački provincijali za vrijeme zasjedanja Ugarske narodne sinode potvrdili da franjevci u Ugarskoj slijede opće franjevačke uredbe u pitanju siromaštva i korištenja novca te da će ih i nadalje slijediti; od te obveze pojedinog franjevca može osloboditi samo Apostolska Stolica ili Sveti Otac.⁵⁹

Najviše je prostora u uvodnom dijelu *Statuta municipalia* Čevapović posvetio četvrtom razlogu neopravdanih promjena. Naravno, ne smatra ga opravdanim u tom smislu da je prenošenjem vlasti vrhovnog starješine Franjevačkog reda na provincijala dopušteno provincijalima proizvoljno mijenjati franjevačko zakonodavstvo i tako napustiti uredbe koje proizlaze iz Pravila sv. Franje ili ugrožavaju franjevački identitet. Najprije obrazlaže nizom povijesnih primjera kad su pape zbog opravdanih razloga provincijalima povjeravale ovlasti koje im ne pripadaju po naravi njihove službe ili po općem crkvenom pravu. Povijesni primjeri opravdavaju da pape takve ovlasti udjeljuju i sada provincijalima u Habsburškoj monarhiji, ali je važno kako će ih oni koristiti. Čevapović smatra da je još 1782. za svog boravka u Beču papa Pijo VI. provincijalima u Habsburškoj monarhiji potvrdio prenošenje vlasti generala crkvenih redova na provincijale kad je odgovorio na pitanje biskupa kako će oni obavljati svoju vlast nad redovnicima: »Neka se biskupi drže pasivno, a provincijalima dopuste da djeluju«. U skladu s tom papinom odlukom je Čevapović protumačio i riječi iz pisma generalnog ministra Ivana od Capestrana koje je 1827. uputio njemu samome, i to putem državnih nadležstava. Spominje dio pisma gdje ga generalni ministar potiče da kao ponovno izabrani provincijal vodi svoju pokrajinsku zajednicu tako da u njoj »sve više cvate redovnička stega.« Čevapović je svjestan svoje odgovornosti koje mu je nametnulo jozefinističko zakonodavstvo, a potvrdio ju je i general Reda kad je napisao: »Stoga tvom očinstvu ponovno potvrđujem sve ovlasti koje su običavali udjeljivati moji predšasnici.«⁶⁰ Dakle, vrhovni starješina Franjevačkog reda formalno odobrava sve što Čevapović mora poduzeti po zahtjevu uredbe Ugarskog kraljevskog vijeća kojom je ono još na početku vladavine cara Josipa II. proširilo vlast provincijskih starješina u njihovim provincijama i na sadržaje koji spadaju na samo uređenje

⁵⁷ *Acta synodi*, 4. opća skupština, 2. poglavlje.

⁵⁸ Čevapović je još 1823. na tu činjenicu upozorio članove svoje pokrajinske zajednice, usp. *Synoptico-memorialis catalogus observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae*. Budaë 1823, 298; *Statuta municipalia*, 13.

⁵⁹ *Statuta municipalia*, 21.

⁶⁰ *Isto djelo*, 22-24.

redovničke uprave, redovničke stege i različitih potreba članova pokrajinske zajednice. Sam Čevapović smatra da u njegovo vrijeme ta vlast provincijala ne siže na ona područja redovničke stege koja su već prije za cijeli Red odlučili opći franjevački sabori, a u pojedinim provincijama utvrdili pokrajinski sabori, tzv. provincijski kapituli. On to čak dokazuje upućujući na pažljivo čitanje državnih uredbi iz vremena ranog jozefinizma, a spominje i uredbu Ugarskog namjesničkog vijeća od 6. kolovoza 1805. prema kojoj se vlast provincijala ne proteže na pitanja javne redovničke stege koju su oblikovali opći franjevački sabori svojim odlukama. Stoga, po njegovom sudu, provincijal nema vlast nekoga osloboditi od pojedinih zapovijedi koje sadrži samo Pravilo Reda i zaključuje da on kao provincijal ne smije, usprkos prekida *nexus passivus*, nikoga osloboditi zakona o franjevačkom odijelu ili zakona o zabrani posjedovanja i korištenja novcem. Njegov je stav da jozefinističkim zakonima proširena vlast provincijala ne uključuje oslobađanje od onoga što spada na bit redovničkog života i na bitne uredbe redovničke stege; od toga ne može osloboditi ni generalni ministar Reda, a ni generalni kapituli.⁶¹ K tome Čevapović u svom obrazloženju spominje i da su pojedini provincijali s upravnim vijećem i u vrijeme razmahalog jozefinizma jasno proglašavali da je korištenje novcem protiv Pravila jer plaće i mirovine onih koji ih primaju ne pripadaju njima već pripadaju samostanskom bratstvu. Svjestan je da se tim odlukama protivi odluka Ugarskog namjesničkog vijeća od 21. veljače 1792. koja je dopustila koristiti se novcem onim franjevcima koji djeluju izvan samostana u pastoralnoj službi u potrebama prehrane i odijevanja, jer se je s tom odlukom pomirila i Sveta Stolica preko nuncijature u Beču. Provincijalu, dakle, sada preostaje jedino držati se pasivno prema praksi koju su odobrile te odluke.⁶² No, provincijal s upravnim vijećem, a ni provincijski kapitul, ne mogu donijeti takvu odluku jer vlast provincijala nije proširena na to područje.⁶³

Čevapović, dakle, priznaje opravdane razloge promjene franjevačkog života u razdoblju kasnog jozefinizma, ali oštro ukazuje i na neopravdane razloge promjena; ove posljednje nastoji obeskrijeptiti i iskorijeniti, dok se sa prvima pomiruje ukazujući da oni nisu takvog dometa da bi ugrozili autentično življenje franjevaštva i sam franjevački identitet. Upravo po tome se bitno razlikuje od svojih prethodnika u službi provincijala koji nisu priznavali opravdane promjene koje je nametnulo jozefinističkog zakonodavstvo i vanjski uvjeti života i djelovanja. Poput svojih prethodnika i on ukazuje na izvorni franjevački život kako su ga zacrtale Generalne konstitucije Franjevačkog reda, ali ne mimoilazi ni jozefinističko zakonodavstvo koje je dijelom nametnulo i dijelom omogućilo drukčiji način života od onoga što ga zahtijeva Pravilo sv. Franje. Nakon što je oštro odbacio neopravdane promjene u franjevačkom životu, Čevapović smatra da *Statuta municipalia* omogućuju

⁶¹ *Statuta municipalia*, 26.

⁶² Po principu »epicheiae« provincijali se mogu i nadalje služiti dopuštenjem koje je 1801. udijelila Sveta Stolica, a priopćio nuncij u Beču, provincijalu Josipu Jakošiću da može tolerirati promjene koje su franjevci uveli u izboru tvoriva za svoju odjeću. To dopuštenje je valjano tako dugo dok se ne izmijene razlozi zbog kojih je udijeljeno, tvrdi Čevapović. Budući da je obavijest nuncija stigla do provincijala Jakošića putem Ugarskog kraljevskog vijeća, može se zaključiti da su već na samom početku 19. st. tolerirale takvo rješavanje sukoba savjesti kod franjevaca. – *Statuta municipalia*, 9.

⁶³ *Statuta municipalia*, 27-29.

franjevački način života koji ne postavlja u pitanje sam franjevački identitet slavonskih i podunavskih franjevaca.

1. 4. Sastav i pravna zasnovanost Statuta municipalia

Statuta municipalia započinju opsežnim uvodom (str. 4-30), a zatim slijede tri dijela i dodaci. Prvi dio sadrži Pravilo i Oporuku sv. Franje (31-45). Drugi dio je razdijeljen u sedam odsjeka koje je sastavljač naslovio tako da čitatelji lako mogu razaznati izvore onovremenog franjevačkog zakonodavstva (46-122). Upravo taj dio je najvažniji u *Statuta municipalia* jer Čevapović ubraja među pravne izvore svog franjevačkog zakonika one crkvene pravne izvore koje je posve bio ignorirao kruti jozefinizam. To su odluke crkvenog općeg koncila u Tridentu (46-55),⁶⁴ različite uredbe kojima su pape odobravali zaključke pojedinih franjevačkih općih zborova ili davali upute za djelovanje franjevaca u osobitim uvjetima (56-67),⁶⁵ odluke državnih vlasti, i to napose brojne jozefinističke zakone i propise (67-86), stavke iz temeljnog franjevačkog zakonika, tzv. *Generalnih konstitucija*,⁶⁶ zvanih *Sambukanske konstitucije* (87-109);⁶⁷ onda slijede uredbe franjevač-

⁶⁴ Ugarski primas Josip Batthyán je potkraj 1781. uputio caru Josipu II. protest protiv uredbi koje se tiču upravo izmjene redovničkog zakonodavstva. Kod toga se izričito poziva na odluke Tridentskog crkvenog sabora i naglašava poimence koji državni zakoni o redovnicima nisu u skladu s tim odlukama. Prije svega smatra da je protiv odluka Tridentskog sabora državni zakon o prenošenju vlasti vrhovnih redovničkih starješina na provincijale koji će je obavljati pod nadzorom mjesnih biskupa i Kraljevskog namjesničkog vijeća. Smatra, naime, da država ne smije nadgledati redovnike jer bi to bilo miješanje u crkvene poslove, a biskupi su dužni slijediti odluke Tridentskog sabora koji poštuje redovničku izuzetost, egzempciju. Budući da carska uredba naglašava da spomenute promjene traži namjeravana obnova redovnika u Ugarskoj, a primas odmah napominje da po Tridentskom saboru obnova redovnika ne spada na državnu vlast. Spominje da Tridentski sabor dopušta da ta vlast pomogne crkvena nastojanja oko obnove, ali samo na zahtjev nosilaca odgovornosti u Crkvi. Primas priznaje pravo države da redovnike podvrgne svojim zakonima u vremenitim poslovima, ali je odbio podvrgavanje redovnika toj vlasti u pitanjima redovničke stege kao i u duhovnim pitanjima koja proizlaze iz naravi zavjetovanja. Također je naglasio da biskupi, ako žele ostati vjerni Tridentskom saboru, ne smiju prihvatiti vlast nad redovnicima niti dokinuti redovničku izuzetost bez teškog razloga. K tome naglašava da su po naravi redovničkog života redovnici u pitanjima redovničke stege ovisni samo o svojim starješinama, a ne podliježu nikome izvan redovničke zajednice, pa ni biskupima. – AFSVukovar, *Ex collectionibus Fr. Joseph Pavissevich*, tom. II, 22, 26, 27.

⁶⁵ U taj odjel Čevapović je uvrstio pisma pape Nikole III. i Klementa V. te papinska odobrenja i upute u različitim pravnim pitanjima. Sustavno je naveo papinska tumačenja kritičnih pitanja Pravila sv. Franje, npr. zavjeta siromaštva i svega što spada na posjedovanje i korištenje novca, a zatim i propise o klauzuri, tj. neulaženju ženskih osoba u samostan.

⁶⁶ Riječ je o zakoniku tzv. opservantske skupine Franjevačkog reda, nazvanom po generalu Reda Mihaelu Bongiorno a Sambuca (1658.-1664.). Tim konstitucijama je naslov *Constitutiones et statuta generalia Cismononae familiae Ordinis Sancti Francisci de Observantia... approbata (a) reverendissimo P. Michaele a Sambuca*. Romae, 1663. Te su konstitucije s neznatnim izmjenama bile na snazi sve do potkraj 19 stoljeća.

⁶⁷ Ugarsko kraljevsko vijeće je 25. srpnja 1782. izričito zabranilo franjevcima služiti se ubuduće Pravilom sv. Franje i *Generalnim konstitucijama* pa je zatražilo od tadašnjih provincijala da Vijeću stave na uvid dokumente Franjevačkog reda koji nisu u skladu s dosadašnjim državnim uredbama u duhu *placetum regium* ili mu se čak suprotstavljaju. Tadašnji provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Josip Jakošić je priopćio 29. rujna 1782. tu uredbu Vijeća članovima Provincije dodavši provedbene upute u kojima traži od svakog pojedinog člana Provincije da preda Pravilo sv. Franje i *Generalne konstitucije* starješini samostana koji će ih sve staviti u ovitak, spremiti na posebno mjesto u knjižnici i zapečatiti da ne budu dostupni drugima. Budu li državne vlasti tražile te knjige, onda će ih trebati njima predati. Na mjesto pak tih općih franjevačkih zakona sada dolaze uredbe koje je su propisale državne vlasti. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je spomenutom

kih vrhovnih poglavara koje je cenzurirala država snagom *placetum regium* (109-112),⁶⁸ zatim propisi mjesnih biskupa i biskupijskih sinoda, prvenstveno Ugarske narodne sinode 1822. godine (113-117), a na posljednjem mjestu su uredbe koje opravdava franjevačka tradicija u Habsburškoj monarhiji (118-121), napose u samoj Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga (123-155).⁶⁹

Ovisnost *Statuta municipalia* o državnom jozefinističkom zakonodavstvu izričito je prepoznatljiva već u naslovima trećeg, šestog i sedmog odsjeka drugog dijela *Statuta municipalia*, a jednako tako jasno je razotkriva i potvrđuje sav treći dio koji ima tri odsjeka, i to zajedno s dva dodatka knjige. Treći dio u prvom odsjeku sadrži zakone koje su poštovali članovi Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u 18. st. (123-128). Drugi i treći odsjek pak donose uredbe koje su objavili pojedini provincijski sabori u 19. st. (129-158). Prvi pak dodatak prenosi tekstove najznačajnijih carskih povelja koje u prošlosti koje odobravaju djelovanje franjevacu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga (159-178), zatim objašnjenja kako nositelji poglavarске vlasti trebaju obavljati svoje starješinske službe, napose kanonsku vizitaciju i ispitivanje okrivljenih za prekršaje (180-221); posljednji pak dodatak sadrži predloške različitih administrativnih dopisivanja i liturgijske obrasce za uobičajena redovnička slavlja (222-293). Upravo ti brojni administrativni obrasci predstavljaju, zapravo, poseban dio knjige i mogu nametnuti dojam da su *Statuta municipalia* dokument onovremene crkvene i društvene birokracije. Takav dojam i nije pogrešan, jer knjiga uistinu želi biti također pomagalo u rješavanju zadataka onovremene zahtjevne administracije s državnim i crkvenim vlastima.

Čevapović je ustrojio *Statuta municipalia* na neuobičajen način. U drugom dijelu, najbogatijem po sadržaju i tekstu, formulirao je uredbe o različitim pitanjima koja spadaju na franjevački život, ustrojstvo i djelovanje, ali uvijek samo iz pojedinog od spomenutih izvora. Na taj način je došao do izražaja stav tih različitih izvora o istim pitanjima jer nije sveukupno pravno gradivo pretočio u uobičajene formulacije sličnih statuta. Samo je treći dio *Statuta municipalia* sastavio zagledajući u isto vrijeme u sve spomenute izvore. Deset poglavlja u tom dijelu *Statuta municipalia* potvrđuju izbor iz svih spomenutih pravnih izvora, ali su ipak u tom dijelu formulirane uredbe prvenstveno proizašle iz pravnog položaja zakonodavstva koje su stvarali provincijali u vrijeme krutog i kasnog jozefinizma. Postupak koji je Čevapović izabrao u sastavljanju drugog dijela knjige je neuobičajen, ali je Čevapović morao imati opravdanje za svoj izbor jer je očito bio uvjeren da će upravo takav oblik statuta članovima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga biti najprikladniji. Tako sazdana *Statuta municipalia* jasno otkrivaju što o pojedinom pitanju govori pojedini pra-

odlukom naredilo franjevcima da precrtaju u svojim *Generalnim konstitucijama* zapise koji pozivaju na posluh generalu Reda i sve stavke koji nisu u skladu s državnim uredbama. – AFSNašice, *Litterae ab Episcopis*, sv. 1, 1-3; AFSOsijek, *Dopisi đakovačkog biskupa*, sv. 1, 130-132.; AHPZagreb, *Svezak B 6*, 224; *Svezak B 7*, 152r, 153r.

⁶⁸ Ugarsko namjesničko vijeće je 23. kolovoza 1784. novom uredbom ponovilo prethodne zabrane naglasivši da zabrana vrijedi i za pisma vrhovnih poglavara Reda, franjevačkih generala. – J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad religiosos extra Provinciam*, III, 9, 10.

⁶⁹ Državne vlasti su nadzirale i upute koje su provincijali davali članovima svojih provincija; čak su poticale da franjevački provincijali na području carstva prirede neke zajedničke upute o čemu piše provincijal Provincije sv. Ivana Kapistranskoga Josip Pavišević 24. veljače 1786. provincijalu ugarske Provincije Presv. Spasitelja Primusu Pappu spominjući da je primio carsku odluku koja zabranjuje negdašnje uredbe kapitula Reda i

vni izvor i koliko su u međusobnom skladu uredbe iz različitih pravno-povijesnih izvora, odnosno koliko i u čemu se jozefinistički pravni izvori razilaze s općim crkvenim i franjevačkim pravnim izvorima. Čevapović je takvim postupkom omogućio slavonskim i podunavskim franjevcima vrijednosni uvid u uredbe koje proizlaze iz tradicionalnih crkvenih i franjevačkih izvora i onih iz jozefinističkog nadahnuća. Čevapovićevi statuti, dakle, ne pružaju jednoznačan odgovor na pojedina pitanja franjevačkog života, ali vode do cjelovitog odgovora skupljanjem djelomičnih odgovora iz spomenutih pravnih izvora.

Čevapovićeva *Statuta municipalia* su tako svojevrsni »corpus juris« jer je o najtežim pitanjima franjevačkog identiteta Čevapović komparativno iznio ono što o njima govore svi spomenuti izvori. Tako npr. donosi tekstove iz gotovo svih spomenutih izvora o izboru franjevačkih starješina i njihovoj upravnoj vlasti (49; 66; 57; 72; 94, 95; 111; 114; 141), o redovničkom odgoju (54; 61, 67; 77-80; 87, 88, 92; 129-135) o siromaštvu, korištenju novca i drugih dobara (50, 51, 54; 59; 75-77; 99; 116; 144, 145), o redovničkoj klauzuri (52; 60, 67; 78; 86; 104; 115;) te o redovničkoj stezi (50; 63; 71; 103; 111, 112; 117; 125, 126).

Naravno, služiti se takvim zakonikom nije bio lagan zadatak pa Čevapović traži da bratstva pojedinih samostana kroz tri mjeseca čitaju *Statuta municipalia* i tako to čine četiri puta godišnje. Provincijski kapituli su pak dužni svake treće godine naglasiti one uredbe koje se zanemaruju, a provincijski i samostanski starješine imaju zadaću i češće upozoravati na one uredbe statuta koje smatraju osobito važnima.⁷⁰ Taj je zakonik Čevapović predstavio provincijskom saboru svoje pokrajinske zajednice 23. listopada 1828. u Mohaču i zadobio njegovo prihvaćanje. Nakon što ga je sam odobrio, zatražio je odobrenje primasa Aleksandra Rudnaya, i to ne samo zbog toga što je bio na čelu Crkve u Ugarskoj već i zato što ga je smatrao osobitim povjerenikom Svete Stolice. Primas je 15. siječnja 1829. udijelo svoje odobrenje naglasivši da traži od članova Provincije sv. Ivana Kapistranskoga da će »sve i pojedine« uredbe tih statuta slijediti snagom svete poslušnosti.⁷¹

Osobit izvor *Statuta municipalia* jesu zaključci Ugarske narodne sinode koja je 1822. održana u Požunu. Opravdava preuzimanje njezinih uredbi prethodnim odlukama državnih vlasti. Ugarsko se kraljevsko vijeće spomenutom uredbom 9. rujna 1817. i zatim 26. veljače 1825. izjasnilo u prilog poštovanja vlastitih redovničkih statuta sa ciljem obnove redovničke stege. To isto je, kako je spomenuto, tražila 4. siječnja 1822. i 21. srpnja 1827.

Provincije, ali od provincijala zahtijeva da sastave neke opće upute o organizaciji života u zajednici pa ih zatim dostave Ugarskom namjesničkom vijeću na potvrdu. Kad ih Vijeće prouči, prosudi i odobri, vratit će ih provincijalima da ih onda samostanski poglavari primjenjuju u vođenju života samostanskih zajednica. No, Pavišević nema povjerenja u takve uredbe pa zaključuje pismo Pappu riječima: »Malo ima nade da će one, tj. nove uredbe, imati odjeka; otvorit će široko polje da redovnici rade svaki po svojoj volji«. U istom pismu Pavišević je zamolio provincijala Pappu da mu dostavi prijepis takvih statuta za svoju provinciju sv. Marije. J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad religiosos extra Provinciam*, III, 24.

⁷⁰ *Statuta municipalia*, 153.

⁷¹ *Isto*, 158.

tražila i Austrijska vlada.⁷² Sinoda je pak najprije tražila da redovničke pokrajinske zajednice prilagode svoje statute sadašnjem stanju Crkve,⁷³ što zapravo znači da je redovnicima postavila zahtjev uskladiti vlastite statute sa zaključcima sinode koja je učinila jasan iskorak u oslobađanju od sustava koji je bio nametnuo Crkvi kruti jozefinizam.⁷⁴ Čevapović spominje moralistički zahtjev sinode da se redovnici ne prilagođuju svijetu u jelu, piću, odijevanju, uređenju samostanskih soba i drugih svjetovnim radostima.⁷⁵ S osobitim žarom pak ističe da je Sinoda iskoračila iz moralističkog govora u pravni jer je zauzela stav da Pravilo sv. Franje od franjevacca traži da ne primaju novac, da nose jednostavnu odjeću te da ne posjeduju ništa ni osobno ni u zajednici.⁷⁶ Primas Aleksandar Rudnay je u najavi Ugarske narodne sinode naznačio da u njezin rad želi uvrstiti teme: obnovu crkvene stege, novo izdanje Biblije, prekid daljnje rasprave dvojice peštanskih bibličara jer je ona unijela pomutnju u crkvene krugove, obnovu redovničkog života putem promjena u redovničkom zakonodavstvu i uvođenje jedinstvenog programa odgoja i obrazovanja u sjemeništima. Obrazložio je pitanje »obnove crkvene stege« spominjući opću vjersku ravnodušnost vjernika i pad apostolske zauzetosti kod klera. Očito je želio zbiljske promjene u životu Crkve, i to oslobađanjem Crkve okova jozefinizma.⁷⁷ Svakako je Crkva u ugarskom dijelu Monarhije na Sinodi prihvatila program katoličke restauracije.⁷⁸ Čevapović je bio jedan od zauzetijih sudionika Sinode pa je i zbog toga opravdano njegove stavove tumačiti u okviru katoličke restauracije.

2. Posustajanje jozefinističkog sustava unatoč neizmijenjenim temeljnim zasadama

Mađarski povjesničari ističu da povijest jozefinizma u ugarskom dijelu Monarhije, kojem je pripadala i banska Hrvatska, ima drukčiji tijek nego u austrijskom dijelu države. Naglašavaju da je neposredno prije svoje smrti car Josip II. za taj dio države opozvao svoje

⁷² *Statuta municipalia*, 71.

⁷³ Čevapović slijedi u izboru gradiva *Statuta municipalia* odluku cara Franje II. koji je napustio stavove krutog jozefinizma i dopustio 1802. na zahtjev redovničkih starješina i mjesnih biskupa da se pojedini crkveni redovi, odnosno njihove pokrajinske zajednice, služe vlastitim statutima u svemu što dosadašnje državne vlasti nisu izmijenile ili zabranile. Car je naglasio da u tim statutima glavni sadržaji trebaju biti upravljenu življenju evanđeoskih savjeta koje redovnici prihvaćaju kao zavjete. Car je tada dopustio tek minimalne promjene u dotadašnjim statutima, ukoliko je to tražio zbir ciljeva kojima statuti trebaju služiti: primjer kršćanske savršenosti kao neposredni uzor praktičnoj vjeri naroda, spremnost na pastoralnu službu, djelovanje u školama, jačanje autoriteta redovničkih starješina i obnavljanje redovničke stege. Car je izričito upozorio da ti statuti ne trebaju naglašavati duh redovničkih osnivača jer je glavni kriterij svih promjena u statutima korist redovnika dobru vjere i države. – G. WINNER: *Die Klosteraufhebungen in Niederoesterreich und Wien*, 265.

⁷⁴ *Statuta municipalia*, 4; 7.

⁷⁵ *Statuta municipalia*, 12.

⁷⁶ *Statuta municipalia*, 15.

⁷⁷ *Acta Synodi*, 3.

⁷⁸ Sam car, premda je jedva dopustio održavanje sinode, se je složio da biskupi promotre ta pitanja i razrade program djelovanja Crkve u novim okolnostima. Premda je car Franjo II. bio nespeman odustati od jozefinističkih zakona svojih prethodnika, čini se da je bolje od crkvenih predvoditelja prosuđivao onovremena idejna gibanja pa je pod »novim okolnostima« vidio protucrkvena liberalna strujanja u društvu,

najvažnije administrativne reforme.⁷⁹ Ako se ta tvrdnja odnosi na ponovno djelovanje ugarskog pravnog sustava, napose državnog sabora, kao brane apsolutističkoj centralističkoj politici Bečkog dvora, onda je ona točna.⁸⁰ No, nije točna ako se njom želi reći da su već smrću cara Josipa II. u ugarskom dijelu Monarhije prestali jozefinistički zakoni i na crkvenom području premda su ugarski biskupi upravo to tvrdili u vrijeme sklapanja austrijskog konkordata 1856. sa Svetom Stolicom.⁸¹ Ako se slijedi život redovnika općenito, a franjevaca na području Slavonije i Podunavlja napose, tada je očito da u razdoblju kasnog jozefinizma Monarhija nije izmijenila u svom ugarskom dijelu temeljne svoje jozefinističke uredbe već je i nadalje podržavala sustav odnosa prema Crkvi koji je uspostavila u razdoblju razmahalog jozefinizma.

Ugarsko kraljevsko vijeće je, naime, 21. veljače i 30. prosinca 1801. još uvijek poticalo franjevačke provincijale da snagom svoje poglavarске vlasti oslobađaju članove svojih pokrajinskih zajednica u pojedinačnim slučajevima od zakona redovničkog Pravila ili propisa koje su donijeli generalni kapituli jer su im to načelno odobrili carevi svojom vlašću.⁸² Vijeće postupno mijenja svoj stav jer se je 6. kolovoza 1806. izjasnilo da provincijski kapituli nemaju vlast osloboditi od neposrednih zahtjeva samog Pravila sv. Franje.⁸³ Desetljeće kasnije je isto Ugarsko kraljevsko vijeće objavilo svoje objašnjenje da su franjevci u Monarhiji dužni vjerno držati ono što je su odredili tzv. generalni kapituli Reda, ali samo pod uvjetom da to država izričito nije dokinula; Vijeće je to potvrdilo odlukama 9. rujna 1817. i 25. veljače 1825. godine.⁸⁴ Bile su to rijetke državne uredbe koje su pozitivno sudile o predjozefinističkom franjevačkom zakonodavstvu.

Promjenu državnih vlasti prema redovnicima Čevapović veoma ističe naglašavajući u *Statuta municipalia* onu kritičnu napomenu Austrijske dvorske kancelarije od 14. siječnja 1822. o tome kako su redovnici u Monarhiji izgubili svoj identitet pa su u njihovom

ponikla iz jozefinizma, i zato je zapravo očekivao suočavanje Crkve s liberalizmom. Između 1795. i 1827. u Ugarskoj se je, naime, potpuno oblikovalo novo idejno i političko shvaćanje, proizašlo iz prosvjetiteljstva, koje se s pravom imenuje ranim liberalizmom. Liberalci su državi postavili zadaću poboljšati društveno stanje građana, i to neovisno o njihovoj vjerskoj pripadnosti i zauzetosti u vjerskom životu. Stoga je liberalizmu bio cilj poticati naravni razvoj narodnog života do stupnja na kojem će doseći najvišu i za sve ljude jednaka slobodu. Budući da se sve to postiže razvitkom demokracije, a ne vjerskim životom, nužno se liberalizam našao u sukobu s Katoličkom crkvom. – M. CSAKY, *Die Katholische Kirche und der liberale Staat in Ungarn im 19. Jahrhundert*, 117, 118.

⁷⁹ G. ADRIANYI, *Die Stellung der Ungarischen Kirche zum oesterreichischen Konkordat von 1855*. Roma 1963, 12; M. CSAKY, *Der Kulturkampf in Ungarn*. Verlag Boehlau, Graz-Wien-Koeln, 1967, 13; ISTI, *Von der Aufklaerung zum Liberalismus*. Wien, 1981, 156; P. HANAK (ur.), *Povijest Mađarske*. Barbat, Zagreb, 1995, 113.

⁸⁰ M. CSAKY, *Von der Aufklaerung zum Liberalismus*, 70-105.

⁸¹ Dok Csaky također tvrdi da je car Josip II. dokinuo 28. siječnja 1790. jozefinizam u ugarskom dijelu Monarhije, priznaje da su ostale na snazi tri glavne jozefinističke uredbe: patent o vjerskoj toleranciji, program reorganizacije župa i ukinuće kmetstva (*Der Kulturkampf in Ungarn*, 13). Adranyi pak sustavno nameće tvrdnju da jozefinistički zakoni o odnosu države i Crkve zapravo nikada nisu ni vrijedili u Ugarskoj već da su vladar i njegov dvor samo povremeno ometali život Crkve u ugarskom dijelu Monarhije (*Die Stellung der Ungarischen Kirche zum oesterreichischen Konkordat von 1855*, str. 36, 37, 66, 67).

⁸² *Statuta municipalia*, 29.

⁸³ *Statuta municipalia*, 27.

⁸⁴ *Statuta municipalia*, 26.

načinu života neprepoznatljive izvorne zasade osnivača pojedinog crkvenog reda kojem pripadaju.⁸⁵ U toj uredbi je pronašao potvrdu svog poticaja od 4. lipnja 1821. kad je pozvao članove Provincije na ponovnu uspostavu franjevačkog identiteta; bilo je to neposredno nakon što je izabran za provincijala.⁸⁶ Naravno, vodio je osobitu brigu i o državnim uredbama u razdoblju kasnog jozefinizma, tj. od početka 19. st. pa do objavljivanja *Statuta municipalia*, jer je upravo njima morao opravdati novi franjevački zakonik svoje Provincije, i to ne samo pred crkvenom i društvenom javnošću već i pred članovima vlastite franjevačke pokrajinske zajednice. Čevapović je kao sudionik Ugarske narodne sinode bio svjedok da su ugarski biskupi spremni učiniti veće korake na putu napuštanja jozefinističkih zakona pa je dobro ocijenio da je posljednji čas da to učine i franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga među kojima se gotovo uvriježio u razdoblju jozefinizma prihvaćen način života. Pripravio je novi franjevački zakonik za svoju pokrajinsku zajednicu, ali ga je tako sazdao da omogući svim članovima te zajednice najprije uvid u raskorak između općeg franjevačkog zakonodavstva i jozefinističkog zakonodavstva i tako pospješi iskorak iz jozefinističke epohe u kojoj su jozefinistički zakoni postavili u pitanje temeljne vrednote franjevaštva. U njem naglašeno pruža pregled kasnojozefinističkih uredbi o redovnicima da bi tako upozorio kako one ublažuju zabrane *nexus passivus* i *numerus fixus* te omogućuju realno obnavljanje sržnih franjevačkih zasada u duhu tradicionalnog franjevačkog zakonodavstva.

2. 1. Pregled kasnojozefinističkih uredbi o redovnicima

Statuta municipalia potvrđuju temeljnu jozefinističku crkvenopravnu doktrinu o ovisnosti i podložnosti Crkve državi, što se očituje u pravu države da donosi zakone koje Crkva mora ispunjavati; potvrđuje to više državnih zakona koji u kasnojozefinističkom vremenu žele urediti život redovnika. I u tom razdoblju država potvrđuje tri najznačajnije cezaropapističke uredbe koje su bitno promijenile život redovnika u vremenu krutog jozefinizma, tj. zabranu *nexus passivus* s najvišim redovničkim starješinama izvan granica Monarhije i s time povezano pravo mjesnih biskupa na nadzor nad franjevcima, zatim *placetum regium* ili zakon po kojem vladar mora crkvenim uredbama dati svoj pristanak da bi one tako dobile provedbenu snagu i, treće, zabranu rasta broja redovnika, tzv. *numerus fixus*. Čevapovićevi statuti spominju da je zabranu *nexus passivus* donijelo 2. travnja 1781. godine Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće, a zatim je tu zabranu do 9. rujna 1817. obnavljalo u više navrata.⁸⁷ U skladu s tim uredbama franjevci mogu održavati s vrhovnom upravom u Rimu samo tzv. aktivnu povezanost, a ona prema *Statuta municipalia* uključuje molitve za sve članove Reda i obavještanje

⁸⁵ *Statuta municipalia*, 2.

⁸⁶ *Statuta municipalia*, 3; *Historia domus Bajensis*. Band I. Baja, 1991, 299.

⁸⁷ Usp. H. FERIHUMER, Das landesfürstliche Plazet in den österreichischen Erbländern. *Theologisch-praktische Quartalschrift*, 106 (1958), 44-47. – *Statuta municipalia*, 72.

o izboru novog provincijala.⁸⁸ Taj oblik povezanosti koji je država dopustila u razdoblju kasnog jozefinizma 1. listopada 1800. naziva se *nexus activus*; ista uredba je izričito potvrdila zabranu *nexus passivus* vrhovnim franjevačkim starješinom.⁸⁹ Ipak je postupno država odustajala od prvotne rigidnosti tog zakona jer se je Ugarsko je kraljevsko vijeće 6. kolovoza 1805. izjasnilo u objašnjenju prekida *nexus passivus* s vrhovnim franjevačkim starješinstvom da franjevačkim provincijalima u Monarhiji ne pripada vlast oslobađati od bitnih zahtjeva javnog redovničkog opsluživanja.⁹⁰ No, istom odlukom Ugarsko je kraljevsko vijeće potvrdilo da je s gubitkom prava na *nexus passivus* vezan i gubitak prava na redovničku *exemptio*. Isto Vijeće je 9. rujna 1817. potvrdilo nadležnost biskupa nad redovnicima i njihovo pravo da ih nadziru.⁹¹ Nadležnost biskupa nad redovnicima bila je vrlo široka. Provincijal je tako, po odluci Ugarskog kraljevskog vijeća 30. rujna 1817., bio dužan obavijestiti o sastanku upravnog vijeća Provincije mjesnog biskupa u čijoj je biskupiji bio sastanak provincijskog upravnog vijeća. Provincijal je također, na zahtjev istog Vijeća 11. kolovoza 1818., imao obvezu svoj izbor javiti primasu i samom Vijeću.⁹² No, ni državne vlasti se nisu odrekle svoje neposredne nadležnosti nad redovnicima jer Ugarsko kraljevsko vijeće traži 8. listopada 1805. da ga provincijal izvještava svaka tri mjeseca o osobnim promjenama u svim samostanima.⁹³ Kad je riječ o druga dva temeljna jozefinistička zakona o redovnicima, tj. o *placetum regium* i opet o *numerus fixus*, ima mnogo manje neposrednih pisanih potvrda da su oni na snazi. Ipak nema dvojbe da su ti zakoni i tada vrijedili jer je Ugarsko kraljevsko vijeće 10. travnja 1804. izričito ponovilo obvezu poštovanja *placetum regium* obzirom na prihvaćanje dokumenata sa strane najviših crkvenih nadležstava,⁹⁴ a 11. ožujka 1825. se Ugarsko kraljevsko vijeće neposredno poziva na zakon o *numerus fixus* kad određuje broj franjevaca za neke samostane Provincije sv. Ivana Kapistranskoga.⁹⁵

Statuta municipalia nedvojbeno potvrđuju kako su u ugarskom dijelu Monarhije potkraj trećeg desetljeća 19. st. još uvijek na snazi jozefinistički zakoni. Treći i peti odsjek drugog dijela i sav treći dio tih statuta (68-86; 109-112; 123-155) već u samim naslovima jasno govore o jozefinističkom zakonodavstvu države.⁹⁶ Čevapović navodi državne

⁸⁸ Usp. J. FERDERER, Der Kirchenbegriff in den Flugschriften des josephinischen Jahrhunderts. *Zeitschrift für katholische Theologie*, 75(1953), 274-301. – *Statuta municipalia*, 72

⁸⁹ *Statuta municipalia*, 72.

⁹⁰ *Statuta municipalia*, 25.

⁹¹ *Statuta municipalia*, 72.

⁹² AFSOsijek, Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia, /407/. – *Statuta municipalia*, 78.

⁹³ *Statuta municipalia*, 78. – Još potkraj prve polovice 19. st. ljetopisac samostana u Šaregradu bilježi kako je provincijal bio dužan tražiti odobrenje Ugarskog namjesničkog vijeća da može sazvati upravno vijeće Provincije na redovite godišnje sastanke: »Ove godine dana 10. kolovoza 1841. u Budimu je kraljevskim odobrenjem održana druga kapitularna skupština...«. Naravno, tijekom sveg vremena kasnog jozefinizma bio je na snazi isti državni propis. – *Ljetopis franjevačkog samostana u Šaregradu*, sv. I. (1683.-1853.), Šaregrad 2002, 167, 411.

⁹⁴ *Statuta municipalia*, 72.

⁹⁵ *Statuta municipalia*, 69, 70.

⁹⁶ *Statuta municipalia*, 68-87.

uredbe iz vremena razmahalog jozefinizma, pisma vrhovnih starješina Franjevačkog reda koje su prošla cenzuru *placetum regium*, a osobito vjerno prenosi državne uredbe iz kasnojozefinističkog razdoblja kad je država i zakonima podržala nastojanja oko obnove redovničke stege, zapravo obnove redovništva.⁹⁷ Prenosi i državne odluke o *nexus passivus*, o stavu države po kojem je i nadalje na snazi zakon o *placetum regium* i o dokidanju redovničke izuzetosti. Bilježi sve državne uredbe o redovničkom siromaštvu i uzdržavanju redovnika, a zatim odluke o organizaciji odgoja i školovanja te propise o stjecanju i obavljanju upravnih službi; ostale uredbe su manjeg značenja.⁹⁸ U dodatku *Statuta municipalia* Čevapović pokušava relativizirati jozefinističke državne uredbe pa prepisuje u cijelosti carske povelje koje priznaju djelovanje slavonskih i podunavskih franjevaca u tursko vrijeme i u prvoj polovici 18. st.⁹⁹ Ipak valja ukazati na one uredbe Čevapovićevih statuta gdje dolaze do izražaja uredbe koje predstavljaju kasnojozefinističko odstupanje od državnih zakona o redovnicima iz razdoblja krutog jozefinizma; riječ je o upravnom uređenju pokrajinske zajednice i pojedinih samostana te o odgoju i obrazovanju franjevačkih kandidata i mladih franjevaca.

Franjevcima je Ugarsko namjesničko vijeće u razdoblju krutog jozefinizma nametnulo osobit monarhijski model upravljanja u samostanima i u samoj pokrajinskoj zajednici. Provincijali su, naime, upravljali bez vijećnika koji bi s njime predstavljali upravno tijelo u pokrajinskoj zajednici, a samostanske je starješine biralo samostansko bratstvo bez utjecaja provincijala; samostanski starješina je sam postavljao svoga zamjenika. Od tog je modela najvećim dijelom država odustala uredbama 5. kolovoza 1791. kad je Ugarsko kraljevsko vijeće dopustilo kolegijalni oblik vodstva u pokrajinskoj zajednici uspostavivši uz provincijala i dvojicu savjetnika, tzv. konzultora. Također je dopustilo da na provincijskim kapitulima i godišnjim sastancima provincijala i savjetnika sudjeluju bivši provincijali, ali samo sa savjetodavnim glasom. Ugarsko kraljevsko vijeće je 14. siječnja 1812. opozvalo to dopuštenje,¹⁰⁰ ali je već 30. lipnja iste godine ponovno dopustilo prisutnost bivših provincijala na spomenutim sastancima.¹⁰¹ Isto

⁹⁷ Habsburška monarhija je potkraj 18. st. i početkom 19. st. ušla u dugotrajno ratovanje s Francuskom. – Još 1792. je kao saveznik Pruske potučena 1792. kod Jemappesa i izgubila je Belgiju; vratila ju je 1793. ali ponovno izgubila 1796. nakon bitki kod Amberga i kod Wuerzburga. Zatim je izgubila Lombardiju što je sve priznala 1797. mirom u Campo Formio, ali je dobila Dalmaciju, Istru i Veneciju. U tzv. Drugom koalicijskom ratu nakon pobjede kod Ostracha i Stockacha 1799. uslijedio je poraz kod Marenga 1800. i Mir kod Lunevillea 1801. U Trećem koalicijskom ratu 1805. Napoleon je zauzeo Beč i pobijedio kod Austerlitz (Slavkova) pa je Mirom u Požunu Monarhija izgubila 1805. Istru i Dalmaciju. God. 1806. je pod francuskom vlašću i Dubrovnik. Rat je nastavljen 1809. pobjedama koalicijskih partnera kod Asperna i Esslingena, ali je Napoleon pobijedio kod Wagrama, nadomak Beča. Uslijedilo je mirom u Schoenbrunn 1809. stvaranje Ilirske pokrajine sa sjedištem u Ljubljani; pripala joj je i Hrvatska južno od Save. Poraz Francuza 1812. u Rusiji, i 1813. »bitka naroda« kod Lepiziga znači Napoleonov kraj. Uslijedio je 1814. prvi Pariški mir, a onda konačni raspad Napoleonovog carstva i Bečki kongres (1815), ali tek poslije kongresa Svete alijanse 1821. u Ljubljani hrvatske su zemlje odijeljene iz sastava Kraljevine Ilirije i vraćene banskoj Hrvatskoj. Hrvatskoj pod vlašću bana nisu pripale Istra, Dalmacija i Vojna krajina. – Naravno, bile su to godine čestih unovačivanja vojnika i odlaska na ratišta, visokih poreza, gladi i općeg kulturnog zastoja.

⁹⁸ *Statuta municipalia*, 122-155.

⁹⁹ *Statuta municipalia*, 159-179.

¹⁰⁰ AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /535/.

¹⁰¹ AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /549/.

Vijeće upozorava 9. rujna 1817. članove kapitula da za provincijala biraju razborite i u upravljanju provjerene članove zajednice.¹⁰² Na provincijske starješine, provincijale, kasnojozefinističko zakonodavstvo stavlja obvezu provjeravati vode li samostanski starješine brigu o održavanju samostana i crkava, i to pozivajući na pomoć dobročinitelje i potičući vjernike da te pothvate podrže svojim priložima; naravno, i sabranu milostinju valja koristiti u te svrhe.¹⁰³ U skladu s tim uredbama franjevci mogu podržavati s vrhovnom upravom u Rimu samo tzv. aktivnu povezanost, a ona prema *Statuta municipalia* uključuje molitve za sve članove Reda i obavještanje o izboru novog provincijala.¹⁰⁴ Provincijali su u obavljanju svojih dužnosti podložni nadzoru mjesnih biskupa, a biskupima je samo preporučeno da se u nadziranju redovnika obaziru na posebna prava pojedinih redovničkih ustanova; i najviša obazrivost je i nadalje ostavila na snazi jozefinistički zakon o dokidanju redovničke izuzetosti.¹⁰⁵ *Statuta municipalia* su ostavile na snazi ranojozefinističku odluku, što je razumljivo zbog višenacionalnog sastava Provincije sv. Ivana Kapistranskoga, da i u kasnojozefinističko vrijeme vrijedi odluka vrhovnog poglavara Franjevačkog reda iz 1769. da se u toj pokrajinskoj zajednici za provincijala naizmjenice biraju članovi iz hrvatskog i ugarskog dijela provincije; taj su dogovor 1789. godine odobrile jozefinističke državne vlasti.¹⁰⁶ Državne vlasti su još u razdoblju razmahalog jozefinizma dopustile da starješinstvo pojedinih redovničkih pokrajina svojim članovima može zbog zasluga i dobi udijeliti počasne naslove, a onima koji su bili u javnoj službi kao vojni kapelani, nedjeljni propovjednici, profesori srednjih škola, filozofskih učilišta i teoloških škola pripadaju takvi naslovi po naravi službe. Te svoje uredbe su ponovile 6. kolovoza 1805., 30. lipnja 1812. i 21. srpnja 1827. godine. Najviši naslov u pojedinim provincijama bio je »otac Provincije«. Na njega su imali pravo djelatni provincijal i djelatni provincijski vikar, bivši provincijali, provincijski vikari koji su vodili pokrajinsku zajednicu više od dvije godine i profesori teoloških škola poslije 12 godina djelovanja te savjetnici provincijala u vrijeme službe.¹⁰⁷

Ugarsko kraljevsko vijeće nije ni u kasnom jozefinizmu mijenjalo odluku od 7. kolovoza 1791. da sam izborni kapitul svake treće godine bira samostanske starješine, a nije odustalo ni od davanja uputa o upravljanju pojedinim samostanima. Tako im 25. kolovoza 1812. priopćuje da obnavlja državnu uredbu od 11. veljače 1781. po kojoj samostanski starješine ne smiju bez dopuštenja državnih nadležstava posuđivati novac kojem su izvor crkvene zaklade,¹⁰⁸ a 14. rujna 1819. dopušta u potrebama popravljanja crkvenih i samostanskih zgrada utjecanje dobrotvorima,¹⁰⁹ odnosno 2. travnja 1822. razumijevanju vjernika.¹¹⁰

¹⁰² *Statuta municipalia*, 73.

¹⁰³ Uredbe Ugarskog namjesničkog vijeća od 14. rujna 1819., 2. travnja 1822. i 14. listopada 1823. godine. – *Statuta municipalia*, 74.

¹⁰⁴ Usp. J. FERDERER, Der Kirchenbegriff in den Flugschriften des josephinischen Jahrzents, 274-301. – *Statuta municipalia*, 72.

¹⁰⁵ *Statuta municipalia*, 25; 72, 73.

¹⁰⁶ Isto djelo, 112, 113.

¹⁰⁷ *Statuta municipalia*, 84, 94.

¹⁰⁸ AFSOsijek, Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia, /551/.

¹⁰⁹ *Statuta municipalia*, 74.

¹¹⁰ *Statuta municipalia*, 74.

Odlučuje 6. prosinca 1803., 30. listopada 1804. i 2. studenoga 1824. da samostani mogu primati zaklade, darove i milostinju u novcu,¹¹¹ a 14. listopada 1823. određuje da mogu primljeno koristiti i za potrebe uzdržavanja samostanskog bratstva.¹¹² Ipak je još 28. rujna 1802. Ugarsko kraljevsko vijeće odustalo od svojih prijašnjih uredbi koje su bile veliki razlog pada redovničke stege odlučivši da plaća koju primaju pojedini redovnici za svoj javni rad ide samostanu kojem pripada primalac te plaće.¹¹³ Nakon objašnjenja Ugarskog kraljevskog vijeća od 7. svibnja 1811. je jasno da takve plaće samostanski starješina treba koristiti na dobro ostalih članova bratstva prema odluci starješina.¹¹⁴ Isto Vijeće je 12. kolovoza 1817. odlučilo da imovina koju su redovnici stekli u izvansamostanskoj pastvi ostaje nakon njihove smrti samostanu, ako su u njem umrli,¹¹⁵ a još 20. travnja 1802. je odredilo da imovina onih koji su umrli izvan samostana pripada Provinciji,¹¹⁶ naravno, i tom ostavštinom upravlja samostanski starješina. Uloga samostanskog starješine je u razdoblju kasnog jozefinizma sve više rasla jer uz njegovu odgovornost za samostansko bratstvo jačalo je i njegovo pravo raspolaganja novcem. Tako je Bečka dvorska kancelarija 21. srpnja 1827. objavila uredbu cara Franje II. da samostanski starješina mora voditi brigu o svim članovima samostana, napose o starcima i bolesnicima, ali im ne smije dijeliti novac s nakanom da svatko sam sebi pribavlja ono što mu je potrebno, napose za odijevanje.¹¹⁷ Spomenute uredbе odobravale su franjevcima tradicionalno shvaćanje osobnog redovničkog siromaštva, ali su im nametnule praksu zajedničkog posjedovanja. Tako je Ugarsko kraljevsko vijeće priopćilo 14. travnja 1812. i 20. veljače 1816. da franjevci imaju pravo stjecati i koristiti samostanske posjede jer je to jedan od oblika nadoknade za njihov pastoralni rad.¹¹⁸ Država je 8. listopada 1805. dopustila franjevcima prošnju izvan Vojne krajine, a 17. listopada 1811. i na području Vojne krajine,¹¹⁹ Austrijska vlada je pak dopustila sabiranje pomoći za osobite potrebe redovnicima 21. srpnja 1827. i odredila da takve akcije trebaju voditi samostanski sindici ili njihovi zamjenici te odgovorno koristiti pribavljeno.¹²⁰ Da utvrde redovničku stegu, imali su franjevački poglavari pravo kažnjavati neposlušne i nedisciplinirane članove zajednice kao i pravo odstraniti iz službe

¹¹¹ *Statuta municipalia*, 74.

¹¹² *Statuta municipalia*, 74.

¹¹³ *Statuta municipalia*, 27.

¹¹⁴ *Statuta municipalia*, 27.

¹¹⁵ *Statuta municipalia*, 75.

¹¹⁶ *Statuta municipalia*, 75. – Ta je odluka Ugarskog namjesničkog vijeća izmijenila prethodnu odluku istog nadležstva od 26. srpnja 1796. oduzevši pravo na raspolaganje s ostavštinom franjevcima u izvansamostanskoj pastoralnoj službi (AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /379/).

¹¹⁷ *Statuta municipalia*, 77.

¹¹⁸ *Statuta municipalia*, 10.

¹¹⁹ Još u rujnu 1807. je zapovjednik Vojne krajine dopustio gvardijanu samostana u Slavonskom Brodu neograničenu prošnju u cijeloj Krajini. Godinu dana kasnije vojnokrajiške su vlasti po nalogu Ratnog vijeća provjeravale jesu li franjevci svojom prošnjom na teret puku da bi potkraj 1808. uslijedila zabrana svake prošnje sa strane vojnokrajiških vlasti. Potkraj 1811. je Ugarsko kraljevsko vijeće dopustilo prošnju i u Vojnoj krajini i tu odluku priopćilo provincijalu Celestinu Schneideru. – *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi*, sv. 2. 45, 69, 77, 143.

¹²⁰ Ugarsko kraljevsko vijeće je pak 9. rujna 1801. i 29. travnja 1823. zahtijevalo da se tako stečena dobit doista koristi odgovorno. – *Statuta municipalia*, 75.

nemarne i nesposobne djelatnike; to im dopušta 10. kolovoza 1813. i 12. kolovoza 1823. Ugarsko kraljevsko vijeće.¹²¹ Umjesto negdašnjih samostanskih zatvora koje je 1771. bila dokinula carica Marija Terezija odobrio je 1783. car Josip II. da po samostanima budu tzv. sobe stege ili sobice popravljana. Austrijska vlada dala je 27. ožujka 1819. samostanskom starješini pravo kazniti članove samostana i s tri dana posta o kruhu i vodi u tjednu kao i boravkom u spomenutoj sobi popravljana, iz koje se nije moglo po volji izlaziti.¹²² Ako je zatvaranje trajalo više dana, tada je po naredbi Ugarskog kraljevskog vijeća od 20. studenoga 1821. starješina bio dužan razlog kažnjavanja prijaviti mjesnom biskupu.¹²³ Za teže prekršaje mogao je odrediti oštriju kaznu samo mjesni biskup; u tom slučaju kažnjnika je trebalo smjestiti u biskupski zatvor.¹²⁴ Težinu pojedinih prijestupa i oblik kazne *Statuta municipalia* odmjeruju prema propisima općeg franjevačkoga zakonodavstva, ali sam način primjene kazni usklađuju s propisima državnih vlasti.¹²⁵

O odgoju i obrazovanju redovnika državne vlasti su i u kasnom jozefinizmu povremeno objavljivale svoje uredbe. Ugarsko kraljevsko vijeće je 1817. upozorilo redovničke starješine da bdiju nad cjelovitim odgojem redovničkih kandidata sve do njihovog pristupanja svećeništvu. Ta paska uključuje ispravan izbor kandidata, provjeru u novicijatu i zatim odgoj u evanđeoskom duhu u razdoblju filozofskog i teološkog školovanja, i to sve do redovničkog savršenstva koje se očituje u gospodovanju nad vlastitim neuravnoteženim sklonostima.¹²⁶ U redovničke zajednice u ugarskom dijelu Monarhije ne smiju stupiti građani njezinog austrijskog dijela bez odobrenja društvenih nadležnata, a 13. rujna 1825. je odlučilo da redovničkim zavjetima smiju pristupiti po navršenoj 21. godini života ako su tri godine proveli u redovničkoj zajednici.¹²⁷

Ugarsko kraljevsko vijeće ponovilo je 1. ožujka 1808. i 28. veljače 1809. prije donešenu uredbu da u obnovljenim redovničkim visokim školama filozofije, teologije i crkvenog prava mogu predavati samo oni koji su tu ovlast stekli na državnim učilištima.¹²⁸ Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je, naime, još 7. rujna 1790. dokinulo generalna sjemeništa i dopustilo redovnicima ponovno otvoriti bogoslovne škole, a na njima su mogli studirati oni koji će prethodno provesti godinu dana u novicijatu. Tom odlukom je car Leopold

¹²¹ *Statuta municipalia*, 85.

¹²² Ugarsko namjesničko vijeće 19. veljače 1811. i 20. studenoga 1821. pobliže određuje djela zbog kojih redovnike valja kazniti kućnim pritvorom. – *Statuta municipalia*, 86.

¹²³ *Statuta municipalia*, 86. – Brodski gyrdijan Ivan Gruičić je 1812. kaznio sedam studenata bogoslovne škole. Profesor te škole je tada bio i Grgur Čevapović. Razaslani su na tri mjeseca u »kuću stege« u Iloku, Cerniku, Našicama i Vukovaru (*Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi*, sv. 2. 143).

¹²⁴ *Statuta municipalia*, 127, 128.

¹²⁵ *Isto djelo*, 105, 109.

¹²⁶ *Statuta municipalia*, 80.

¹²⁷ Ova odluka nije jasna jer je provincijal Jakošić primio još 13. lipnja 1802. objavljenu uredbu Ugarskog kraljevskog vijeća da franjevački pripravnici mogu pristupiti zavjetovanju poslije 21. godine života (AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /382/) . Najvjerojatnije je ta odluka kasnije opozvana jer je Čevapović ne spominje već spominje uredbu iz 1825. godine. Ona se odnosi na braću koja su se školovanjem uprvala svećeništvu, dok braća laici i nadalje moraju u redovničkoj zajednici provesti tri godine da bi po završenoj 24. godini života mogli pristupiti redovničkim zavjetima. – *Statuta municipalia*, 80.

¹²⁸ *Statuta municipalia*, 81.

II. bio odredio da u novicijatu mogu stupiti samo kandidati koji su završili filozofsko školovanje.¹²⁹ U međuvremenu je car promijenio tu odluku pa je Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće 5. kolovoza 1791. dopustilo ponovno primati u novicijatu kandidate koji su stekli gimnazijsku izobrazbu i otvoriti filozofska učilišta.¹³⁰ Država je, naravno, tražila da franjevci u organizaciji nastave i nastavnim programu slijede državne uredbe o visokom školstvu i koriste priručnike koje je odobrila država,¹³¹ a uvid u rad valjalo je javnosti pružiti objavljivanjem tezarija javnih rasprava; sve je to tražilo 9. rujna 1817. Ugarsko kraljevsko vijeće.¹³² Isto je Vijeće još 3. studenoga 1801. zahtijevalo od upravitelja filozofskih učilišta da dostavlja glavnom direktoru visokih akademskih studija izvještaje u ožuku i u kolovozu o studentima i nastavnicima učilišta kao i po dva primjerka filozofskih postavki koje su sastavljali profesori, a javno branili studenti. Istu uredbu je Vijeće ponovilo 14. listopada 1806. i 24. kolovoza 1807. godine.¹³³ Po odredbi istog Vijeća 23. studenoga 1814. je semestralne teološke postavke trebalo slati ugarskom primasu, i to zajedno s izvještajem o profesorima i studentima;¹³⁴ takav izvještaj valjalo je slati i Vrhovnom školskom uredu svakoga semestra.¹³⁵ Naravno, Ugarsko kraljevsko vijeće napominje 20. rujna 1808. da te teze ne smiju biti suprotne naučavanju Crkve, ni slijediti zabranjene crkvene autore; bila je to potvrda o djelovanju crkvene cenzure pod nadzorom države.¹³⁶ Isto je Vijeće tražilo 21. ožujka 1809. da ga provincijal izvještava u kolovozu o odgojnoj ustanovi novicijata, o učilištu filozofije i o bogoslovnoj školi.¹³⁷

Kako su franjevci potkraj 18. st. preuzeli učiteljska mjesta u pučkim školama i gimnazijama, trebali su poštovati način zapošljavanja i pravila rada koje je propisala država. To je Ugarsko namjesničko vijeće odredilo još u vrijeme krutog jozefinizma, a kasnijim uredbama od 30. prosinca 1812., 31. prosinca 1827. i 15. travnja 1828. traži da provincijal predstavi kandidate za tu službu Vrhovnoj školskoj upravi, nakon što su stekli pred državnim ispitnim povjerenstvima potrebne kvalifikacije, dok od samih kandidata zahtijeva da toj ustanovi predoče i dokumente o stečenoj kvalifikaciji.¹³⁸ Vijeće ističe 25. srpnja 1815. da nastavnici na takvim školama i nadalje podliježu redovničkoj stezi; ako je ne prihvaćaju na pravi način, provincijal ima zadaću odstraniti ih iz službe.¹³⁹ Isto je Vijeće 6. kolovoza 1806. tražilo da pokrajinska redovnička zajednica kojoj pripadaju

¹²⁹ To piše Pavišević 14. prosinca 1790. u pismu Apolinaru Horjaču, provincijalu Provicije sv. Ladislava, navodeći i da ta odluka ima br. 22658. – J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad religiosos extra Provinciam*, III, 70.

¹³⁰ J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad religiosos intra Provinciam*, I/III, 706; 722, 723.

¹³¹ To propisuje 3. veljače 1809. Ugarsko kraljevsko vijeće. – *Statuta municipalia*, 82.

¹³² *Statuta municipalia*, 81.

¹³³ *Statuta municipalia*, 77.

¹³⁴ Taj je zahtjev Ugarsko kraljevsko vijeće istaklo 12. srpnja 1803., 17. kolovoza 1819. i 16. svibnja 1820. godine. – *Statuta municipalia*, 78.

¹³⁵ Odluka Ugarskog vijeća 3. studenoga 1801. i zatim Vrhovne školske uprave 24. kolovoza 1807. godine. – *Statuta municipalia*, 82.

¹³⁶ *Statuta municipalia*, 82.

¹³⁷ *Statuta municipalia*, 78.

¹³⁸ *Statuta municipalia*, 82.

¹³⁹ *Statuta municipalia*, 83.

gimnazijski profesori dužna cijeniti rad takvih svojih članova i nakon 15 godina rada ih mora izjednačiti u časti s djelatnim profesorima teologije.¹⁴⁰

Čevapović ne zatvara oči pred jozefinističkom praksom pa sustavno iznosi kasnojozefinističke zakone i naznačuje njihov odmak od rigidnih zakona krutog jozefinizma. Očito ne ignorira jozefinističke zakone već naglašava da su se oni toliko izmijenili da omogućuju odlučno odbacivanje načina života punog zloraba koji su franjevci prihvatili u razdoblju razmahalog jozefinizma kad nisu mogli slijediti opće franjevačko zakonodavstvo. Premda ni u vremenu kasnog jozefinizma država nije odustala od temeljnih jozefinističkih zahtjeva prema redovnicima, Čevapović je uvjeren da je kasni jozefinizam dao dovoljno prostora restauraciji predjozefinističkog franjevačkog načina života i očekuje da ga prihvati nova generacija franjevaca. Stoga ne skriva u *Statuta municipalia* usporedbom državnih zakona iz vremena krutog jozefinizma i kasnog jozefinizma naznačuju kako je moguća restauracija predjozefinističkih franjevačkih zakona u toj mjeri da oni budu sredstvo obnove franjevačkoga života i jasan vodič do punog prihvaćanja franjevačkog ideala i ostvarenja autentičnog franjevačkog identiteta.

2. 2. *Mimoilaženje državne uredbe o prekidu nexus passivus*

Koliko je Ugarska narodna sinoda izmijenila odnos Crkve prema državi, točnije prema jozefinističkim zakonima i uredbama, otkrio je Čevapović već 1823. u svom djelu *Synoptico-memorialis catalogus observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano, olim Bosnae Argentinae* (Budae 1823). Nije su ustručavao zapisati kako je njegov prethodnik u službi provincijala Josip Jakošić prekršio zakon o zabrani »*nexus passivus*« s najvišim crkvenim vlastima jer se je obratio nunciju u Beču. Još je važnije da je zapisao što je Jakošića nagnalo da se utekne bečkom nunciju. Jakošić je, naime, izvjestio 21. veljače 1801. bečkog nuncija kardinala Alojzija Ruffa da je položaj franjevaca u Monarhiji takav da ne mogu vjerno održavati Pravilo svoga Reda ni živjeti po općim franjevačkim uredbama jer im to onemogućuju jozefinistički zakoni. Ipak je tom zgodom Jakošić naglasio da franjevci žive u nadi kako će se Božjom pomoći izmijeniti stanje pa će opet moći slijediti svoje zavjete Bogu i živjeti po svome franjevačkom Pravilu.¹⁴¹ Čevapović prosuđuje Jakošićeve riječi kao vapaj da se vrate stara vremena kad će se kod franjevaca ponovno razplamsati jednostavan način života, bogobožnost i pastoralna zauzetost.¹⁴² Kardinal Ruffo je 9. lipnja 2001. odgovorio Jakošiću pismom iz Beča da je u konkretnim okolnostima dovoljno da franjevci Provincije sv. Ivana Kapistranskoga ostanu vjerni

¹⁴⁰ *Statuta municipalia*, 83.

¹⁴¹ »Eam infelicem temporum epocham attigimus, qua viri Religiosi Regulam s. Francisci professi, secundum puritatem eam vix observare possunt... Quoadusque Deo auxilium ferente, restituti fuerimus; ut, iuxta sponsonem Altissimo factam Regulam Sanctam observare valeamus.« – G. Čevapović, *Catalogus*, 158.

¹⁴² Jakošić je na početku vremena razmahalog jozefinizma smatrao da državne uredbe o uključivanju franjevaca u izvansamostanski pastoralni rad pod nadzorom biskupa neće bitno ugroziti franjevački život i djelovanje. U svom pismu o redovničkim zavjetima 6. veljače 1781. upotrebljava izraz »disciplina apostolico-monastica«, tj. samostanska stega koja je u skladu sa zahtjevima pastoralnog djelovanja ili, točnije, redovnički život u okolnostima pastoralnog služenja. Tim izrazom je zapravo podsjetio članove svoje Provincije na vrijeme dok

bitnom sadržaju Pravila koje su zavjetovali.¹⁴³ Čevapović u tom svom izvještaju ne spominje je li Jakošić bio zadovoljan ili nezadovoljan nuncijevim odgovorom. Najvjerojatnije ga je protumačio onako kako ga kasnije tumači Čevapović kad u njemu vidi upozorenje svima onima koji su očekivali papinsko pismo koje će odobriti franjevcima da žive mirne savjesti po jozefinističkim zakonima, slobodni od obveze slijediti opće franjevačke uredbe. Čevapović se ne ustručava dva puta u svom obrazloženju imenovati prilike u kojima žive franjevci u Monarhiji »nepovoljnima«, ali smatra da ih treba prosuditi kao »potrebe... koje nameću mjesta, vremena i hladne pokrajine« o kojima govori franjevačko Pravilo. Stoga te prilike drži opravdanim razlogom prilagodbe nazivajući ih »pravom potrebom«. Ipak ne misli da bi bilo uputno da najviše crkvene vlasti udijele javni opći oprost od onih zahtjeva franjevačkog Pravila koje franjevci, zbog jozefinističkih zakona, ne mogu provoditi. Prihvata oslobađanje od obveze živjeti po Pravilu sv. Franje i općim franjevačkim uredbama u pojedinačnim slučajevima i spominje da je to 4. lipnja 1821. utvrđeno u Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga, a da je taj stav odobrila 1822. Ugarska narodna sinoda u Požunu.¹⁴⁴ Po pismu koje sam Čevapović 1827. primio od generalnog ministra Franjevačkog reda Ivana od Capestrana, nakon što je ponovno izabran za provincijala, i to putem državnih nadležstava, može se zaključiti da su generalni ministri redovito svakom provincijalu u Habsburškoj monarhiji potvrđivali formalno pravo donositi i odluke koje su po općem franjevačkom zakonodavstvu pripadale samo najvišoj upravnoj vlasti u Redu. General mu je, naime, napisao i ove riječi: »Stoga tvom očinstvu ponovno potvrđujem sve ovlasti koje su običavali udjeljivati moji predšasnici.«¹⁴⁵

Kako Čevapović izričito piše da je putem državnog nadležstva primio od generalnog ministra ovlaštenja koja mu ne pripadaju po franjevačkom općem pravu, očito je da je državna cenzura svjesno zatvorila oči pred tim dopuštenjem koje je bilo u punoj protivnosti s ka-

su prije 1754. djelovali po župama izvan samostana i provodili zahtjeve samostanske stege i života u bratstvu u skladu sa zahtjevima individualnog pastoralnog rada. Jakošić je tada pokušao primijeniti franjevačke zakone o vjernosti zavjetu siromaštva tim novim okolnostima u kojima su franjevci ponovno napuštali samostane i odlazili u izvansamostansku pastvu. Bio je uvjeren da se franjevački život ostvaruje u vjernosti redovničkim zavjetima i nju valja sačuvati usprkos napuštanja samostana koje traži jozefinistički program pastoralnog djelovanja po župama. Tada je smatrao da je to moguće, ali su kasniji državni zakoni razorili njegovu nadu. – AFSNašice, *Liber litterarum Provincialium*, sv. 3, 11-15.

¹⁴³ »Quamobrem, illustri condam Aloysius Ruffo, S./anctae/ R./omanae/ E./cclesiae/ praesbyter Cardinalis ac Nuncius Apostolicus auctoritatae Sedis Romanae sibi specialiter delegata, sub 8. Maii 1801. eidem quaerulanti (sc. Jakošiću), eatenus declaravit; ut isthaec Provincia (quantumcumque iniquitas temporum religiosus Institutus succensere cupiverit) penes professae Regulae *substantiam* salva iugiter manserit.« – G. ČEVAPOVIĆ, *Catalogus*, 159, 162.

¹⁴⁴ Čevapović navodi sljedeće razloge protiv donošenja opće odluke kojom bi franjevci u Monarhiji bili oslobođeni od nekih zapovijedi franjevačkog Pravila: prvo, takve odluke Franjevački red ne pozna u svojoj povijesti; drugo, takva bi odluka otvorila vrata mnogim zlorabama jer bi se oprost mogli primjenjivati i zbog neopravdanih razloga; treće, i u ovoj »nesretnoj epohi« ima onih koji žive po Pravilu, unatoč protivnim uredbama; četvrto, valja vjerovati da će franjevci i ostali izmoliti promjenu okolnosti u kojima sada žive: peto, državni propisi su mnogo promijenili u načinu života franjevac, ali nisu samo oni razlog za neispunjavanje zahtjeva koji proizlaze iz franjevačkog Pravila; i šesto, nije uputno tražiti oslobađanje od zapovijedi Pravila od franjevačkog vrhovnog vodstva jer takva odluka pripada samo Apostolskoj Stolici kao što je to bilo više puta u dugoj franjevačkoj prošlosti. – G. ČEVAPOVIĆ, *Catalogus*, 160, 161.

¹⁴⁵ *Isto djelo*, 24: »Facultates omnes, a meis praedecessoribus concedi solitas, iterum Paternitati tuae impertior.«

snojozefinističkim zakonodavstvom koje nije, naime, bilo odustalo od *placetum regium*.¹⁴⁶ Ugarsko namjesničko vijeće je i u razdoblju kasnog jozefinizma 1. listopada 1800. i 10. travnja 1804. naglasilo da je još uvijek na snazi uredba o *placetum regium*.¹⁴⁷ Čevapović to zna jer izričito spominje samo one dokumente središnjih crkvenih vlasti koji su prošli cenzuru državnih ureda.¹⁴⁸

Da je i u kasnom jozefinizmu na snazi državni zakon o prekidu povezanosti s najvišim franjevačkim vodstvom, tj. zabrana *nexus passivus*;¹⁴⁹ potvrdilo je ponovno 9. rujna 1817. Ugarsko namjesničko vijeće naglasivši u toj ponovljenoj uredbi da biskupima pripada pravo nadzora nad redovnicima.¹⁵⁰ U istoj odluci Vijeće potvrđuje da je dužnost redovničkih starješina spremno i s upravnom razboritošću obavljati svoju službu poštujući spomenute zabrane o *nexus passivus* i *exemptionis religiosorum* što je značilo da provincijali obavljaju svoju službu ovisno o mjesnim biskupima, a redovnici se ne mogu pozivati na

¹⁴⁶ Car Josip II. je u ostvarivanju programa stvaranja narodne Crkve, ovisne o državi, učinio presudan korak kad je 26. ožujka 1781. proglasio *placetum regium*. Odlukom Ugarskog kraljevskog namjesničkog vijeća ta je uredba 9. travnja 1781. postala zakon i u zemljama krune sv. Stjepana. Regalizmom zadoini crkveni pravnici pripisali su caru »jura circa sacra«, sljedeći tako protestantske teologe, i zapravo pokušali opravdati mijenjanje jedinstvenog ustrojstva Crkve u prilog nastanku narodnih crkava. Po njihovom učenju nije potrebno da papa potvrđuje biskupe koje je imenovao car, a svakako car nije dužan priznavati papinu vlast u vremenitim stvarima; crkvena dobra država može sekularizirati. Vladari, uvjereni u potrebu i opravdanost apsolutističkog načina vladanja, nastoje u tim promijenjenim okolnostima izgraditi i utvrditi neupitnost i sveukupnost svoje vlasti, i to ne samo oslanjajući se na svoju političku i vojnu vlast, nego opravdavajući apsolutizam i novim idejnim, filozofskim, pravnim i teološkim shvaćanjima, posebno iz sadržaja mnogolikog duhovnog svijeta prosvjetiteljstva. Stoga u razdoblju jozefinizma doista ima dovoljno znakova po kojima je u odnosu Crkve i države prepoznatljiv novovjekni cesaropapizam, uvjetovan povijesnim nasljedem i prosvjetiteljskim apsolutizmom, a »*placetum regium*« je njegov neprijeporni izraz. Ugarsko namjesničko kraljevsko vijeće je odluku o *placetum regium* priopćilo provincijalu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga 24. travnja 1781. odmah mu zabranivši proglašenje papinskih bula *In Coena Domini* i *Unigenitus*. – E. KOVACS, *Burgundisches und thesesianisch-jozephinisches Staatskirchensystem*, 74-80; ISTA, *Beziehungen von Staat und Kirche im 18. Jahrhundert*, u: E. ZOELLNER (ured.), *Oesterreich im Zeitalter des aufgeklärten Absolutismus*, Wien 1983, 29-36; 43, 44; 95; H. FERIHUMER, *Das landesfuerstliche Plazet in den oesterreichischen Erblaendern*, 44-49.

¹⁴⁷ *Statuta municipalia*, 72, 73.

¹⁴⁸ *Statuta municipalia*, 109-112.

¹⁴⁹ Provođenje prekida s vrhovnim redovničkim vlastima u Rimu započelo je još za carice Marije Terezije. Ugarsko namjesničko vijeće je još 8. kolovoza 1774. zabranilo iznošenje novca izvan granica države u korist središnjih ustanova pojedinog crkvenog reda; zatim je zabranilo redovnicima koji nisu bili građani Monarhije obavljanje službe mjesnih i provincijskih starješina. Izričita zabrana *nexus passivus* s vrhovnim redovničkim starješinama izvan Monarhije uslijedila je nakon što je car Josip II. naredio 24. ožujka 1781. prekid »*nexus quoad spiritualia und disciplinaria interna*« redovnika s njihovim poglavarima izvan granica Monarhije i podvrgao ih vlasti mjesnih biskupa; tu je uredbu za ugarski dio Monarhije 31. svibnja 1781. proglasilo Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće, premda je još 9. travnja 1781. zabranilo redovnicima primati bilo kakve upute od vrhovnih redovničkih vlasti iz Rima bez odobrenja države. – AHPZagreb, *Svezak B 6*, 207, 208; H. FERIHUMER, *Das landsfuerstliche Plazet in den oesterreichischen Erblaendern*, 44-49.

¹⁵⁰ Zabrana održavanja redovite povezanosti s crkvenim vlastima u Rimu, tj. zabrana *nexus passivus*, uključivala je i dokidanje službe općega pohoditelja, tzv. generalnoga vizitatora, koji je u ime generala Reda svake treće godine obavljao kanonski pohod u svakoj provinciji i zatim predsjedao izboru provincijala i ostalih članova upravnoga vijeća. Taj pohod je bio osobito važan element u ostvarivanju redovničke stege u svakoj provinciji, a i podrška autoritetu samoga provincijala. Još više je oslabio ugled provincijala gubitak prava franjevaca na egzempciju, tj. izuzetost od vlasti mjesnih biskupa, jer je otvorio vrata miješanju tih biskupa u unutrašnji život Provincije, a i civilnim vlastima je dao slobodu uplitanja u cjelokupni život Provincije. Djelomična zabrana općih franjevačkih zakona i izostanak povezanosti s vrhovnim poglavarstvom

pravo tzv. egzempcije, tj. izuzetosti od vlasti mjesnih biskupa.¹⁵¹ Ipak spomenuta uredba obnavlja vlast provincijskih starješina jer im nalaže jednom u tri godine obaviti službeni kanonski pohod svih samostana, a očekuje od njih da i više puta u tom vremenu očinski pohode samostane. Ta obveza provincijskih starješina prema članovima pokrajinske zajednice proizlazi dijelom iz vlasti mjesnih biskupa, a dijelom iz državne odluke da oni na području Monarhije uživaju istu vlast kao i vrhovni redovnički starješine. Bio je to 1782. odredio državni zakon prenijevši izričito na provincijskog starješinu onu vlast nad redovnicima koja inače pripada najvišim redovničkim starješinama zabranivši *nexus passivus* s najvišim redovničkim poglavarima, ako oni borave izvan granica Monarhije.¹⁵² Ugarsko namjesničko vijeće je 6. kolovoza 1805. ponovno potvrdilo jozefinističku uredbu iz vremena ranog i krutog jozefinizma po kojoj je zabranjen utok na generalnog ministra,¹⁵³ a provincijale je podsjetilo da i nadalje ostaje na snazi odluka iz vremena krutog jozefinizma da provincijalu pripadaju u njegovoj pokrajinskoj zajednici ista prava koja inače pripadaju generalnom ministru u Redu.¹⁵⁴

Ugarsko kraljevsko vijeće je spomenutog dana ponovno zapovijedilo redovničkim starješinama da su dužni dati članove svojih pokrajinskih zajednica za izvansamostansku pastoralnu službu, osobito u bolnice i za vojne kapelane,¹⁵⁵ kad ih to traže mjesni biskupi i vrhovni vojni kapelan; bila je to nova potvrda da je i nadalje izvan snage opći crkveni zakon o izuzetosti redovnika od vlasti mjesnih biskupa. Premda ugarski i hrvatski biskupi nisu pokazivali želju neposredno utjecati na unutrašnje stanje u redovničkim samostanskim ili pokrajinskim zajednicama, uporno su tražili da franjevci sudjeluju u izvansamostanskoj pastvi, i to po jozefinističkim pravilima. Prema svemu sudeći držali su se upute pape Pija VI. koji je za svoga boravka u Beču 1782. odgovorio na pitanje kako će biskupi obavljati svoju vlast nad redovnicima: »Neka se biskupi drže pasivno, a provincijalima dopuste da djeluju«. ¹⁵⁶ Dakle, biskupi su se u nadzoru nad redovnicima trebali obazirati na posebna prava pojedinih redovničkih ustanova, i tako ublažiti državni zakon koji je dokinuo redovničku izuzetost.¹⁵⁷

Treba napomenuti da su biskupi u Monarhiji upravo dokidanje redovničke izuzetosti smatrali opravdanom sastavnicom svoje biskupske vlasti. Austrijski biskupi su se, naime, suprotstavili njezinoj ponovnoj uspostavi tražeći i nadalje za sebe pravo kanonskog poho-

Reda izvan države izazvali su također nedostatak idejne i upravne kohezije među franjevcima u pojedinoj pokrajinskoj zajednici, a jozefinističkom zakonodavstvu su otvorili prostor da nizom državnih odredbi usmjeri franjevce prema do tada nepoznatom načinu života i djelovanja uspostavljajući za redovnike status drugorazrednog pastoralnog klera. – J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad religiosos extra Provinciam*, III, 25.

¹⁵¹ *Statuta municipalia*, 72.

¹⁵² *Statuta municipalia*, 72.

¹⁵³ *Statuta municipalia*, 25.

¹⁵⁴ *Statuta municipalia*, 73.

¹⁵⁵ *Statuta municipalia*, 83.

¹⁵⁶ *Statuta municipalia*, 24: »Episcopi se passive habebant, et permittant Provinciales agere.« – Kad Čevapović navodi ovu odluku pape Pija VI. spominje da su je izričito naveli 1826. Statuti Provincije presv. Spasitelja (str. 44, bilješka f) što znači da se je država pomirila s takvim pasivnim držanjem biskupa prema redovnicima.

¹⁵⁷ *Statuta municipalia*, 25; 72, 73.

da redovnicima i njihovim samostanima kad je potkraj trećeg desetljeća 19. stoljeća car Franjo II. bio sklon obnoviti povezanost redovnika s vrhovnim redovničkim vlastima u Rimu. Ipak Franjo II. potvrdio 1827. godine statute obnovljenog Isusovačkog reda u Monarhiji, a s njima i pravo isusovaca na punu povezanost s njihovom vrhovnom upravom u Rimu.¹⁵⁸ Napuštanje jozefinističkih uredbi nastavlja se i nadalje, napose u razdoblju nuncijsa Pietra Orsinija (1832.-1836.) u Beču;¹⁵⁹ naravno, ono nema odjeka u Čevapovićevim *Statuta municipalia*.

2. 3. Slobodno tumačenje uredbe o numerus fixus

Habsburška monarhija je i u vremenu kasnog jozefinizma ostala čvrsto vezana uz zakon o točno određenom broju redovnika, tzv. *numerus fixus*. Taj je zakon donijela 1767. još carica Marija Terezija, a krajiško vojno zapovjedništvo ga je tada priopćilo franjevcima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga izričito određivši da ne smiju prijeći broj članova koji su brojili te godine.¹⁶⁰ Carica je, naime, te godine bila odredila popisivanje redovnika, a zatim je zatečen broj potkraj 1767. proglasila konačnim njihovim brojem i donijela odluku o *numerus clausus* ili *numerus fixus* za sve crkvene redove i za pojedine redovničke provincije na području Monarhije zabranivši da se taj broj povećava. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je ponovno 8. svibnja 1769. i 23. travnja 1770. odredilo da broj redovnika u pojedinoj franjevačkoj provinciji ne smije prijeći broj koji je u njima bio zatečen kod popisa 1767. godine.¹⁶¹ Još prije vladavine cara Josipa II. država je taj zakon počela provoditi određujući broj redovnika za pojedine samostane. Tako je Vrhovno krajiško vojno zapovjedništvo, i to nakon pristanka đakovačko-srijemskog biskupa Franje Matije Krstice, dojavilo samostanskom starješini u Slavonskom Brodu 10. ožujka 1777. da ubuduće u tom samostanu smije boraviti 11 svećenika, 6 studenata filozofije i 3 brata laika, ukupno 20 redovnika.¹⁶² Tada se prvi puta spominje dopušten broj franjevaca u jednom samostanu Provincije sv. Ivana Kapistranskoga.¹⁶³ I na samom početku vladavine cara Josipa II. je Ugarsko kraljevsko vijeće ponovilo 23. travnja 1781. odluku o ograničenom broju redovnika, zapovjedivši točno pridržavanje zacrtanog broja članova pojedinog crkvenog reda, odnosno pojedinih provincija.¹⁶⁴

¹⁵⁸ *Winner*, 277.

¹⁵⁹ F. MAASS: Die Verhandlungen des Wiener Nuntius Pietro Orsini über die Besteitigung der josephinischen Kirchengesetze (1832-1836), u: *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, 68 (1960), 485-505.

¹⁶⁰ Provincija sv. Ivana Kapistranskoga je 1768. brojala 551 člana (APIKBudim, *Repetitorium Kaizer*, tomus XIV, br. 15, str. 197), a samo dvije godine ranije imala je 638 članova (*Isto*, tomus XVIII, br. 20, str. 97). – Zato je razumljivo da je hrvatski ban Franjo Nadasdy 5. lipnja 1769. provjeravao jesu li franjevci na području njegove vlasti slijedili državnu zabranu (AHPZagreb, *Svezak B 6*, 19)

¹⁶¹ AHPZagreb, *Svezak B 6*, 19, 20, 223.

¹⁶² *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi*, sv. 1, 255.

¹⁶³ Država je 1769. ustanovila provjeravanjem broja redovnika prosjačkih redova na području kaločke, pečuške, bosanske ili đakovačke, srijemske i ostrogonske biskupije da se je, protivno zabrani, povećao broj za 42 osobe. – AHPZagreb, *Svezak A 6*, ad diem 8. VIII. 1774.

¹⁶⁴ AHPZagreb, *Svezak B 6*, 334, 335: uredba br. 5324 od 23. IV. 1781. godine; *Osječki ljetopisi*, 97.

Tada država provodi nesmiljen postupak prema redovnicima: tzv. kontemplativne redove dokida, a daljnje djelovanje dopušta redovima koji se bave prosvjetom i socijalnom službom. Djelatnost i život preostalih redovnika stavila je pod pun nadzor zemaljskih vlasti pa im je često oduzimala pojedine samostane.¹⁶⁵ Obrazloženje za svoje postupke državne vlasti skrivaju iza tvrdnje da je zadaća vladara »odstraniti zloporabe« u redovničkom ustrojstvu, životu i djelovanju.¹⁶⁶ Stvaran je razlog bio provesti reorganizaciju dušobrižništva podizanjem novih župa i stvaranjem posebnog crkvenog novčanog fonda koji će uzdržavati svećenike u tim novim župama. Redovnike je država smatrala samo u određenoj mjeri prikladnima za to pastoralno preustrojstvo i zato je zadržala neke crkvene redove, odnosno određeni broj njihovih samostana. To se je dogodilo s franjevcima, odnosno Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga; njoj je, naime, država oduzela deset samostana. Još 1779. je oduzela samostan u Čuntiću, a zatim 16. srpnja 1786. u Petrovaradinu, 10. listopada 1786. u Somboru, 30. lipnja 1787. u Rumi, 11. listopada 1787. u Staroj Gradiški, 7. studenoga 1787. u Slavonskom Brodu i 8. listopada 1787. u Tolni i Pakšu, a 5. kolovoza 1789. u Požezi i iste godine u Temišvaru.¹⁶⁷ Taj popis zapravo nije točan jer je Provincija sv. Ivana Kapistranskoga realno izgubila također dva svoja najveća i najvažnija samostana, one u Osijeku i Budimu. Samostan u Požezi je država vratila jer je zagrebački biskup Maksimilijan Vrhovac 1795. umjesto požeškog samostana prihvatio samostan u Velikoj. Đakovačko-srijemski biskup Antun Mandić je također preuzeo 1806. samostan u Đakovu, a država je franjevcima vratila samostan u Slavonskom Brodu.¹⁶⁸ Austrijska Provincija sv. Bernardina, koja je bila do te mjere oslabljena u broju članova da se je 1824. ujedinila s Provincijom sv. Ivana Kapistranskoga, izgubila je jedanaest samostana, a samostan u St. Poeltenu je napustila preselivši samostansko bratstvo u bivši karmelićanski samostan.¹⁶⁹

Broj članova Provincije sv. Ivana Kapistranskoga je u razdoblju jozefinizma naglo padao, i to još prije nego što je država oduzimala spomenute samostane. Godine 1768. je, naime, Provincija imala 551 članova. U vrijeme razmahalog jozefinizma 1787. godine brojila je 493 franjevca,¹⁷⁰ a 1829. je imala 356 redovnika, i to 306 svećenika i 50 laika; u tom broju

¹⁶⁵ AFSOsijek, *Circulares Provinciae*, 24-27; F. VALJAVEC, *Der Josephinismus*. Rohrer Verlag 1944, 41, 42.

¹⁶⁶ AHPZagreb, *Svezak B* 6, 53-55.

¹⁶⁷ AFSNašice, *Protocollumi conventus Divi Antonii*, sv. 4, 177, 199. – Uredba br. 5459/36035.

¹⁶⁸ Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je 14. travnja 1805. predložilo provincijskom vikaru Marijanu Lanosoviću zamjenu broskog samostana za đakovački samostan u koji je biskup Antun Mandić bio nakanio smjestiti biskupijsko sjemenište i dijecezansko filozofsko-teološko učilište. Lanosović je prihvatio tu ponudu pa ga Vijeće 29. studenoga 1806. obavještava da se je iz samostana u Slavonskom Brodu iselila vojna uprava pa se franjevci mogu ponovno smjestiti u svoj negdašnji samostan (APIKBudim, *Extractus intimorum regionum ab anno 1791. usque ad annum 1815, sign. 12-3/48*). Naravno, samostan je trebalo obnoviti i urediti da u nj mogu preseliti franjevci iz Đakova. Tu zadaću su 1807. obavljali gvardijan Ivan Balatović i Marijan Lanosović, koji je godinu dana ranije završio svoju upravnu službu provincijskog starješine. Ratno vijeće im je dodijelilo kao naknadu 11.300 florena pa 1808. provincijal Celestin Schneider traži izvještaj o korištenju tog novca. Posao obnove samostana je dobro napredovao jer je 1810. Balatović i nadalje gvardijan, a uz njega je i Lanosović (*Epistolae ad excelsum Consilium Regium Locumtenentiale sub gubernio Coelestini Schneider, 1806.-1811., svezak: 12-3/51*).

¹⁶⁹ L. RABER, *Die oesterreichischen Franziskaner im Josephinismus*. Maria Enzesersdorf, 1983, 139-198; 398-404; 430-438.

¹⁷⁰ J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad religiosos extra Provinciam*, tom. III, 19; Pavišević 28. listopada 1785. bilježi: »... donec scilicet placeret Deo ac Principi nostram Religionem existere...«

nema riječi o novacima i studentima.¹⁷¹ *Numerus fixus* su odredile državne vlasti u razdoblju kasnog jozefinizma, i to tako što su naznačile koliko franjevacu smije biti u pojedinom samostanu. Austrijska vlada je 19. lipnja 1783. bila dopustila 15 svećenika i 2 laika za samostan u Maria Lanzendorf,¹⁷² ali je taj broj 1825. ponovno potvrdila,¹⁷³ godine 1784. je Austrijska vlada također odobrila da u samostanu u Maria Enzersdorf boravi 16 svećenika i dva laika,¹⁷⁴ a zatim je to potvrdila 1825. godine. Iste godine su Austrijska vlada i Ugarsko namjesničko vijeće zajednički odlučili da u samostanu u Beču može biti 42 svećenika i 7 laika.¹⁷⁵ Ugarsko namjesničko vijeće je također 1825. odobrilo da u samostanu u Budimu može prebivati 24 svećenika i 6 laika.¹⁷⁶

Za većinu samostana Provincije sv. Ivana Kapistranskoga su ostali na snazi brojevi franjevacu koje je država bila odredila još za vladanja cara Josipa II. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće je još 1783. dopustilo da u Iloku boravi 12 svećenika i dva laika.¹⁷⁷ Godine 1785. je ono odredilo da u Osijeku može djelovati 14 svećenika i dva laika.¹⁷⁸ Godine 1787. isto državno tijelo je odlučilo da može biti samostanu u Baču 18 svećenika i 3 laika,¹⁷⁹ a u Baji 18 svećenika i 3 laika.¹⁸⁰ Godine 1788. je Ugarsko kraljevsko vijeće odredilo broj franjevacu samo za dva samostana, i to za samostan u Mohaču 16 svećenika i 2 laika¹⁸¹ i za samostan u Foeldvaru 12 svećenika i dva laika.¹⁸² Za veći broj samostana Provincije sv. Ivana Kapistranskoga je 1789. Ugarsko kraljevsko namjesničko vijeće odredilo broj redovnika. Tako je dopustilo da u samostanu u Brodu budu 14 svećenika i dva laika,¹⁸³ u Našicama mogu biti 12 svećenika i 2 laika,¹⁸⁴ a isti broj i za samostane u Požegi,¹⁸⁵ Cerniku,¹⁸⁶ u Vukovaru,¹⁸⁷ Radni¹⁸⁸ i Šarenggradu,¹⁸⁹ a u samostanu u Aradu 10 svećenika i jednog laika.¹⁹⁰ Austrijska vlada je iste godine bila dopustila da u Beču budu 42 svećenika

¹⁷¹ *Statuta municipalia*, 70.

¹⁷² *Isto djelo*, 70.

¹⁷³ *Statuta municipalia*, 70.

¹⁷⁴ *Statuta municipalia*, 69.

¹⁷⁵ 1. ožujka 1825. – *Statuta municipalia*, 69.

¹⁷⁶ *Statuta municipalia*, 69.

¹⁷⁷ 19. lipnja 1783. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁷⁸ 8. ožujka 1785. – *Statuta municipalia*, 69.

¹⁷⁹ 2. studenoga 1787. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸⁰ 2. studenoga 1787. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸¹ 24. rujna 1787. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸² 24. rujna 1788. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸³ 24. lipnja 1789. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸⁴ 24. lipnja 1789. – *Statuta municipalia*, 69.

¹⁸⁵ 24. lipnja 1789. – *Statuta municipalia*, 69.

¹⁸⁶ 2. travnja 1789. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸⁷ 24. lipnja 1789. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸⁸ 15. kolovoza 1789. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁸⁹ 24. lipnja 1789. – *Statuta municipalia*, 70.

¹⁹⁰ 15. kolovoza 1789. – *Statuta municipalia*, 70.

i 7 laika. Tada je Ugarsko namjesničko vijeće za samostan u Baču predvidjelo 18 svećenika i 3 laika. Ista Austrijska vlada je 1796. i zatim 1797. odobrila 24 svećenika i 6 laika za samostan u Sankt Poeltenu te 5 svećenika i jednoga laika u Zemunu.¹⁹¹ Prije spomenute promjene broja franjevacu u trećem desetljeću 19. st. u nekim samostanima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga potrebno je spomenuti prije svega zato da se jasno ukaže kako država ni u razdoblju kasnog jozefinizma nije odustala od jozefinističke politike *numerus fixus*, ali ga se nije strogo pridržavala jer nije ništa poduzimala kad je u toj Provinciji broj braće laika osjetljivo nadišao propisane granice.

2. 4. Uredbe Provincije sv. Ivana Kapistranskoga iz vremena jozefinizma

U prva tri desetljeća 19. st. su provincijali i provincijski kapituli Provincije sv. Ivana Kapistranskoga objavljivali brojne uredbe o franjevačkom životu, osobito kad bi uočili da državne vlasti popuštaju od rigidnosti koju su bile uspostavile u razdoblju krutog jozefinizma. Zbir tih uredbi zabilježen je u trećem dijelu *Statuta municipalia* razlikuje se u svom ustrojstvu od drugog dijela *Statuta municipalia* gdje je Čevapović sveukupno pravno gradivo pretočio u uobičajene pravne formulacije sličnih statuta (123-155), i to na način usklađenog teksta koji ima oblik uobičajen za franjevačke statute. U uredbe u tom dijelu Čevapovićevih statuta ugrađeni su sadržaji iz općih crkvenih, općih franjevačkih, državnih i biskupskih zakona zajedno s odlukama pojedinih provincijala iz razdoblja koje počinje sredinom 18. st. i obuhvaća i prva tri desetljeća 19. st. Uredbe su k tome tako formilirane da mogu biti provedbeni zakoni koje valja odmah primijeniti. No, taj treći dio *Statuta municipalia* ne obuhvaća sva pitanja koja spadaju na statute franjevačkih provincija, već samo ona koja imaju osobitu uporabnu važnost u obnovi franjevačkog načina života, tj. redovničke stege. Prvi odsjek tog trećeg dijela Čevapovićevog zakonika cjelovito razrađuje sljedeća poglavlja: povrede franjevačke stege i upute kako ih valja odstraniti,¹⁹² zatim upotrebu novca i materijalnih dobara, a onda slijedi poglavlje o uspostavi redovničke stege koje uključuje sljedeća pitanja: zajedničko rublje, uređenje samostanskih soba, korska molitva, druge zajedničke pobožnosti, zajedničko blagovanje, održavanje šutnje i program čitanja za vrijeme zajedničkog blagovanja, izlaženje iz samostana, mali časoslov i ostale pobožnosti.¹⁹³ Drugi odsjek počinje poglavljem o izboru franjevačkih kandidata i njihovom primanju u Franjevački red; zatim slijedi poglavlje o odgoju franjevačke

¹⁹¹ 31. siječnja 1797. – *Statuta municipalia*, 70. – Ugarsko namjesničko vijeće je svojim dopisom provincijskom vikaru Marijanu Lanosoviću 6. lipnja 1806. tražilo da franjevci napuste samostan u Zemunu kako bi ga mogla vojska koristiti za svoje potrebe. No, taj dopis nije predviđao trajno oduzimanje samostanske zgrade. – APIKBudim, *Extractus intimatorum regionum ab anno 1791. usque ad annum 1815.*, sign. 12-3/48.

¹⁹² Premda se je Čevapović s poštovanjem odnosio prema Lanosovićevim okružnim pismima, ne spominje da je on 12. veljače 1805. nanizao brojne znakove nestale redovničke stege, npr. rijetki primjeri svetosti, pobožnosti i odricanja, nestala šutnja, pretjerana bliskost sa svjetovnjacima, zaborav misaone molitve kod mnoge braće, običaj da mladomisnici među bogatim svjetovnjacima za mladu misu nađu »kuma« kojem će se i kasnije utjecati za pomoć u novcu i materijalnim dobrima, napuštanje trodnevnih duhovnih vježbi prije svećeničkog ređenja i običaj da mladomisnici borave u rodnim župama obavljajući pastoralne poslove bez dopuštenja samostanskih starješina. – AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /417/-/419/.

¹⁹³ Čevapović ne spominje Lanosovićeve pisma ni kad je riječ o njegovom izričitom prekidu s jozefinističkim stavom prema Pravilu sv. Franje i franjevačkim Generalnim konstitucijama. Lanosović, naime, u pismu 12.

mladeži, pa opširno poglavlje o odgojiteljima kao i poglavlje o različitim odgojnim činima, kako upravljenim stjecanju znanja i poznavanja franjevačkog života tako molitvi. Treći odsjek rješava upravna pitanja kojima je valjalo osigurati realno zajedništvo među slavonskim i podunavskim franjevcima koji su primali kandidate različitih narodnosti. Najprije je riječ o različitim nositeljima službe u pokrajinskoj zajednici i u pojedinim samostanima,¹⁹⁴ zatim o djelovanju izvan samostana u pastoralnim i školskim službama; posljednje poglavlje objašnjava koja je obvezatnost *Statuta municipalia*.

Čevapović je upravo u tom trećem dijelu *Statuta municipalia* pažljivo zabilježio odredbe svojih predšasnika u službi provincijala.¹⁹⁵ Probrao ih je iz okružnih pisama svojih prethodnika Josipa Jakošića, Marijana Lanosovića, Celestina Schneidera i Ivana Balatovića;¹⁹⁶ najviše navoda je preuzeo od provincijala Balatovića.¹⁹⁷ Čevapović tako u tom dijelu *Statuta municipalia* osobito naglašava neka ključna pitanja redovničkog i

veljače 1805. podsjeća članove Provincije sv. Ivana Kapistranskoga da je sv. Franjo »srafski otac koji vas je rodio« i povjerio »Franjevačkom redu kao majci vašoj, a on vas je uveo u savez s Kristom koji se uspostavlja zavjetovanjem Pravila pred anđelima i svetima.« Zatim Lanosović piše o franjevačkim Generalnim konstitucijama nazivajući ih »temelj i uporište zajedničkog redovničkog života.« Na njih upućuje jer su jedino one u stanju pružiti »duh i vez mira i bratske ljubavi«. – AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /420/-/421/.

¹⁹⁴ U ovom poglavlju Čevapović ne spominje Lanosovićevo okružna pisma, premda sadrže niz uredbi o odgovornosti samostanskih starješina. Štoviše, Lanosovićevo pismo 12. veljače 1805. opširno razrađuje prava i dužnosti samostanskih starješina, tj. gvardijana, i provincijskog starješine, provincijala. Izričito spominje da su svakom franjevcu predpostavljena tri starješine: gvardijan, provincijal i generalni ministar. Spominjanje generalnog starješine bilo je u suprotnosti s kasnojozefinističkim zakonima, ali Lanosović za to nije mario. Opširno piše u tom pismu o općim franjevačkim uredbama koje razrađuju zahtjevnost zavjeta poslušnosti. Detaljno bilježi za što su odgovorni neposredno, a za što posredno, gvardijani i provincijali. K tome nabraja u čemu sve redovito griješe samostanski starješine. – AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /414/-/422/.

¹⁹⁵ U skladu s odlukom Ugarskoga kraljevskog namjesničkog vijeća 1827. godine uspostavljaju *Statuta municipalia* ponovno samostansku klauzuru, traže zajedničku korsku molitvu i obavljanje ascetičkih vježbi koje po franjevačkoj tradiciji njeguju redovničku stegu i potiču na pobožnost. Također naglašavaju da redovnička stega podrazumijeva zabranu nošenja oružja i zabranu neopravdanih izlazaka iz samostana danju i noću. Redovničku stegu, također, narušava bučno sviranje u samostanu ili radnim danom u crkvi, osim na orguljama, preuzimanje nekog posjeda, nenošenje redovničkog odijela, putovanje izvan mjesta boravka bez odobrenja starješina, slavljenje bogoslužja na način koji ne odabira mjesni biskup, uzdržavanje rodaka i slično. Sve to *Statuta municipalia* zabranjuje pozivajući se na državne uredbе posljednjih godina koje opravdavaju takve zabrane. – *Statuta municipalia*, 129-141.

¹⁹⁶ Ivan Balatović (Našice, 10. veljače 1757. – Slavonski Brod, 3. lipnja 1828.) je 1774. u Baču postao član franjevačke provincije sv. Ivana Kapistranskoga, a u Budimu je 11. veljače 1781. zavjetovanjem redovničkih zavjeta potvrdio svoju trajnu pripadnost Franjevačkom redu. Kao mlad svećenik djelovao je u Našicama, a od 1783. do 1789. je bio župnik u samostalnoj župi Motičina. Zatim je od 1789. bio kapelan u župi Marijancima koju je vodio svjetovni svećenik. God. 1805. je upravljao župu u Podgoraču. U dva navrata je bio samostanski starješina u Slavonskom Brodu (1807.-1809; 1818-1828); bilo je to razdoblje nakon povratka franjevacu u taj grad nakon što ih je car Josip II. bio prisilio samostan predati vojnim vlastima. Također je bio samostanski gvardijan i župnik u Našicama (1809. – 1812.). Od 1812. do 1815. boravio je u Slavonskom Brodu i sudjelovao u vodstvu Provincije kao savjetnik provincijala Celestina Schneidera. Na čelu provincijskog vodstva u službi provincijala bio je od 1815. do 1818. godine. Umro je obavljajući službu samostanskog starješine u Sl. Brodu i pokopan je u kripti samostanske crkve. – *Kronika franjevačkog samostana u Brodu na Savi*, sv. 2. Slavonski Brod 1997, 37-313.

¹⁹⁷ Čevapović navodi dva puta Jakošićeve odluke, tri puta Lanosovićeve, a četiri puta Balatovićeve. Svoje pak odluke spominje u šest navrata.

franjevačkog života kao što su: vraćanje samostanu vrijednost čuvara redovničkog života obnovom samostanske klauzure i obnovom korske i druge zajedničke molitve, zatim naglašavanje franjevačke prepoznatljivosti po odijevanju i uređenju redovničkih soba; upravo te uredbe o odijevanju i uređenju redovničkih soba daju važan prilog i provedbi franjevačkog siromaštva koje su osobito ugrozile promjene u načinu života i djelovanja kod franjevacu u vremenu krutog jozefinizma.

Zahtjev o obnovi samostanske klauzure Čevapović vezuje uz obnovu samog redovničkog života, a ne uz brigu za vjernost zavjetu čistoće. Samostani su, naime, prestali biti mjesta okupljanja i njegovanja zajedničkog života, a samostanci su izgubili vanjske pretpostavke da žive kao samostansko bratstvo. Zato je bilo neopohodno dozivati u svijest franjevcima zakon o klauzuri, tj. zabrani ulaska ženama u onaj dio samostana gdje su sobe pojedinih franjevacu i njihove zajedničke prostorije.¹⁹⁸ Čevapović spominje da je samostansku klauzuru tražio 4. lipnja 1815. provincijal Ivan Balatović,¹⁹⁹ a zatim ju je ponovno zapovijedio on sam 1821. i 1827. godine.²⁰⁰ Balatović u svom okružnom pismu zahtijeva da samostanski starješine uspostave samostansku klauzuru kakva je bila u predjozefinsko vrijeme, i to prostorno i što se tiče načina održavanja, a i Čevapović obnavlja isti zahtjev.²⁰¹ U isto vrijeme se je i car Franjo II. zauzeo za samostansku klauzuru jer je tražio 21. srpnja 1827. dekretom Dvorske kancelarije da je opslužuju i redovnici koji obavljaju pastoralne ili školske poslove.²⁰² *Statuta municipalia* određuju način uzdržavanja crkava i samostana isključivo na osnovi državnih propisa koji traže da franjevci sami skrbe o samostanskim i crkvenim zgradama, blagovremeno ih obnavljaju i popravljaju uz pomoć crkvenih patrona, dobročinitelja i darova vjernika. Samostanske posjede ne smiju otuđiti kao niti stvari pokretne imovine veće vrijednosti. Sve što samostani posjeduju valja inventarizirati. Braća mogu primati darove; ako im je vrijednost veća od 100 zlatnika, onda odlaze u državnu blagajnu; darovima kojih su vrijednosti veće od 1.500 zlatnika ne smiju se koristiti nego ih moraju predati državnim zakladama; milostinju smiju upotrebljavati isključivo za održavanje zgrada i uzdržavanje članova samostanske zajednice.²⁰³ U razdoblju razmahalog jozefinizma državna je odluka iz 1787. godine dopuštala svakom franjevcu da se osobno brine o odjeći i obući, a nova uredba iz 1827. određuje poglavarima preuzeti brigu o odjeći i obući braće i o svemu što podrazumijeva njihovo uzdržavanje, zabranjujući im pojedinačno posjedavanje novca.²⁰⁴

¹⁹⁸ Čevapović ne spominje da je 2. rujna 1805. Lanosović naredio samostanskim starješinama da ne smiju dopustiti ulaz ženama u sobe redovnika ili u samostanske urede; mogu, kad je to potrebno, pomagati u prizemju samostana u nekim poslovima. Svoju odluku Lanosović je obrazložio drevnim crkvenim zakonodavstvom. – AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, 1411/.

¹⁹⁹ Balatović žali što se u mnogim samostanima ne održava klauzura. – AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, 1588/.

²⁰⁰ *Statuta municipalia*, 124.

²⁰¹ *Statuta municipalia*, 126.

²⁰² *Statuta municipalia*, 77.

²⁰³ *Isto djelo*, 74.

²⁰⁴ *Isto djelo*, 77.

Dostojanstvo samostana trebala je vratiti i uredba o zajedničkoj molitvi jer je samostan mjesto zajedničke korske molitve samostanskog bratstva i stoga i put obnove franjevačkog života.²⁰⁵ Na obnovi zajedničke i korske molitve u svakom samostanu još je 18. lipnja 1795. insistirao provincijal Ivan Krizostom Spath, a njegove uredbe je ponovno potvrdio 2. rujna 1804. provincijski vikar Marijan Lanosović.²⁰⁶ Sam Čevapović je već nakon nekoliko mjeseci provincijalske službe tražio 12. prosinca 1821. da se u svim samostanima poslije blagdana Marijinog Bezgrešnog začeca održe osmodnevne duhovne vježbe.²⁰⁷ Zajednički je trebalo moliti u samostanima koja su bila uz svetišta Majke Božje, tj. u Radni i Lanzendorfu, tzv. mali časoslov Majke Božje; za Radnu je to 1804. tražio Lanosović.²⁰⁸

Franjevačku prepoznatljivost u javnosti priječila je nedosljednost u odijevanju. Još su u razdoblju krutog jozefinizma franjevci pustili maha odijevanju koje bilo slično odijevanju svjetovnog svećenstva i samih svjetovnjaka.²⁰⁹ Provincijal Balatović je 4. lipnja 1816. oštro zabranio držanje oružja, nošenje satova, posebno onih koji su od plemenitih kovina, ukrašavanje soba dragocjenim slikama, odjeću i obuću koja nije u skladu s franjevačkim uredbama.²¹⁰ Prihvatanje svjetovnog načina ponašanja i života potvrđivalo

²⁰⁵ U drugom desetljeću 19. stoljeća osjetno se smanjio broj redovnika, a broj prosjačkih redovnika pao je na jednu trećinu od broja koji im je zakonom bio određen; među prosjačke redove spadali su i franjevci. U želji da se umnoži broj redovnika, državne vlasti od 1811. godine poklanjaju u svojim uredbama više pažnje temeljnim vrednotama redovničkog života, naime zajedničkom životu i redovničkoj stezi. Franjo II. naređuje 1822. godine biskupima da ponovno bdiju nad redovničkom stegom, odgojem novaka, vraća ustanovu klauzure, daje pravila realnog življenja zavjeta siromaštva i određuje da redovnici nose vlastitu redovničku odjeću. Dvije godine kasnije opetuju državne vlasti odredbu da biskupi svake treće godine vizitiraju redovničke kuće na području svojih biskupija nastojeći steći uvid u stanje redovničke stege kao i u materijalno poslovanje samostana. Neposredno prije nego što je provincija sv. Ivana Kapistranskoga izradila Statuta municipalia odredila je 1827. Bečka dvorska kancelarija da redovnici i nadalje moraju poštivati državne uredbe koje uređuju njihov život, ali je nastavila pozivati na obnovu redovničke stege propisujući zajedničku korsku molitvu. Pravo i dužnost vizitacije svake godine pripada provincijalima, koji zajedno s mjesnim poglavarima mogu kažnjavati neposlušne i nemarne redovnike. O svom kanonskom pohodu provincijali su bili dužni izvijestiti mjesne biskupe, a ovi su o svom pohodu svake treće godine morali izvještavati najviše državne vlasti. Provincijalu je dužnost svake treće godine obaviti kanonski pohod svih redovničkih kuća, a unutar trogodišta češće očinski pohoditi članove provincije. On je odgovoran za duhovno i stanje discipline u provinciji; izvještaj o tome podnosi mjesnom biskupu, a o vremenitim poslovima izvještava civilne vlasti. – G. WINNER, *Die Klostersaufhebungen in Niederoesterreich und Wien*, 277-279.

²⁰⁶ *Statuta municipalia*, 127. – Lanosović zapravo ne piše o samoj korskoj molitvi već o sabranosti kojom se valja pripremiti na molitvu i dostojanstvu kojom je valja obavljati (AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /404/).

²⁰⁷ *Statuta municipalia*, 127.

²⁰⁸ *Statuta municipalia*, 128. – Lanosović je želio da Časoslov Majke Božje moli ne samo samostansko bratstvo u Radni već i i bratstva u samostanima gdje su odgojne ustanove novicijata i filozofska učilišta. Ostalim članovima Provincije preporučuje taj časoslov kao privatnu molitvu. – AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /404/.

²⁰⁹ Čevapović nije ni u ovom pitanju se osvrnuo na uredbe koje je bio donio provincijski vikar Marijan Lanosović koji o piše o franjevačkom odijevanju u pismu 24. kolovoza 1805. godine, i to s nastojanjem posve rehabilitirati franjevačko odijevanje prema zahtjevu Pravila sv. Franje i tumačenja pape Nikole III. i pape Klementa V. Od predstojnika franjevačkih sukarna u Budimu i Vukovaru traži da nabavljaju prikladno platno, a samostanskim starješinama naređuje da predstojnicima prethodno dostave potreban novac. Što se tiče kroja franjevačkog odijela Lanosović traži da on bude prema propisima koje su bili donijeli provincijali Josip Pavišević i Josip Jakošić. – AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /430/, /431/.

²¹⁰ *Statuta municipalia*, 124. – Provincijal Balatović osuđuje što članovi Provincije sv. Ivana Kapistranskoga ne nose franjevačko odijelo istoga kroja; premda piše i o vrsti tkanine, indirektno opravdava različitost tkanine još

je i pušenje kod velikog broja franjevaca. Protiv pušenja na javnim mjestima ustali su 2. rujna 1804. Lanosović,²¹¹ 4. lipnja 1815. Balatović,²¹² a 4. lipnja 1821. Čevapović je pušenje posve zabranio.²¹³

Franjevački način života bitno je bio ugrožen od vremena krutog jozefinizma pravom franjevaca u izvansamostanskoj službi na primanje novca.²¹⁴ Jozefinistički zakoni su, naime, dopustili redovnicima primati novčanu naknadu za svoj posao izvan samostana, pastoralni i školski, a odobrili su također da takvi redovnici po završetku tih službi uživaju mirovinu. Nositelji svih tih službi primali su siguran prihod u novcu dok su izbivali ili bili zaposleni izvan samostana.²¹⁵ Upravo je boravak franjevaca izvan samostana u pastoralnim službama župnika, kapelana, vojnih, dvorskih i bolničkih kapelana unio značajne promjene u svakodnevno ispunjavanje obveza zavjeta siromaštva ne samo kod tih članova Provincije koji su po povratku u samostane preuređivali stambene sobe i unosili nova shvaćanja u korištenju novca i sredstava za osobne potrebe. Pozivi provincijala u razdoblju razmahalog jozefinizma na vjernost franjevačkom življenju redovničkog siromaštva bili su isključivo moralne naravi,²¹⁶ jer Ugarsko namjesničko vijeće 21. veljače 1792. jasno traži od franjevačkih provincijala da franjevce oslobode od strogog opsluživanja siromaštva i dopuste im da svatko kod sebe drži nešto novca, jer novac triju nakana tjedno pripada svakom svećeniku koji treba ostale četiri nakane služiti za dobro samostana. Namjesničko vijeće također traži od franjevaca koji vode župe da upravljaju i sa župskom nadarbinom da oporukom odrede postupak poslije svoje smrti. Ako netko umre bez oporuke, tada se nakon podmirenja

uvijek nesređenim društvenim prilikama (AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /586/-/589/). Protiv zlatnih i srebrnih satova ustao je još 25. svibnja 1802. provincijal Josip Jakošić (*Isto*, /373/).

²¹¹ Pušenje je 15. svibnja 1806. također oštro osudio provincijal Celestin Schneider. – AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /444/.

²¹² AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /587/.

²¹³ *Statuta municipalia*, 124. – Čevapović je zabilježio da su Austrijska vlada 2. travnja 1802., 9. siječnja 1802., 14. siječnja 1822. i 1827. godine, a Ugarsko kraljevsko vijeće 9. rujna 1817. i 3. veljače 1819. godine, zahtijevali da redovnici ne nose oružje, da ne izlaze noću iz samostana, da na prikladan način budu uvedeni u službu, bilo u samostanu bilo izvan njega, da uvijek nose redovničko odijelo, da iz samostana izlaze samo uz dopuštenje starješine, da njeguju bogoslužje u crkvi u skladu s zahtjevima mjesnih biskupa te da budu vjerni propisima statuta koji određuju odnose prema rodbini, nastupe i odnose u društvu (*Statuta municipalia*, 79).

²¹⁴ Izvansamostanska pastva je uvjetovala novi tip života kod slavonskih i podunavskih franjevaca. Oni su vidljivo sustali u ostvarivanju zahtjevnosti franjevačkog života i udaljili se od franjevačkog ideala nakon što im je bila odobrena upotreba novca, stjecanje imovine i pravo raspolaganja s tom imovinom. To dopuštenje nije se obaziralo na tradicionalno franjevačko zakonodavstvo već ga teško oštetilo jer je otvorilo vrata samostana individualizmu pojedinaca i sustavno rastakalo redovničko zajedništvo što se nužno očitovalo i u opadanju vitalnosti franjevačkog djelovanja u ostvarivanju apostolskog poslanja Crkve. – F. E. HOŠKO, *Josip Pavišević, svjedok jozefinizma u Slavoniji i Podunavlju*, rukopis pred objavljivanjem u Kršćanskoj sadašnjosti.

²¹⁵ J. PAVIŠEVIĆ, *Epistolae ad extra*, III, 59, 60.

²¹⁶ Još u vrijeme razmahalog jozefinizma provincijal Josip Pavišević (1783.-1791.) ne odustaje od zahtjeva koji proizlaze iz franjevačkog načina življenja redovničkog siromaštva. Tako traži jednostavno uređenje samostanskih soba, zabranjuje suvišne stvari u sobama, napose različite dragocjenosti upozoravajući da je neopravdano na njih trošiti novac. Zabranjuje nošenje srebrnih satova i satove po sobama s pozlaćenim nožicama. Zahtijeva vjernost četvrtom poglavlju Pravila sv. Franje koje zabranjuje svaku upotrebu novca kojom se neki služe i u igrama za novac. Povratnici u samostan postavljali su i drukčije zahtjeve u ishrani, što

troškova pokopa imovina dijeli na tri dijela: prva ide crkvi u kojoj je franjevac služio, druga rodbini, a treća siromasima; samostan, tako nije dobivao ništa.²¹⁷

Problem novca se je u međuvremenu povećao jer su samostanski starješine preuzeli brigu o samostanskoj imovini i o novčanoj milostinji samostanskog bratstva. Zamrla je, naime, u nekim samostanima služba sindika, tj. građanskih osoba koje su upravljale samostanskim dobrima, vodili brigu o opskrbi franjevac a i zastupali ih u pravnim poslovima. Tako su pravo na stjecanje novca i služenje novcem izazvali rastakanje redovničkih zajednica razdjelivši članove bratstva na one koji imaju novac i na one koji ga nemaju. Država je, štoviše, bila 1787. zabranila prošnju i odredila da će u naknadu za milostinju koju su franjevci primali putem prošnje ubuduće dobivati godišnju naknadu, i to: braća svećenici 150 florena, braća laici 120 florena, a sam provincijal 400. florena. Ta uredba je samo dijelom stupila na snagu jer je 1789. nova uredba predvidjela da će pojedini samostani primati naknadu u visini pretpostavljene vrijednosti godišnjeg prihoda koji je prije samostan ostvarivao prošnjom.

Provincijali Provincije sv. Ivana Kapistranskoga su bili nemoćni spriječiti upotrebu novca koju su prihvatili pojedini franjevci, zapravo većina, pa su tražili put koji realno nije rješavao problem već samo formalno. Tako se je provincijal Jakošić utekao za dopuštenje služenja novcem 1801. bečkom nunciju Alojziju Ruffu. Dobio je pozitivan odgovor najviših crkvenih vlasti jer je iste godine putem Bečke nuncijature udijeljena na deset godina ovlast koristiti se novcem franjevcima u izvansamostanskoj pastvi. Premda su 1815. provincijal Celestin Schneider i 1817. provincijal Ivan Balatović preko Bečke nuncijature ponovno tražili istu ovlast, crkvene je vlasti više nisu udijelile.²¹⁸ U međuvremenu je i država postala svjesna da je novac postao ne samo razlog nesuglasica u samostanima već i teške krize redovničkog života. Stoga je Ugarsko namjesničko vijeće 6. kolovoza 1805. pokušalo zaustaviti rasap redovničkih zajednica odredbom da se novcem mogu služiti za vlastite potrebe samo oni franjevci koji zbog pastoralne službe borave izvan samostana, i to u vremenu dok su u tim službama.²¹⁹ Kasnije državne vlasti sve više suzuju redovnicima pravo upotrebe novca. Tako 7. svibnja 1811. Ugarsko kraljevsko vijeće i 21. srpnja 1827. Bečka dvorska kancelarija određuju da oni koji su u izvansamostanskoj pastoralnoj službi stekli mirovinu, po povratku u samostan starješinama trebaju iskazivati poslušnost, a svoju mirovinu dati na raspolaganje samostanu.²²⁰

U svom nastojanju oko autentičnog franjevačkog shvaćanja redovničkog zavjeta siromaštva Čevapović ne spominje odluke Ugarske narodne sinode. Sinodalni dokument, naime,

Pavišević također osuđuje. Ovim uredbama poticajne naravi Pavišević je dodao poziv članovima Provincije u izvansamostanskoj službi da materijalno pomažu samostane kojima pripadaju. – AFSNašice, *Protocolum*, sv. 4, 300, 301.

²¹⁷ *Isto mjesto*, ad annum.

²¹⁸ *Statuta municipalia*, 29. – Čevapović je kao dobar poznavalac franjevačke prošlosti spomenuo da su po dopuštenju pape Urbana VIII. članovi provincije Bosne Srebrene imali ovlast služiti se novcem. Tu je ovlast papa Klement XIV. osjetljivo ograničio. Sličnu je ovlast imala i Provincija presv. Otkupitelja u Dalmaciji. Provincija sv. Ivana Kapistranskoga, premda ju je tražila u vrijeme pape Klementa XIV., nije nikada dobila sličnu ovlast.

²¹⁹ AFSOsijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia, 1435!*; *Statuta municipalia*, 27.

²²⁰ *Statuta municipalia*, 84.

ne spominje smiju li ili ne franjevci koristiti novac, već naglašava samo da će opravdanost osobitih potreba pojedinaca i okolnosti u kojima žive franjevci izvan samostana prosuđivati i rješavati redovnički starješine. Do te zaključne sinodalne odluke došli su sinodalni oci tek nakon dugog i upornog Čevapovićevog razjašnjavanja naravi franjevačkog siromaštva i zaključnog pismenog obrazloženja koje su 24. rujna 1822. potpisali i ostali franjevački provincijali. U njoj naglašavaju da Pravilo sv. Franje prepušta starješinama prosudbu o opravdanosti nošenja meke donje odjeće i visoke obuće, a izričito posve zabranjuje upotrebu novca kao i osobno i zajedničko posjedovanje dobara. U spomenutom pismu je Čevapović u prilog zahtjeva franjevačkih provincijala šest razloga povijesne i upravne naravi, bitno upravljenih obnovi redovničke stege u konkretnim okolnostima crkvenog života u Ugarskoj. Konačno nije usvojeno mišljenje Čevapovića i drugih franjevačkih provincijala već je prihvaćena formulacija koja franjevcima ne priječi da u zakonicima svojih provincija postave takve uredbe koje će obnoviti jozefinizmom narušeno življenje zavjeta siromaštva.²²¹

Čevapoviću je u formuliranju odredbi o siromaštvu u *Statuta municipalia* pomogla odluka Bečke vlade koja je uredila odnos franjevaca prema novcu određivši 21. srpnja 1827. da samostanski starješine moraju redovito izvještavati kako opskrbljuju pojedine članove samostanskog bratstva, osobito u odjeći, ali je zabranila da ubuduće samostanski starješine daju novac pojedincima da sami pribavljaju odjeću i druge potrepštine. Oslanjajući se na tu uredbu mogla su *Statuta municipalia* zabraniti svako zadržavanje i privatnu upotrebu novca.²²² Naravno, to pravo nijeće samo življenje zavjeta siromaštva, tj. odreknuće osobnog i zajedničkog posjedovanja te korištenja novcem, koje je bilo teško ugroženo u vrijeme jozefinizma. Provincijal Josip Jakošić je 25. svibnja 1803. jasno zahtijevao od svih članova Provincije sv. Ivana Kapistranskoga da se drže franjevačkih propisa o siromaštvu i ne primaju ni ne koriste novac. Tu je odredbu 4. lipnja 1816. ponovio Balatović,²²³ a sam Čevapović u dva navrata: 4. lipnja 1821. i 1. studenoga 1827. godine. Novac franjevačkih samostana su inače kod sebe držali samostanski sindici jer su oni trebali obavljati uz ekonomske poslove također i administrativne poslove samostana.²²⁴ Provincijal Celestin Schneider

²²¹ Takvom dopuštenju usprotivio se Čevapović naglasivši da bi to bila teška sablazan za cijeli Franjevački red. Usprotivio se je također i dopuštenju da franjevci mogu nositi meku donju odjeću i cipele. Djelomično je uspio u svom suprotstavljanju, jer je sinoda ograničila odobrenje gornjeg zahtjeva uredbom da ga valja provoditi prema sudu provincijala i mjesnih samostanskih starješina. – F.E. HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb 2000, 279-286.

²²² *Statuta municipalia*, 77. – Čevapović je, naravno, stajao iza ove uredbe *Statuta municipalia* punim uvjerenjem pa je poručio onim članovima pokrajinske zajednice koji su se oslanjali na prijašnje jozefinističke propise da takvu ovlast u redovitim okolnostima ne mogu udijeliti provincijali već samo papa, car i vrhovni starješina Reda; provincijali to mogu učiniti samo u pojedinim slučajevima, ovisno o okolnostima, ali uvijek u duhu generalnih statuta Reda jer u Monarhiji im to omogućuje odobrenje pape Pija VI. Štoviše, Čevapović je tako protumačio i pismo koje mu je 18. studenoga 1827. bio upravo general Reda. Naravno, okolnosti su zahtijevale da se za korištenje takve ovlasti Čevapović poziva i na uredbe Ugarskog kraljevskog namjesničkog vijeća od 21. veljače 1792. i 30. prosinca 1801. godine. (*Statuta municipalia*, 29).

²²³ Balatović se ne ustručava priznati da ima među slavonskim i podunavskim franjevcima i takvih koji su zaboravili na zavjet siromaštva pa traže pokrovitelje i darivatelje, primaju od njih novac, drže ga kod sebe i služe se s njime; naziva ih prezirateljima Pravila. – AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, 1578/-/580/.

²²⁴ Lanosović 2. rujna 1804. samostanskim starješinama stavlja na srce više uredbi koje proizlaze iz franjevačkog načina života. Prije svega ih obvezuje da vode brigu o ishrani i odijevanju svih članova samostanskog

15. svibnja 1806. obnavlja drevni franjevački zakon prema kojem novac milostinje pojedinog samostana treba držati u prostoriji s dva ključa; jedan ključ je kod sindika i drugi kod samostanskog starješine. To pravilo valja slijediti i onda kad je teško naći povjerljivog laika koji bi obavljao službu sindika u cijelosti.²²⁵ Jakošić je smatrao da su okolnosti takve da se samostanski starješine ili njihovi zamjenici povremeno moraju služiti novcem, ali i tada su neposredno novčane manipulacije trebali povjeriti kojem građaninu.²²⁶

Ovaj zbir pitanja u trećem dijelu *Statuta municipalia* je pokazatelj nastojanja upravnika Provincije sv. Ivana Kapistranskoga da zaustave rastakanje franjevačkog života u vremenu kasnog jozefinizma i pokrenu proces njegove obnove. Deset poglavlja u tom dijelu *Statuta municipalia* potvrđuju izbor iz pravnog gradiva iz svih spomenutih pravnih izvora tog franjevačkog zakonika i pokušaj njihovog usklađivanja, ali naglašavaju uredbe koje su poslije 1800. isticali pojedini provincijali. Čevapović je tako priznao nastojanje svojih prethodnika, napose Marijana Lanosovića i Ivana Balatovića, i njihovo ponavljanje uredbi iz pologa tradicionalnog franjevačkog zakonodavstva. Usklađivanjem svih pravnih izvora, relevantnih za tadašnje vrijeme, omogućio je članovima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga u osnovnim pitanjima franjevačkog života ostvariti samokritički odnos prema vlastitom načinu života i vrednovanja što nisu uspjeli njegovi prethodnici.

Zaglavak

Habsburška monarhija, dakle, nije ni u svom ugarskom dijelu odustala u kasnojozefinističkom razdoblju od jozefinističkih zakona, ali ih je dijelom ublažila novim uredbama; neke uredbe nije doslovno provodila, ali zbog toga nije opravdano nazvati državnu politiku odustajanjem od jozefinizma. Država je promijenila neke cezaropapističke metode u provođenju te politike, ali nije ni u prvoj polovici 19. st. odustala od stvaranja državne Crkve. Čevapovićeva *Statuta municipalia* su nastala ne samo u vremenu kasnog jozefinizma već jasno pokazuju koliko još uvijek vrijede jozefinistički zakoni jer priznaju odlukama vladara i države ugled jednog od izvora franjevačkog zakonodavstva, a to isto priznaju i odlukama mjesnih biskupa. Takvo njihovo ustrojstvo stavlja izvan rasprave tvrdnje da je već poslije smrti cara Josipa II. prestao jozefinizam u ugarskom dijelu Habsburške monarhije, tj. i u Banskoj Hrvatskoj. Ipak *Statuta municipalia* predstavljaju i razlaz s

bratstva da ih svojim nemarom ne bi nagnali da se oni moraju utjecati različitim dobročiniteljima. Ako zanemare tu dužnost, prijeti im oduzimanje službe. Propisuje u koje dane su dužni ponuditi samostanskom bratstvu kavu i kod toga računa kolik je trošak tog napitka. Pod prijetnjom najvećih crkvenih kazni zabranjuje samostanskim starješinama koristiti samostansku milostinju za kupovanje darova crkvenim ili društvenim dostojanstvenicima. Također im zabranjuje dogradnju ili mijenjanje sadašnjeg stanja samostanskih ili crkvenih zgrada, ako za taj pothvat nisu zadobili suglasnost samostanskih vijećnika i odobrenje vodstva Provincije. Ako troškovi za takve izgradnje, ali i troškovi opskrbe samostanskog bratstva, prelaze 10 škuda, uvijek valja tražiti dopuštenje provincijala. Samostanski starješine se, naime, ne smiju vladati kao gospodari samostanske milostinje nego kao njezini čuvari i ne smiju trošiti novac bez suglasnosti samostanskih vijećnika i znanja samostanskog sindika. Samostanskim vijećnicima su dužni mjesečno podnijeti izvještaj o primitcima i izdacima samostana. Dužnost samostanskih gvardijana jest i opremiti posebnu prostoriju gdje će svake subote članovi samostana moći uzeti potrebno rublje. – AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia*, /407/-/409/.

²²⁵ *Statuta municipalia*, 125.

²²⁶ To je odlučio 2. rujna 1804. godine. – *Statuta municipalia*, 126.

vremenom krutog jozefinizma jer se ponovno vraćaju na opće crkveno i opće franjevačko zakonodavstvo. Svoj autoritet temelje na zaključcima Ugarske narodne sinode i na ukazu Ugarskoga kraljevskog namjesničkog vijeća koje je 21. srpnja 1827. potaklo redovnike na točno i vjerno ispunjavanje vlastitih redovničkih zakonika.²²⁷ *Statuta municipalia* su tako sazdana da je vidljivo kako ona nisu u stanju izbjeći zahtjeve državnih jozefinističkih zakona u razdoblju kasnog jozefinizma,²²⁸ premda izričito teže restauraciji predjozefinističkog franjevačkog zakonodavstva kao jamstva franjevačke obnove nakon što je kruti jozefinizam svojim uredbama gotovo rastočio autentičan način franjevačkog života. *Statuta municipalia* su osobito djelo Grge Čevapovića. Otkrivaju njegovo nastojanje da obnovi franjevaštvo u vremenu i društveno-političkim okolnostima koje nisu bile tome naklonjene. Prosudujući *Statuta municipalia* kao zakonik franjevaca Provincije sv. Ivana Kapistranskoga jasno je da Čevapović želi odbaciti zasade »prosvijećenog stoljeća« i oduprijeti se težnji općeg popuštanja u zahtjevima redovničke stege. No, on ne želi sukob s državnim vlastima, a ni s jozefinistički usmjerenim biskupima, pa pažljivo bilježi sve državne uredbe iz razdoblja krutog i kasnog jozefinizma. Tumači ih pak tako da otvara slobodan prostor za predjozefinističko franjevačko zakonodavstvo i onda ga usvaja u svim pitanjima gdje kasnojozefinistički zakoni nisu direktno zahvaćali u život redovnika. Hrabro iznosi zasade predjozefinističkog franjevaštva i u pitanjima gdje su jozefinistički zakoni nametnuli drukčije ponašanje omogućivši na taj način članovima svoje pokrajinske zajednice i ostalim franjevcima kritičan odnos prema crkvenoj stvarnosti koja je sazdana na sveukupnosti jozefinističkog zakonodavstva. Stoga *Statuta municipalia* imaju cilj ne samo zaustaviti proces opadanja redovničke stege u uobičajenom smislu te riječi, već žele biti vodič obnovi franjevačkog zajedništva koje je utemeljeno na individualnom i komunitarnom siromaštvu, vlastitom franjevačkom idealu života. Jozefinistički zakoni su upravo ta franjevačka opredjeljenja postavili u pitanje dopustivši franjevcima upotrebu novca, posjedovanje i korištenje materijalnih dobara, i to pojedinačno i u zajednici.²²⁹ Opredjeljenje za obnovu franjevačkog siromaštva Čevapović je otkrio i branio 1822. na Ugarskoj narodnoj sinodi pa je jasno zašto njegova *Statuta municipalia* predstavljaju u vremenu kasnog jozefinizma relativno uspješno rješenje kako spojiti »nova et vetera«, novo i staro, franjevačku baštinu i jozefinističko zakonodavstvo.²³⁰

Čevapović je uspio u tom nastojanju. *Statuta municipalia* su dokument Čevapovićevog uspješnog pronalaženja prostora za tradicionalno franjevačko zakonodavstvo unatoč brojnim jozefinističkim uredbama iz razdoblja kasnog jozefinizma u Habsburškoj monarhiji prve polovice 19. st. Takvim franjevačkim statutima Čevapović je uspio upraviti svoju

²²⁷ *Statuta municipalia*, 71.

²²⁸ Provincijali Lanosović i Balatović (AFSOSijek, *Circulares Provinciae et decreta caesareo-regia, 1576/-/598/*) se zapravo u svojim uredbama ne obaziru na kasnojozefinističke zakone. U svojim okružnim pismima vjerno prenose uredbu Generalnih konstitucija Franjevačkog reda i priopćuju ih članovima Provincije sv. Ivana Kapistranskoga. Čevapovićeve bilješke u uvodu *Statuta municipalia* dovoljno jasno govore da dobar dio slavonskih i podunavskih franjevaca nije prihvatio te uredbe jer su im jozefinistički zakoni nametnuli niz poslova izvan samostana i tako omogućili i odobrali drukčiji način života, vrlo sličan životu svjetovnog klera.

²²⁹ *Statuta municipalia*, 5, 6.

²³⁰ F. E. HOŠKO, *Franjevci u kontinentalnoj Hrvatskoj kroz stoljeća*, 279-286.

pokrajinsku zajednicu autentičnom franjevačkom životu i ostvarenju franjevačkog identiteta. Provincija sv. Ivana Kapistranskoga je postala privlačivijom od drugih franjevačkih pokrajinskih zajednica. U prvom njegovom upravnom trogodištu u službi provincijala (1820.-1823.) Provincija je imala 135 svećenika, 43 novaka i studenata teologije i 65 braće laika.²³¹ U drugom upravnom trogodištu (1827.-1830.) bilo je u Provinciji 170 svećenika, 120 studenata i novaka i 86 braće laika;²³² dakle, broj članova Provincije se osjetno povećao, premda nije dosegaio tzv. *numerus fixus* koji je propisala država. Ipak valja naglasiti da *Statuta municipalia* nisu samo pravni dokument slavonskih i podunavskih franjevaca potkraj trećeg desetljeća 19. st. već su i bogat povijesni izvor za razumijevanje crkvenih prilika u razdoblju kasnog jozefinizma u ugarskom dijelu Habsburške monarhije, tj. i na području Banske Hrvatske i Vojne krajine.

Summary

FRANCISCANS IN SLAVONIJA AND DANUBE REGION DURING THE LATER PERIOD OF JOSEPHINISM

Hungarian historians emphasise that the history of Josephinism in the Hungarian part of the Monarchy ended when the emperor Joseph II died because before his death the emperor had redrew all his administrative reforms. However, this statement cannot be held as an absolute true, especially if one investigates life of the monastic orders – above all life of the Franciscans in the regions of Slavonija and Danube. Namely, according to the rule of the Franciscan province of St. John Capistrano Statuta municipalia (Buda, 1829), which was written by Grga Čevapović (1786-1830), it is obvious that even in the nineteenth century the Monarchy did not change its fundamental attitude towards Church in the Hungarian part, though some of the Josephinism's requests were slightly reduced. The main regulations about monks still were on power: nexus passivus, i.e. abolishment of all the relations towards the central administration and subjecting of the monk communities under the power of the diocesan bishop, numerus fixus or limitation of the number of clerics in their communities, and placetum regium – the law that provided a great range of Monarchy's control over the Church. Therefore, one can notice in Statuta municipalia that author acknowledges emperor and Monarchy as the creators of the Franciscan law, though it is obvious that Franciscans looked for restoration of the Franciscan law before the Josephinism because Josephinism's rule caused diminishment of the Franciscan order.

KEY WORDS: *Franciscans, Čevapović, Slavonija, the region of Danube, later Josephinism, Statuta municipalia, nexus passivus, numerus fixus, placetum regium.*

²³¹ G. ČEVAPOVIĆ, *Synoptico-memorialis Catalogus...*, 372.

²³² G. ČEVAPOVIĆ, *Recensio observantis Minorum Provinciae s. Ioannis a Capistrano*. Buda 1830, 378. – Austrijskih franjevaca koji su se 1824. pridružili Provinciji sv. Ivana Kapistranskoga bilo je samo dvanaest, devet svećenika i tri laika (L. RABER, *Die oesterreichischen Franziskaner im Josephinismus*, 514).